

# Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab



## INDHOLD

- En hilsen fra redaktøren side 3
- Af den ler selv  
Asiens blødding  
Af Jens Kristian Boll side 4
- Congreves raketter  
Af Lars Hoffmann Barfod side 12
- Bog anmeldelse:  
Krigen på Sjælland 1807  
Bruno Juul side 15
- København 1807 –  
New York 2001  
Af Thomas Oldrup side 16
- Berlingskes  
Breaking News  
Af Lars Lindeberg side 20
- Brockdorffs  
16 farveplancher  
Af Torstein Snorrason side 25
- Fan' til forskel  
Af Lars Lindeberg side 31
- Herregårdsskytterne  
i krigen i 1807  
Af Jørgen Koefoed Larsen side 32
- Flåde-egene  
Af Christian Raun side 36
- Hvad nu hvis?  
Af Heidi Steffensen og  
Lars Lindeberg side 38
- Wellesleys indtog  
i Roskilde  
Af Henrik Denman side 44
- Nød- og hjælpebog  
for bondestanden  
Af Jens Kristian Boll side 51
- Miniaturemilitær side 53
- Chakotens mødeliste side 54
- Oversigt  
over farvebilleder side 54





# Chakoten

Udkommer 4 gange årligt og udgives af Dansk Militærhistorisk Selskab  
Udgives med støtte fra Prins Joachims og Prinsesse Alexandras Fond

Abonnement tegnes ved indmeldelse i Selskabet.

Bank reg.nr. 1551 Konto 6554873  
IBAN: DK37 3000 0006 5548 73  
SWIFT: DABADKKK  
Kontingent for 2007 kr. 300,-  
Fra udlandet kr. 350,-

**Selskabets Protektor**  
Hans Kongelige Højhed  
Prins Joachim

**Selskabets Præsident**  
Hans Chr. Wolter  
Violvej 36, 3500 Værløse  
Tlf. 44 48 43 42  
E-mail: wol@newmail.dk

**Redaktør**  
Claus Mogensen  
Kaktusvej 49, 2300 Kbh. S  
Tlf. 48 17 26 81  
E-mail: editor@hobby.dk

**Kasserer og adresser**  
Lasse Arnold  
Kirkebroen 9, 2650 Hvidovre  
Tlf. 36 75 86 33  
E-mail: larnold3@csc.com

**Anvisningssalg**  
Aksel Willumsen  
Kongedybet 18. 2.th, 2300 Kbh. S  
Tlf. 32 54 01 77  
E-mail: aksel@corfitz.com

**Udveksling af blade**  
Ole Thureholm  
Hjorteledet 7, 3660 Stenløse.  
Tlf. 41 26 57 81  
E-mail: thurholm@post5.tele.dk

**Selskabets hjemmeside**  
www.chakoten.dk

**Grafisk design**  
Birgit Due

CHAKOTEN 2007  
ISSN 0901-4799

**Tryk**  
PE Offset & Reklame  
Tømmervej 9  
6800 Varde

## EN HILSEN FRA REDAKTØREN

Det har været en spændende opgave at være med til at skabe særudgaven af septembernummeret, som du nu sidder og læser. Det gennemgående tema er markeringen af 200-året for hændelserne i 1807 som omfatter Træskoslaget ved Køge, Københavns bombardement og Flådens ran og deraf afledede forhold. Du finder imidlertid ikke megen information om disse hændelser i denne udgave af bladet.

Det var naturligvis fristende at overveje genbrug af nogle af de velskrevne artikler, som allerede er udgivet i tidligere numre af Chakoten og i en lang række andre tidskrifter og bøger. For der er vel næppe en historisk hændelse i Danmarkshistorien, der er så velbelyst og velbeskrevet som netop forholdene omkring 1807.

Den store udfordring har derfor været, at undgå at genbruge gammelt men godt materiale og at undgå at skrive om alt det, der allerede er beskrevet. Jeg synes det er lykkedes godt for forfatterne at finde nye og anderledes vinkler på det velkendte stof, selv om der naturligvis er beskrivelser, som nogle læsere vil kunne nikke genkendende til her og der. Jeg vil derfor benytte denne lejlighed til at sige tak til forfatterne og tegnerne for den store indsats. Til Lars Lindeberg, som ikke alene står bag 3 af artiklerne, men også beredvilligt er indtrådt i den 2-mands redaktionskomite, som blev nedsat til formålet, vil jeg sende en særlig tak for det gode samarbejde.

### Septembernummeret i 2008

Vi meldte tidligt ud, at vi stillede mod dette særnummer for at give alle, der ønskede at være med, god tid til at skrive og tegne. Spørgsmålet er, om vi meldte ud tidligt nok? Gode artikler og tegninger er erfaringsmæssigt ikke noget man ryster ud af ærmet på kort tid. Jeg vil derfor allerede nu oplyse, at vi planlægger at gøre septembernummeret i 2008 til et udvidet særnummer med Spaniolerne i Danmark som et gennemgående tema. Det er jo også et område, der er godt beskrevet, men der må stadigvæk være nogle forhold, der kan afdekkes bl.a. ved kontakter med lokale biblioteker og arkiver.

Jeg vil derfor opfordre alle, der har lyst til at være med og har noget at bidrage med til at deltage i processen både med artikler og tegninger. Spaniolerne var jo

indkvarteret i mange forskellige byer over hele landet, så det skulle være muligt at finde lokale, interessante vinkler, billeder og spor efter spaniolerne. Rundt regnet halvdelen af vore medlemmer bor uden for hovedstadsområdet, så her er en opgave, der giver os en god mulighed for at inddrage vore medlemmer i provinsen. Planlægger du at skrive eller tegne, foreslår jeg, at du snarest sender mig en e-mail om dine planer, så jeg får mulighed for at koordinere og tilrettelægge indsatsen.

### Indhold i de øvrige blade

En ting er imidlertid septembernummeret 2008. Men vi skal også have indhold i de øvrige blade. Så har du noget på hjerte vedrørende fremstilling af figurer, krigsspil eller militærhistorie, så lad mig høre fra dig. Det er jo ferietid, og ofte kan man på fremmede destinationer finde udstillinger, museer, fæstninger, forter og lignende, som der kan skrives en interessant artikel omkring, så vi andre kan blive delagtiggjort i dine feriefornøjelser.

Går du med planer om at skrive en artikel, så lad mig høre fra dig. Synes du ikke rigtig, at du kan få hold på skriveriet, eller billedmaterialet, så lad os snakke sammen om det. Jeg kigger gerne på det, og giver en hånd om nødvendigt.

### Markering af 200-årsdagen

I dette nummer har vi medtaget Brockdorffs 16 farveplancher som en særlig markering af 200-årsdagen. Du kan læse nærmere om baggrunden for plancherne i den tilhørende artikel. Af økonomiske grunde har vi ikke mulighed for at bringe dem i deres originale format svarende til lidt under A4.

Der er brugt en del ressourcer på ikke alene at få samlet alle 16 plancher, men også at få disse 200 år gamle plancher til at fremstå så smukke som muligt. Men det endelige resultat ser vi først i bladet.

Hvis resultatet er godt og du er interesseret i at købe print af plancherne i fuld størrelse, bedes du sende mig en mail. Så vil jeg undersøge muligheden for at få en god pris baseret på antallet af ønskede plancher. Det koster således ikke noget at udtrykke sin interesse. Efterfølgende melder jeg en pris tilbage inkluderet forsendelse. Og når beløbene er indgået sætter vi opgaven igang.





Muhammed Ali af Ægypten

# Af den ler selv asiens blødling i mag

## eller hvorfor England *måtte* have en sejr ved København i 1807

Af Jens Kristian Boll

Da den danske digter Staffeldt (1769-1826) i 1807 hørte om det engelske angreb på København, kendte han sin pligt som digter og forfattede en krigssang til at opflamme borgernes mod. Han brændemærker overraskelsesangrebet i de kraftigste farver og opmuntrer københavnerne med, at angribernes liste over militære resultater i den seneste tid ikke virkede alt for imponerende: *Ha Bretland i Skændsel du dyp-*

*per dit Flag, urost var alt længe din Fane. Ad den ler selv Asiens Blødling i mag, ad hint ler den hårdføre Dane* (Herre Jesus s.119)<sup>1</sup>.

Skulle vi i dag finde, at den engelske opmarch mod København i 1807 smagte af overkill, må man lade englænderne, at de netop i Dardanellerstrædet og i Ægypten havde fået et par ydmygende advarsler mod at undervurdere en opgave, selv om

man ikke lige kan betegne Mehmet Ali Pasha (1769-1848) også kendt som Muhammed Ali af Ægypten, der tegnede sig for den hårdeste lektion, som nogen blødling.

### England har behov for heltegeneringer

I 1807 befandt England sig i en vanskelig situation trods sin overlegenhed til søs. Napoleon havde med sejrene ved Austerlitz og Jena/Auerstädt sprængt Koalitionen. Østrig og Preussen var reelt ude af krigen, og Rusland var med franske hære dybt inde i Polen ved at overveje fred. Napoleon havde tvunget Østrig til landafståelser, der gav Frankrig fodfæste på Balkan<sup>2</sup>. Skulle det komme til en forståelse mellem Den Høje Port i Istanbul, der førte krig mod Rusland, og den franske kejser, kunne Rusland presses til forhandlingsbordet, og Englands besiddelser i Indien kunne komme i fare.<sup>3</sup>

England valgte at slå til mod Den høje Port for at vise Rusland, at England stadig var en trofast allieret, for at afskrække Den høje Port fra at indlade sig med Napoleon, og for at hindre Napoleon i at skaffe sig og de franske kapere støttepunkter i Det østlige Middelhav. Skulle England samtidig sikre sig besiddelser, der gjorde det sværere for andre magter at udfordre Englands position i Indien, var der al mulig grund til at tage sådan en sidegevinst med.

Napoleons sydlige flanke lå fuldstændig blottet i kraft af Englands totale søherredømme i Middelhavet. Der var således militært set sundt fornuft i at åbne krigen i Middelhavet. Her havde Lord Nelson i 1798 knust den franske flåde i søslaget ved Abukir i Nildeltaet og isoleret Bonapartes Orientarme i Ægypten, og 1801 havde general Abercrombie tvunget samme Orientarme til overgivelse, da han vandt slaget, men mistede livet ved Alexandria. Royal Navy og hæren havde siden i forening gennemført en række amfibieoperationer, der tvang Napoleon til at binde et større antal tropper i garnison langs Italiens kyster. Den 4. juli 1806 havde et engelsk ekspeditionskorps på ca. 5000 mand i Kalabrien i Syditalien under Major-General Sir John Stuart (1759-1815) indledt den engelske hærs ubrudte sejrsrække mod Napoleons tropper ved at vinde over general Jean Louis Ébenezel Reynier (14.1.1771-27.2.1814) med ca. 7000 mand i slaget ved Maida. Den engelske hær i Middelhavsregionen bestod dels af engelske, skotske og irske tropper, dels af "foreign troops" sammensat af alt fra frivillige, der kæmpede for at befri deres land fra fransk besættelse, til krigsfanger, som havde meldt sig til engelsk tjeneste for at komme væk fra de frygtede engelske fangeskibe. Kunne nogle betviv-



le de "fremmedes" motiver, var der ingen, der betvivlede deres effektivitet.

Den engelske regering besluttede sig for et dobbeltangreb: en flåde skulle forcere Dardanellerstrædet og skræmme Den høje Port til en alliance med England, og en engelsk hær skulle gå i land i Ægypten.

Aktionen endte i to ydmygelser, hvor ansvaret ikke kan lægges på de soldater, søfolk og officerer, der søgte at løse en umulig opgave, men hos de politikere, der kastede sig ud i et politisk eventyr uden at have noget realistisk overblik over opgavens omfang. Skulle historien minde om visse begivenheder i vores samtid, må læseren udrage, hvad han vil deraf.

### Den Høje Port

Den engelske regerings beregninger synes at bygge på en syllogisme, der kunne være Erasmus Montanus værdig: Franskmandene slog ægypterne; vi slog franskmandene, ergo kan vi også slå ægypterne. Enhver tvivl blev bragt til tavshed med ekspertudtalelser. Den engelske oberst John Hely-Hutchinson, der havde efterfulgt Abercrombie i 1801 og modtaget franskmændenes overgivelse, slog fast, at "4-5000 infanterister, 7-800 kavalerister og lidt artilleri er tilstrækkeligt til at erobre Ægypten. Ingen tyrkisk styrke kan fordrive en engelsk hær fra Ægypten, og tyrkernes militi, en hær kan man ikke kalde det, er ude af stand til at kæmpe mod europæiske tropper" (Carleton 2). Man overså høfligt, at franskmændene havde overgivet sig til Hely-Hutchinson mod løfte om sikker hjemtransport af frygt for tyrkerne, og at oberstens med-officerer, havde været på nippet til at afsætte ham, da han forelagde dem sin plan for at erobre Kairo, hvis franskmændene ikke til hans held var rede til at overgive sig. (Haythornewaite 227).

Det tyrkiske Rige eller Den høje Port blev formelt styret af sultanen i Istanbul, men landet var hårdt trængt af ydre fjender, svag økonomi og indre opløsning, hvorfor mange provinsguvernører reelt havde gjort sig uafhængige. Den militære svækkelse i rigets centrum betød ikke nødvendigvis, at de enkelte dele af riget også var forsvarsløse, nærmest tværtimod.

De skiftende sultaner forstod nødvendigheden af at modernisere landets hær, men hovedstaden var også hovedkvarter for det berømte/berygtede janitsharkorps, der med rette frygtede at blive de første ofre for effektiviseringen, hvorfor de konsekvent gjorde kort proces med alle reformatorer. Større held havde lokale magthavere, der havde frie hænder til at opbygge deres egne styrker, blev dels hvervet blandt rigets traditionelle kriger-



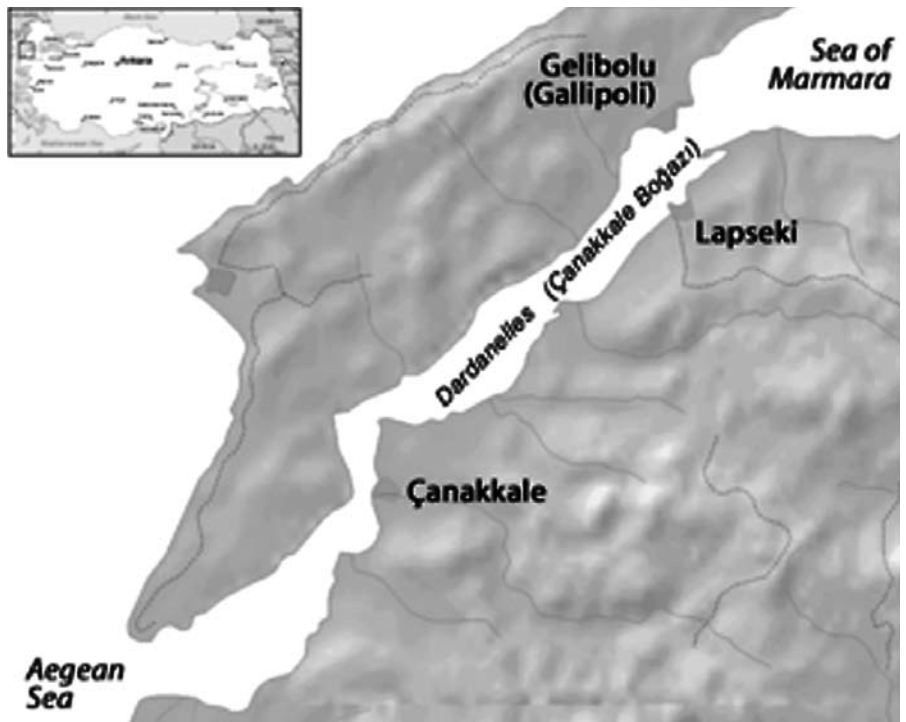
Admiral Sir John Thomas Duckworth

nationer, ikke mindst albanerne, dels blandt provinsens egne indbyggere i en for fjender oftest dødbringende blanding.

Ægypten havde i århundreder været under formel tyrkisk overhøjhed, men blev styret af de statusbevidste slavekrigere mamelukkerne, der trods Ruslands voksende magt stadig fik en stor del af deres rekrutter fra Kaukasus. Napoleon havde med sin invasion i 1798 trængt mamelukkerne sydpå, men de var stadig en magtfaktor. Napoleon måtte ved selvsyn sande, at Den høje Ports soldater og naturen var en hårdere modstander, end han havde forventet, hvorfor han udsatte sit

Indiensfelttog og forlod sin hær for at vende tilbage til Frankrig og tage magten.

Da England invaderede Ægypten i 1801 og tvang Napoleons agterudsejlede hær til overgivelse mod fri hjemtransport, skete det i samarbejde med en tyrkisk hær under Hüsrev Pasha og Muhammed Ali på 5-10.000 mand, der sammen med albanske elitesoldater talte de mest moderne og bedst organiserede dele af den tyrkiske hær: enheder, hvis befalingsmænd havde en tydelig fornemmelse af, at deres liv var mere sikkert ved fronten end blandt janitsharernes traditionalister. Den høje Port prøvede at udnytte situationen til at genoprette sin myndighed i Ægypten under Hüsrev Pasha. Hüsrev Pasha begik den fejl at beskære sine troppers løn, hvorfor hans underordnede Muhammed Ali afsatte ham og udråbte sig selv til guvernør. Den høje Port anede, at arbejdsløse bevæbnede mænd ikke bidrager til landets stabilitet, og anerkendte modvilligt hans nye værdighed. Muhammed Ali gjorde sig reelt selvstændig og udnyttede tiden til at banke mamelukkerne på plads og opbygge en sammensat, men effektiv hær, der foruden hans albanske kernetropper omfattede soldater fra den osmanniske hærs kortvarige modernisering; mamelukker, der havde skiftet side; palæstinensiske infanterister; beduiner; ægyptiske bønder, der nu blev trænet i moderne krigsførelse, og desertører/krigsfanger fra den franske Orientarme, heriblandt et østrigsk ingeniørkorps, da man i Mellemøsten hyldede det princip, at krigsfanger var del af krigs-



Kort over det nordvestlige Tyrkiet med oversigt over det smalle stræde: Dardanellerne, der forbinder Middelhavet og Sortehavet



Strædets smalleste sted med forterne Canakhale og Kilitbahir

## Af den ler selv asiens blødning i mag

byttet og ikke havde nogen frygt for at anvende slaver i ansvarsfulde stillinger. Trods alt var de frygtede korps janitsharerne og mamelukkerne formelt også slaver.

### Heroisk mellemspill med sammentræf

Eskadren, der skulle stå mod Istanbul, var under kommando af den erfarne admiral Sir John Thomas Duckworth (9.2.1747 eller 48 – 31.8.1817) og bestod af linjeskibene Royal George med 100 kanoner, Windsor Castle med 98, Canopus med 80 og linjeskibene Ajax, Pompée, Repulse, Thunderer og Tempest alle med 74 kanoner, det lidt mindre Standard på 64, fregatterne Endymion og Active og de to bombekastere Lucifer og Meteor.

I det østlige Middelhav erfarede Duckworth, at den russiske admiral Dmitry Nikolayevich Senyavin (17.8.1763–5.4.1831), der havde blokeret indsejlingen til Dardanellerne med sin flåde, var stået op i Adriaterhavet for at genproviantere og udbedre skader ved sin base på Korfu. Duckworth ventede ikke på russerne, men fortsatte til øen Tenedos ud for det antikke Troja og indsejlingen til Dardanellerne for som så mange andre søfarende før og siden at måtte sande, at vindene og strømforholdene udgjorde Dardanellernes og Istanbuls

første og ikke mindst effektive forsvarslinje. Royal Navy måtte ankre op ud for Tenedos og væbne sig med tålmodighed.

Skulle man tro på dårlige varsler, var det uklogt at sætte linjeskibet Ajax ind mod Dardanellerne, da det var opkaldt efter den græske sagnhelt Ajax<sup>4</sup>, der kæmpede ved Troja ved Dardanellernes munding i Den trojanske Krig (1190-1180 f. Kr.). Ajax var næst efter Achilleus grækernes største og mest temperamentsfulde helt. Da Achilleus var faldet, krævede Ajax af dødes våben, men Odysseus gjorde også

krav på dem. Overkongen Agamemnon overlod afgørelsen til sine viseste mænd, men dommerne, der frygtede Ajax' temperament, spurgte nogle friskfangede trojanerdrenge, der netop var blevet solgt til en fønisk slavehandler, hvem de mente havde gjort Troja mest fortræd? Drengene svarede Odysseus. Rasende over denne ydmygelse forsøgte Ajax at dræbe Odysseus og dommerne, og da det mislykkedes, kastede han sig i skam og vrede i sit eget sværd og døde. Slavehandleren skyndte sig hjem til Fønikien, hvor han solgte drengene med god fortjeneste til kunder, som mente at kunne bruge en knægt, der kunne tænke sig om.

En ondsksfuld skæbne med sans for sammentræf hjemsøgte Duckworths eskadre, da den blev holdt tilbage af modvind ved øen Tenedos ud for Troja og indsejlingen til Dardanellerne. Linjeskibet Ajax brød af ukendte årsager i brand og drev ind mod Tenedos, hvor det eksploderede 15. februar og således oplyste de samme kyster, der havde set den store Ajax' ligbål. Eskadren havde lidt sit første og største tab, allerede inden den havde været i kamp, og det i en tid, hvor tabet af et linjeskib blev set som en national tragedie.

### Husar-angreb ad vandvejen

Duckworth lod ikke tabet af Ajax standse angrebet. Så snart vinden tillod det, stod han ind i Dardanellerne med sin eskadre, idet bombefartøjet Meteor måtte trækkes af linjeskibet Standard og bombeskibet



Den russiske admiral Senyavin



Lucifer af Thunderer. Tyrkerne søgte uden held at standse eskadren med en fremskudt tyrkisk eskadre på et linjeskib, fire fregatter og flere mindre skibe understøttet af kystforterne. Duckworth nedkæmpede og ødelagde den fjendtlige eskadre og tog et særligt nærgående kystbatteri med en landgangsoperation, hvorefter han inden aften kunne ankre op ud for Istanbul.<sup>5</sup> Det var lykkedes admiralen at præstere et overraskelsesangreb, der med fuld ret kaldes en "husarstreg". Taktisk set havde England vundet en klar sejr, men i den overordnede strategi skulle den vise sig ubrugelig, da man havde undladt at udstyre Duckworth med tilstrækkelige midler.

Duckworth og hans mænd havde gennembrudt Dardanellerne, men da tyrkerne holdt deres endnu ret formidable flåde i havn og hverken ville slås eller forhandle, var admiralsens midler til at sætte sin vilje igennem utilstrækkelige: Eskadren var kun udstyret med to bombefartøjer, og Royal Navy var klar over, at bombefartøjers vigtigste virkning var psykologisk og kunne forsvinde, hvis skibet blev sat ind i praksis: Til sammenligning havde Lord Nelson fået syv bombefartøjer med mod København 1801, men undladt at bruge dem. Uanset hvad Lord Nelson og hans overordnede Parker havde været uenige om i 1801, havde de været enige om, at et bombardement af København fra de syv fartøjer ville være virkningsløst. Den erfarne marineminister Lord St. Vincent mente, at "bomber affyret fra skibe er uden effekt, man ler blot af dem, når den første forvirring har lagt sig" (Feldbæk 246), ligesom bombefartøjerne måtte underkastes en hovedreparation efter endt indsats. Det virker som om, den engelske regering havde håbet, at det blotte syn af engelske orlogsmænd ville omstyrte den tyrkiske kampvilje, da eskadrens slagkraft næppe ville være i stand til det.

Duckworth blokerede Istanbul i halvanden uge, inden han stod sydpå gennem Dardanellerne. Ved Tenedos mødte han den russiske admiral Senyavin, der foreslog, de sammen blokerede indsejlingen til Dardanellerne og afskar Istanbuls forsyningslinjer, til sultanen kom i forhandlingshumør. Duckworth afslog dette forslag og stod mod Ægypten, da han havde fået ordre om at støtte den engelske invasion, mens Senyavin indledte en blokade, der udløste fødevaremangel i Istanbul og kostede den siddende sultan liv og embede, ligesom den russiske admiral gjorde kort proces med den tyrkiske flåde, da den vovede sig ud og blev besejret ved Tenedos 10-11 maj. Senyavin blokerede Dardanellerne, indtil den fransk-russiske forståelse resulterede i, at zaren gav ham ordre til at sejle hjem og undgå at blive op-



Major-General  
Alexander Mackenzie Fraser

snappet af englænderne på vejen, da Rusland nu var i noget nær krig med England (vi møder den kække russer igen senere). Hvorfor samarbejdede England ikke med Senyavin om at opretholde blokaden? Hensigten med Duckworths togt havde øjensynligt været, at England skulle demonstrere sin vilje til at støtte sin allierede Rusland og sætte Tyrkiet på plads, men aldeles ikke, at Rusland med en engelsk hjælpeflåde skulle vinde sin afgørende sejr over Tyrkiet og få en position, så det kunne udfordre Englands magt i regionen.

### The Fraser Campaign og den højtærede konsul

England samlede på sine baser på Sicilien og Malta en styrke på 5312 mand fra 31. Huntingdonshire Regiment; 35. Sussex Regiment og 78. Højlanderegiment, der hver bidrog med 750 mand; De Rolls Schweiziske Regiment; Chasseurs Britannique (franske royalister); Det kongelige Sicilianske Regiment (et forsøg på at sikre, at kongedømmet Begge Sicilier i det mindste havde en effektiv styrke<sup>6</sup> og et detachement fra 20. lette dragonregiment og en kanonpark. Kommandoen var delt mellem generalerne Lieutenant-General Alexander Mackenzie Fraser (1758-1809), Major-General Wauchope og Brigadier-General Sir William Stewart (Nelsons gamle ven), alle tre erfarne officerer, der ulykkeligvis fik strenge ordre om at samarbejde med den britiske konsul i Ægypten major Missett og følge hans anvisninger. Med styrken fulgte 364 kvinder og 323 børn.

Hårdt vejr splittede flåden, men Mackenzie Fraser landede med 35. regiment, De Rolls regiment og det Sicilianske regiment 17. marts, fik kontakt med major

Missett og stormede på hans råd Alexandria, hvis guvernør pure nægtede at overgive sig, men Frasers energiske angreb og synet af de engelske efternølere fik ham snart på andre tanker.

Fraser stod nu i en stærk position med Alexandria og Abukir på britiske hænder, og da admiral Duckworths eskadre på vej fra Dardanellerne ankrede op, var den engelske styrke reelt fordoblet.

Så lod major Missett en bombe springe, da han fortalte Mackenzie Fraser, Wauchope, Stewart og Duckworth, at han vist havde glemt at fortælle regeringen derhjemme, at Alexandrias befolkning kun havde proviant til 10 dage, og at byen kun kunne holdes, hvis Mackenzie Fraser også lige erobrede nabobyen Rosetta! Missetts beregninger skulle siden vise sig at være rent opspind, og da konsulen ellers ikke led af paranoia, er det sandsynligste, at han førte sin egen politik, hvor han ville bruge det engelske ekspeditionskorps til at styrte Muhamed Ali, så Missetts venner blandt mamelukkerne kunne vende tilbage til magten. Korrekt var til gengæld hans oplysninger om, at Alexandrias betydning som handelsby var gået kraftigt tilbage siden middelalderen, og at dens betydning var blevet overtaget af Rosetta, der lå 40 miles ørkenvandring østpå. Dog kunne Missett trøste med, at Rosetta var forsvarsløs, for alle Muhamed Alis frygtede albanere var langt nede i det sydlige Ægypten, og befæstningsværkerne "begrædelige".

De militære chefer var forbløffede, da operationen nu var udvidet ud over det oprindelige mål, men de var under ordre om at følge konsulens anvisninger, så Mackenzie Fraser udrustede en ekspedition på 1600 mand mod Rosetta, mens Duckworth efterlod halvdelen af sin eskadre, der afgav mænd til at besætte støttepunkter ved kysten, mens han med resten returnerede til Malta med en forespørgsel fra generalerne til viderebefordring til London, hvor langt de skulle følge Missetts anvisninger, og hvordan det egentlig skulle svække Den høje Port, hvis man fjernede Muhamed Ali, da manden efter deres mening allerede havde gjort Ægypten selvstændigt? Desværre skulle meddelelsen ikke nå London, før begivenhederne havde gjort den sørgeligt uaktuel.

### Ørkenvandring til Rosetta

General Wauchope ledede ekspeditionskorpsset mod Rosetta, som han fandt besat af en garnison på 5-600 albanere forstærket af en velbevæbnet borgermilits under guvernør Rashid Ali Bey Al Salankli. Med sig havde Wauchope første bataljon af 31. regiment og Chasseurs Britannique og en sømandsbrigade med fire kanoner. 31. regiment forsøgte at storme byen, men op-

## Af den ler selv asiens blødning i mag

dagede, at kampen først for alvor begyndte, da man havde forceret bymuren, for hvert hus var en fæstning. Den engelske kolonne blev efter en dags hårdnakkede gadekampe kastet ud af byen med svære tab, Wauchope og regimentschefen Meade var faldet og kanonerne gået tabt. Chasseurs Brittanique dækkede tilbagetoget. Tabene på 185 faldne heriblandt et alarmende højt antal befalingsmænd, og 300 sårede var ligeligt fordelt mellem de to enheder. Det vidner om den høje korpsånd og disciplin, at man fik det store antal sårede med sig tilbage.

### Frem og tilbage er lige langt

Det mislykkede angreb på Rosetta havde i realiteten sat 1/3 af invasionsstyrken ud af spillet, da Chasseurs Brittanique og bataljonen fra 31. regiment var så decimerede, at de kun kunne bruges som garnison i Alexandria.

Mackenzie Fraser og Stewart sendte endnu en depeche til London, hvor de bad om forstærkninger, og prøvede at gøre regeringen begribeligt, at ekspeditionskorpsset nu havde hele befolkningen imod sig, og at de stadig ikke kunne se, hvordan deres tilstedeværelse her skadede Den høje Port mere, end Muhamed Ali selv kunne overkomme? Major Missett hævdede, nederlaget gjorde erobringen af Rosetta endnu mere påkrævet. Stewart blev nu sendt afsted med 2500 mand med brigader John Oswald, der havde udmærket sig ved Maida, som næstkommanderende, og med 1. bataljon af 35. regiment, 2. bataljon af 78. Højlanderegiment under oberstløjtmant MacLeod; De Rolls regiment under major Vogelsang og en let bataljon i form af alle de deltagende bataljoners lette kompagni (spejder- og jægerenhed) under major O'Keefe; 20. light Dragoons under kaptajn Delaney og 11 kanoner og 200 sømænd. Styrken drog afsted 3. april

Den engelske styrke nærmede sig Rosetta ad en smal landtange mellem Abukirbugten og indsøen Idku. Rosetta lå på vestsiden af Nilen, lige nord for byen lå Fort Julian, en mamelukisk fæstning, franskmændene havde udbedret og derunder fundet Rosetta-stenen<sup>7</sup>. Stewart kunne blokere Rosetta fra havet med tre mindre skibe, mens han måtte lægge sin hovedhær, så den både kunne holde fort Julian i skak og belejre byen fra vestsiden. Under hele slaget havde ægypterne fuld kontrol over den østlige Nilbred og kunne uden hindring forsyne Rosetta, ligesom de opbyggede artilleristillinger og samlede tropper til et angreb. Skulle belejrerne

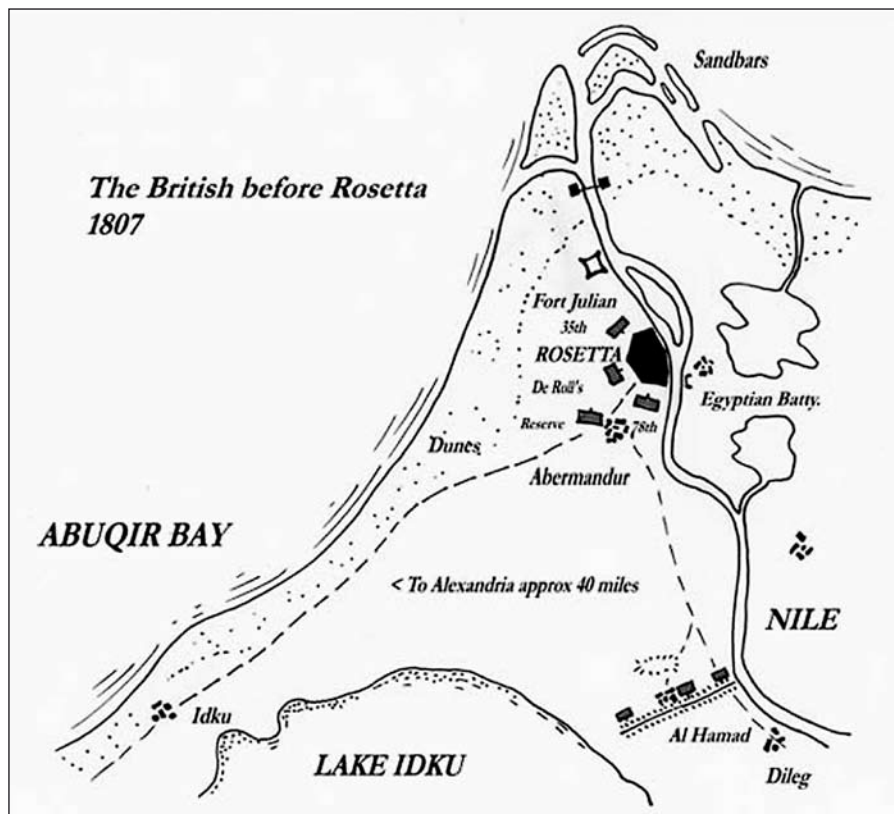
sikres mod flankenangreb, måtte Stewart splitte sin styrke og lægge en garnison nogle kilometer syd for byen ved landsbyen Al Hamad, hvor man havde forsøgt at forbinde Nilen og Idkusøen med en (nu delvist tørlagt) kanal. De Rolls Regiment under Mohr og dele af Højlanderegimentet under MacLeod indtog denne position med besked om at holde den så længe som muligt. Blev den britiske front gennembrudt, skulle såvel flankekorps som hovedstyrke slutte sig sammen i karre og trække sig mod nordvest ud på landtangen mellem Middelhavet og Idkusøen, hvor flåden og karreernes ildkraft kunne sikre tilbagetoget.

### De vantro indså, deres plan var slået fejl

Stewart måtte sande, at konsul Missett ikke var den mand, man burde anvende til bygningssyn, da Rosettas mure vel blev beskadiget af de engelske kanoner, men blot sank sammen i sig selv, så der ikke opstod nogen brecher. Englænderne var på ingen måde passive, men gennemførte om natten flere heldige raids mod de ægyptiske stillinger på den østlige Nilbred, ligesom de slog flere rytterangreb fra byen ind mellem de engelske positioner tilbage, men selv sejrene kostede englænderne soldater, der ikke kunne erstattes. Kavaleriet blev enten dræbt eller opsnappet, De Rolls schweizere blev også kraftigt decimeret, og Stewart blev såret

uden af den grund at holde sig i ro og måtte ved flere lejligheder takke sin gode hest for, at han kunne gennemføre runderne til sin stærkt spredte hær uden at blive opsnappet af fjendtlige patruljer. Stewart forudså, fjenden ville søge at bryde igennem ved Al Hamad og forstærkede MacLeods og Mohrs styrke med skotternes grenaderkompagni under kaptajn Mackay og 35. regiments lette kompagni under kaptajn Pack.

Det forventede angreb kom ved dag gry 21. april i form af et massivt angreb sydfra med fodfolk og ryttere, mens en større flåde småskibe landsatte endnu en styrke bag Al Hamad. Muligvis blev opmarchen gennemført i ly af en morgentåge, muligvis var angrebet så overvældende, at den engelske linje simpelthen blev sprængt, for forsvarerne englændere, skotter og schweizere blev tvunget til at danne karre eller snarere pindsvinestilling så hurtigt, at de ikke kunne nå at forene sig i større enheder og gennemføre noget tilbagetog, inden de enkelte afdelinger blev fastholdt og nedkæmpet. Nederlagets helt var den formidable sergent John McCrae, der med sit broadsword gjorde det af med syv modstandere, inden han selv faldt. Kaptajn Mackay blev såret, men hans grenaderer holdt ud, til deres ammunition var opbrugt, og den ægyptiske øverstkommanderende sikrede, de kunne kapitulere, hvorefter han gav den invaliderede Mackay hans sværd tilbage.



De britiske styrker foran Rosetta i 1807





Landsætning af britiske tropper med "longboats" fra den engelske flåde roet af sømænd. Billede af R. Caton Woodville

McLeod samlede 350 mand og søgte at kæmpe sig igennem til Rosetta, men fjendens ildkraft, der nu var forstærket af erobrede engelske kanoner, og en 15-dobbelt overmagt tvang dem til at indtage en pindsvinestilling. McLeod faldt, og et udbrud blev opgivet, da det ville betyde, man skulle efterlade sine sårede. Da ammunitionen slap op, blev stillingen rendt over ende.

Alle i de isolerede karreer var dræbt eller fanget, og alle, der havde forsøgt at redde sig igennem til Alexandria på egen hånd, var blevet opsnappet af ryttere, der vidste, Ali Pasha betalte en god dusør for hver eneste levende englænder.

Havde Ali Pasha indtil nu vist sig som en gentleman, var efterspillet ikke beroligende for englænderne, da fangerne blev spærret inde i en bygning, hvor de kunne se deres fangevogtere samle hovederne af de faldne og få dem og udstoppe dem til udstillingsbrug.

### Ørkenvandring på ny

Foran Rosetta modtog Stewart besked om, at Al Hamad var under angreb, og det stod klart, at retræte var den eneste mulighed. Det lykkedes Stewart at få alle sine syge og sårede med beskyttet af en stor karre, mens bagtroppen dækkede tilba-

getoget med en velrettet kanonild for så at fornagle kanonerne og rømme stillingen, der blev sprængt i synet på angriberne, hvorefter bagtroppen sluttede sig i karre og fulgte den første karre og forenede sig med den. Karreen var med sin ildkraft og disciplin i stand til at kaste forfølgernes angreb tilbage, men det tog fire timer i stadig kamp at nå frem til det sted, hvor man skulle forene sig med forsvarerne af Al Hamad. Man måtte konstatere, at McLeods styrke ikke længere eksisterede. Et effektivt bajonetangreb ryddede vejen til kysten, hvor man kunne få støtte fra skibene, og efter 12 timers kamp fik forfølgerne nok. Stewart kunne føre sin sørgeligt reducerede, men stadig kampduelige styrke tilbage til Abukir.

Mackenzie Fraser, Stewart og flåden holdt ud i Alexandria og patruljerede langs kysten, mens man i London fandt ud af, at felttoget intet formål havde længere. I september lykkedes det at få udleveret en del af fangerne fra Al Hamad, og 23 september rømmede man Alexandria.

Set i den større sammenhæng var operationerne en fiasko, i stedet for at overbevise russerne om engelsk kampvilje og effektivitet havde begivenhederne vakt russernes mistanke om, at England kun

kæmpede for at sikre sig forbindelsen til Indien og holde russerne ude af Middelhavet, så endnu mens man kæmpede i Ægypten, sluttede Napoleon og Alexander fred og forbund i Tilsit, og et isoleret England havde brug for sine tropper andetsteds.

### Asiens blødning triumferer

Muhammed Ali udnyttede propaganda-værdien af Ali Pashas sejr til det yderste. Fangerne og de afhuggede hoveder blev i triumf paraderet gennem Kairo, hvorefter hovedparten af fangerne blev indespærret i Kairos Citadel. Officererne fik lov at færdes frit på æresord, hvad der var en blanded fornøjelse, da deres faldne kollegers hoveder blev anbragt på centrale pladser, mens de yngste og de stærkeste fanger blev afhændet på slavemarkedet. Den skotske officer Joshua Gregory blev løskøbt af den franske konsul, men adskillige engelske, skotske og schweiziske soldater måtte trods fredsftalen omstille sig til en ny tilværelse som slaver. De opdagede dog, at det muslimske samfund forstod at bruge talent, hvor det fandtes, og de fleste genvandt friheden og nåede poster de ikke kunne have gjort sig håb om under hjemlige forhold. En trommeslagerdreng<sup>8</sup>, hvis

## Af den ler selv asiens blødling i mag

tilfangetagere lagde mærke til hans evner til at give de sårede englændere førstehjælp, blev således afhændet til en læge og endte selv som en fremtrædende læge i Kairo, mens hans kollega Donald McLeod endte som embedsmand og deres voksne kammerater fandt karrieremuligheder i Muhammed Alis moderniserede hær.

Muhammed Ali selv havde med sejren fastslået sin position som islams ledende politiske skikkelse og skulle de følgende år opbygge et stærkt Ægypten, der ofte satte Den Høje Port i svære vanskeligheder og i 1840 var på nippet til at udløse en storkrig. Kun et uheldigt sammentræf af dødsfald i 1849 til fordel for en inkompetent nevø hindrede, at Muhammed Ali og hans dynasti havde gjort Ægypten til en moderne stormagt, og da man bar Muhammed Ali til graven, græd Kairos indbyggere, at nu lagde man også Ægyptens og islams håb til hvile.

### Efterskrift: Russere lader sig ikke agterudsejle

Da Senyavin modtog besked om, at Ruslands krig med Tyrkiet og Frankrig var til ende, satte han pligtro hjemad med sin eskadre på syv linjeskibe og en fregat. Tilsyneladende indhentede skæbnen i form af Royal Navy Senyavin på Lissabons red, da Portugal tvunget af Napoleons invasion var gået over på engelsk side. Senyavin måtte se sig spærret inde i Lissabons havn fra oktober 1807 til august 1808, idet han hævdede, hans eskadre var neutral og nægtede alle franske forsøg på at trække ham ind i kampene. Til gengæld gjorde



Admiral Senyavins russiske flåde efter et af slagene ved indsejlingen til Dardanellerne i 1807

han englænderne og portugiserne opmærksomme på, at såfremt englænderne søgte at borde, var hans mænd parat til at sprænge samtlige skibe i luften uden hensyn til den engelske eskadre og Lissabons havn og indbyggere. Ingen havde lyst til at se, om russerne nu også mente det. Den første krig i Portugal blev afgjort af Wellesley, der ankom fra Træskoslaget ved Køge og gav marskal Junot lige så hård en omgang, som han havde givet Castenskiold. Junot skyndte sig at slutte aftale med Wellesleys overordnede om, at han overgav sig mod at Royal Navy transporterede Junots styrke sikkert tilbage til Frankrig. England følte sig forpligtet af sit løfte, men Wellesley slap siden for inkompetente overordnede.

Det skal være usikkert, om det var aftalen med Junot, der inspirerede til et forsøg på at befri Lissabon fra russerne, men Senyavin gik med til et forslag om, at hans eskadre skulle sejle til Portsmouth. For den engelske admiral Cotton blev sejladsen et mareridt, da Senyavin insisterede

på som den ældste af de to at være eskadrechef, og russerne ugenert sejlede ind i Portsmouth med det russiske marinebanner vajende. Senyavin og hans søulke fastholdt deres standpunkt, de var aldeles ikke internerede, men på vej til Rusland, og de havde stadig rigeligt med krudt, hvis man bordede. Et uheld, og Englands vigtigste flådehavn kunne forsvinde i et ildglimt! En hvidglødende engelsk offentlighed og et admiralitet på randen af nervesammenbrud må have trukket et lettelses suk, da Senyavin efter næsten et år i Portsmouth lettede anker og uhindret stod gennem Nordsøen og Østersøen til Riga. Zar Alexander, der må være kvalificeret til prisen som den monark, der aldrig opdagede talent, når det var der, var så sur over, at Senyavin ikke havde sænket nogle engelske skibe, at han siden lod admiralen gøre tjeneste i land, men for det russiske folk har han siden været en nationalhelt. Gad vide, hvad der var sket i København, hvis Peymann havde været af Senyavins støbning?

## Noter

1. Staffeldts digt munder ud i en opfordring til englænderne om at flygte, inden den danske vinter lukker farvandene og spærre angriberne inde, samtidig med at kronprinsen med den danske hær kan gå over isen til Sjælland og gøre kort proces med de ubudne gæster!
2. Napoleon syntes ikke at have haft problemer med sine nye undersåtter, muligvis fordi marskal Marmont som guvernør indbød de lokale krigsledere til gevaldige drukgilder og ikke undlod at gøre opmærksom på de karrieremuligheder, Napoleon kunne give initiativrige og håndfaste mænd.
3. Allerede zar Paul, der ganske vist ikke var helt tilregnelig, havde overvejet et russisk angreb på Indien. Skulle man være interesseret i en alternativ Napoleonstidskampagne, var den formidable hetman Platof udset til at lede toget.
4. Faktisk var der to græske helte ved navn Aias under krigen mod Troja: Store Aias, der tog sit eget liv i skam; og lille Aias, der er mest kendt/berytet for under stormen på Troja at voldtage seersken Cassandra på Athenes alter, hvorfor Athene lod størstedelen af den græske flåde forlise med mand og mus, og ingen ansvarlig og anstændig engelsk kaptajn ville selvsagt føre et skib opkaldt efter en

sådan misliebige karl.

5. Durschmied hævder, at Istanbuls forsvarende sænkede det ledende skib i Duckworths flotille og dræbte 70 søfolk med to pletskud fra de bedagede kæmpekanoner, hvormed Mehmet II i 1553 skød Konstantinopels mure i grus, men da jeg ikke kan finde andre opgivelser af engelske tab end Aias, har han måske flyttet Tenedos-episoden til Istanbul.
6. Kongedømmet Begge Sicilieri hær var så berømt for sin totale mangel på kampgejst, at kongen angiveligt besvarede et forslag om at give hæren mere imponerende uniformer med "Åh, giv dem hvad farve der end er på lager, de løber alligevel væk!" England valgte derfor for egen regning at udruste lokale enheder under engelsk kommando på Sicilien.
7. Det var under gravearbejdet på Fort St. Julian, at franske ingeniører fandt Rosetta-stenen, hvor man har den berømte indskrift på tre sprog, heraf to kendte og det indtil da ukendte hieroglyf-system, der gjorde det muligt for Champollion at knække koden til hieroglyfferne.
8. Harry Hopkins historiske roman "The 1001 Nights of Drummer Donald MacLeod" skildrer en skotsk trommeslagerdrengs oplevelser som

krigsbytte og statussymbol i det aristokratiske miljø, der i lige grad tager sig af hans seksuelle som hans religiøse udvikling, og hvordan han efter sin konvertering og frigivelse når indflydelsesrige poster i det muslimske samfund

## Litteratur

- Carleton, Neil: British Expeditionary Force [www.legere.co.uk/alexandria.htm](http://www.legere.co.uk/alexandria.htm)
- Chartrand, René: Emigre & Foreign Troops i British Service 1803-1815, Osprey Men at Arms 335
- Durschmied, Erik: The hinges of Battle, Coronet Books 202 (Durschmied)
- Eickhoff, Ekkehard: Weltgeschichte am Hellespont in Troia Traum und Wirklichkeit, 2001
- Feldbæk, Ole: Slaget på Reden, Politikens Forlag 1985 (Feldbæk)
- Hansen, Jens Ørum: Herre Jesu! Nu vågner Ulykken. Centrum 1983 (Herre Jesu).
- Haythornthwaite: The armies of Wellington, Brockhampton Press, 1996 (Haythornthwaite)
- Nicolle, David: Armies of the Ottoman Empire 1775-1820, Osprey Men at Arms 314



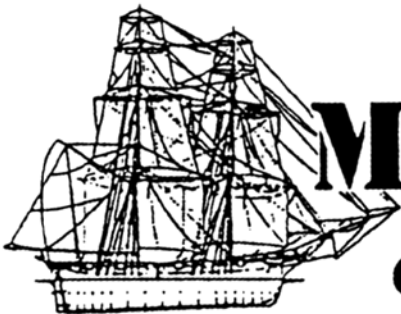
# Her finder du alt til støbning af tinsoldater m.v.



masser af forme til forskellige  
soldater, fantasifigurer, skakspil  
støbeskeer, tin, klemmer  
og tilbehør m.m.m.

Vil du selv lave forme har  
vi alt, hvad du skal bruge.  
Silicone, der tåler 350 gr.  
voks, modellermaterialer m.v.  
- og 10.000 andre spændende  
ting og sager.

Kig på vor hjemmeside  
og besøg os, når du er i  
København



**MODEL  
& HOBBY**



- siden 1948

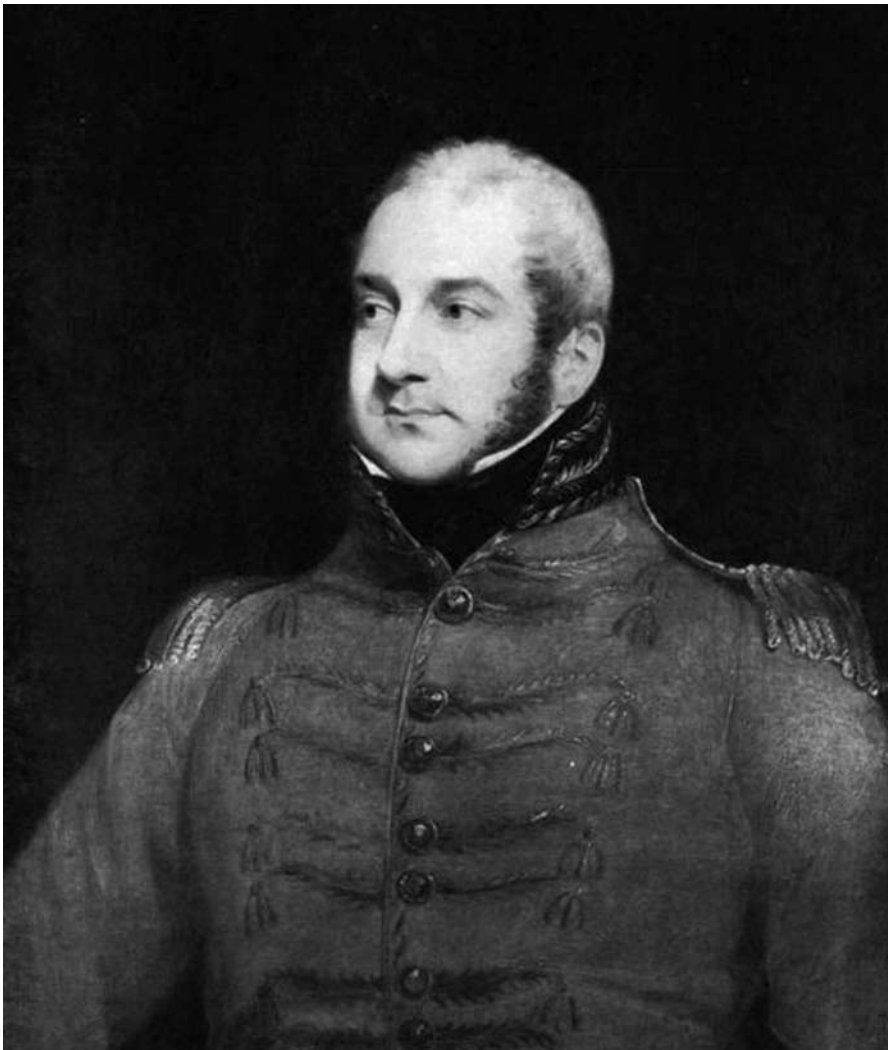
Frederiksborggade 23 - 1360 Kbhvn. K

Tlf./fax (+45) 33 14 30 10

Åbent: mandag, tirsdag, torsdag fra kl. 11 - 17,  
fredag til kl. 17.30 & lørdag kl. 10 - 13

**ONSDAG LUKKET**

[www.model-hobby.dk](http://www.model-hobby.dk)



William Congreve

# De Congreveske raketter

Tivolis tidligere kunstfyrværker ved også en masse om englændernes "fyrværkeri" over København 1807

Af Lars Hoffmann Barfod

"Opfinderen" af de congreveske raketter, William Congreve, stammer fra et helt dynasti af "William Congrever". Familielegenden siger, de har rødder i de saksere, der invaderede England i jernalderen (jvf. fra Robin Hood og Ivanhoe, stridighederne mellem angelsaksere og normannere).

Mest berømte familiemedlem er nok skuespil-forfatteren Sir William Congreve, der levede 1670-1729. "Vores" Congreve stammer fra en forfader, der var fætter til denne. William Congreves (opfinderens) far var Comptroller of the Royal Laboratory (Woolwich Arsenal) nær London. Som

sådan var han tilsynsførende ved de engelske krudtværker, bl.a. Faversham, og indførte mange forbedringer. I 1787 køber han for 10.000 pund personligt en anden stor engelsk krudtmølle, Waltham Abbey Royal Gunpowder Mills. Han dør i 1814 efter at være blevet undnævnt til Baronet i 1812.

"Junior" William Congreve har således haft rig anledning til at lære om krudt i dets mange aspekter. Selv var han uddannet jurist fra Trinity College i Cambridge og blev rent faktisk aldrig soldat i dette ords egentlige betydning, selv om han, li-

gesom faderen, også blev undnævnt til Comptroller of the Royal Laboratory. I 1811 han fik rang af oberstløjtnant og benævnes ofte "Oberst Congreve". Efter 3. og 4. Mysore-krig, som englænderne udkæmpede med den legendariske Tipu Sultan i Indien sendes i 1801 en del indiske krigsraketter til England. Dem studerer den unge William Congreve omhyggeligt, og i 1805 er han klar til at bruge raketter for første gang; mod franskmændene ved Boulogne for at udslette den franske invasionsflåde og byen, som da også bryder i en brand, der varer næsten to døgn, hvori- mod det ikke lykkes at ødelægge flåden. I 1807 er det som bekendt Københavns tur.

I 1809 beder parlamentet Congreve om at oprette to raketkorps eller kompagnier. I Folkeslaget ved Leipzig 1813 er der raketter med, og i Amerika gør de et sådant indtryk ved Fort McHenry (1812), at de kommer til at indgå i den amerikanske nationalsang: "And the rockets red glare, the bombs bursting in the air" fra 1814. Våbnet udfases af det engelske forsvar midt i 1800-tallet (som andre steder), da det viste sig ikke at være tidens artilleri overlegent, hverken i kraft og især ikke i præcision; dens eneste fordel var, at det var let at fremføre.

## Indien.

Det efterfølgende skyldes i høj grad oplysninger, jeg har fået af professor Bala fra Kanpur-universitetet i Indien, fra hans endnu ikke publicerede bog om Indisk Artilleri. Vi mødte ham under Middelaldercentrets del af Galathea 3 ekspeditionen, hvor vi studerede salpeterfremstilling i Indien. Disse oplysninger viser, at rent faktisk får englænderne idéen til krigsraketter fra inderne, der omkring år 1800 havde en mange hundrede år gammel tradition for brugen heraf.

I disse år var det officielt, rent faktisk ikke England, som land, der havde magten i Indien, men Det Engelske Ostindiske Kompagni med egen hær osv. Under oberst Baley udsættes denne hær, den 10. september 1780, ved Pollilur for et angreb med krigsraketter fra Mysore-Sultanatets hær, der rent faktisk satte ild i englændernes ammunitionsvogne.

Endnu værre går det om natten, den 6. april 1799. Her har englænderne under (daværende, senere hertug af Wellington) oberst Arthur Wellesley slået lejr lige under fortet ved Srinangapatnam. Pludselig udsættes de for et voldsomt raket-bombardement, der ifølge vidnet, major Shea, får Wellesley til at stikke halen mellem benene og løbe bort (lidt fryd for én, der som jeg bor lige oven i det sted, hvor Wellesley senere i 1807 massakrerede de danske bondekarle i "Træskoslaget" ved Køge; eller rettere bor, hvor slaget startede ved





Bombardementet af København natten mellem 4. og 5. september set fra Christianshavn, hvortil sårede bringes i sikkerhed. Kobberstik G.L.Lahde efter tegning af C. W. Eckersberg

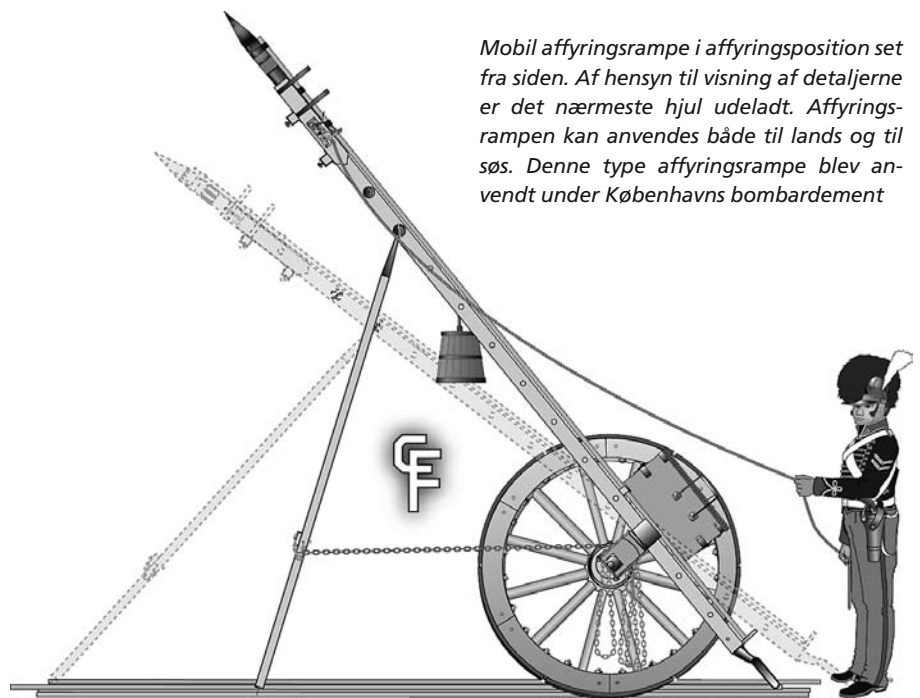
Snogebækken nær Ølsemagle Strand). Desværre lykkes det englænderne, kun en måned senere, 4. maj 1799, at dræbe legenden Tipu Sultan. I øvrigt var Arthur Wellesley's bror, Richard, engelsk generalguvernør i Indien.

### "Bans".

Det indiske ord for raket er "ban", og de, der betjente raketterne, kaldtes for "bandars". Det kommer af sanskrit "vana", der betyder pil. Tipu kaldte sine raketter for "suhab" (= "skydende stjerne"). I Abul Fazl's liste over (Den Store) Akbars (1542-1605) arsenal staver han til ordet, eftersom det ikke findes på arabisk eller persisk. Arabisk og især persisk var tidens administrations-sprog i Indien. Om våbnet er opfundet parallelt i Indien eller er kommet fra Kina over Deccan må stå hen i det uvisse. I Kina har det i hvert fald været anvendt siden 1200-tallet. Her hedder det "p'en-huo t'ung Chien" (pil med hylster med ild, der sprøjter). Nu vi er ved etymologien, så kommer vort ord raket fra italiensk "rochetta", diminutiv til "rocca" = ten = rør, og det samme ord som dansk "rok"; noget så sjældent som et germansk låneord i romanske sprog.

På Victoria Memorial (museum) i Calcutta befinder sig to bans fra belejringen af fort Galconda i 1687. I Woolwich Arsenal opbevares også nogle indiske bans; én med en sabel som "raketstok".

Raketter var normalt ikke et våben i tra-

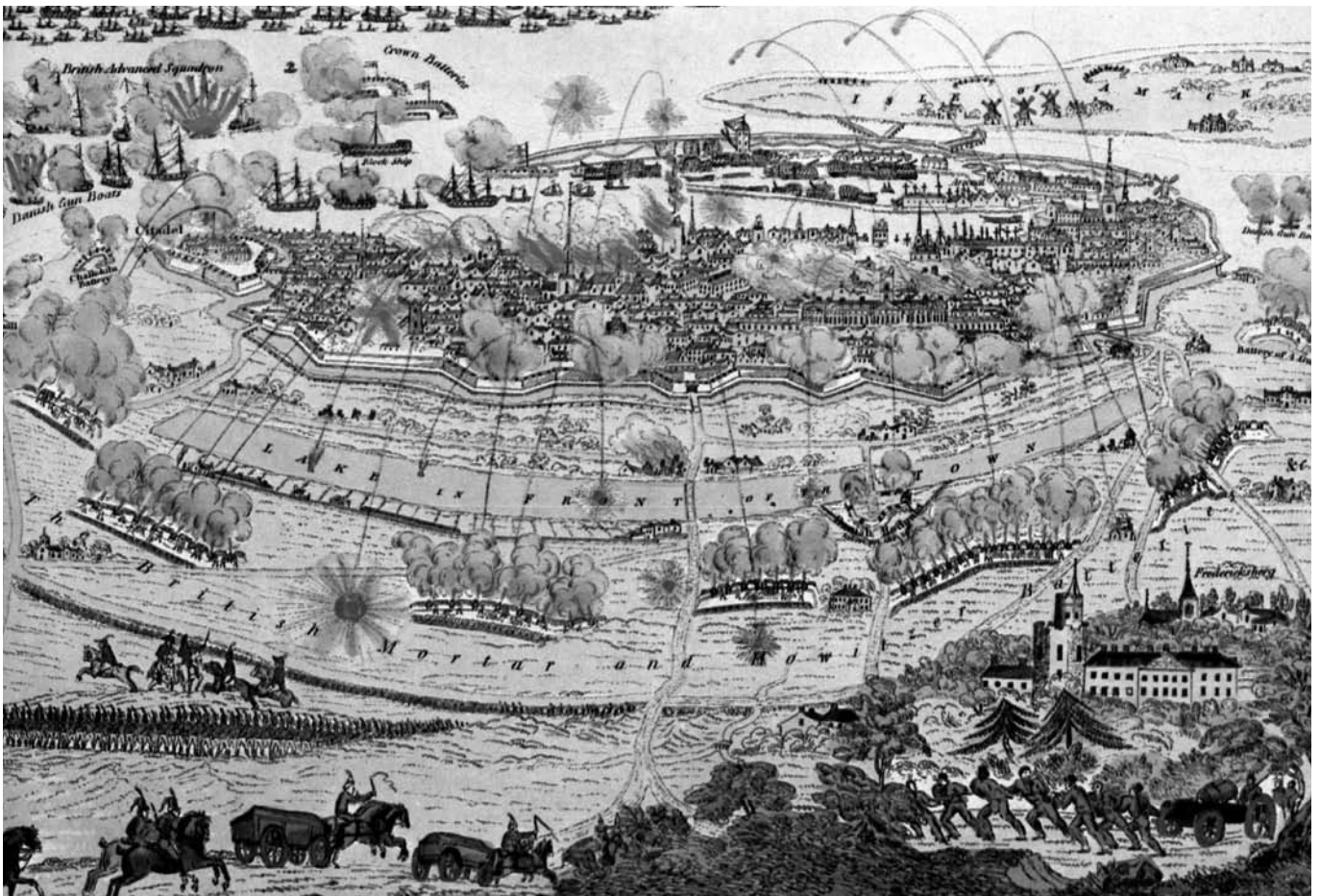


Mobil affyringsrampe i affyringsposition set fra siden. Af hensyn til visning af detaljerne er det nærmeste hjul udeladt. Affyringsrampen kan anvendes både til lands og til søs. Denne type affyringsrampe blev anvendt under Københavns bombardement

ditionel forstand; selvfølgelig kunne det dræbe, hvis uheldet var ude; det var dog mest egnet som skræmmemiddel for både dyr og mennesker og til ildspåsættelse. Desuden kunne det bruges til illumination f.eks. af kampområder, samt til signalgivning. Hovedanvendelsen i Europa var til fyrværkeri. Forskellen mellem de europæiske (og kinesiske) raketter og de indi-

ske (og congreveske) var, at man traditionelt brugte paphylstre i Europa (og Kina), medens man brugte metalrør (smedede og nittede) i Indien (samt af Congreve). Sikkert en teknik udviklet af de indiske mester-smede. Den tyndere og stærkere væg gav mulighed for raketterne at "flyve" længere, efter sigende op mod én kilometer (mod nogle få hundrede meter ellers).





Skitse over København og de engelske belejringsbatterier set fra oven. Det kongelige Bibliotek, København

## De Congreveske raketter

På grund af raketternes ringe vægt kunne en hest fremføre 8 bans og en kamel 20. Til søs var også raketternes mangel på rekyle under affyringen yderligere en stor fordel.

### København 1807

Der hersker stor uenighed om hvor mange raketter, der rent faktisk blev affyret mod København i de tre nætter fra 2. til 5. september 1807. Hvorimod der vistnok er almindelig enighed om at ca. 300 huse nedbrændte og mange mennesker omkom. Tallet på raketterne svinger fra 25.000 til 300! Beregninger synes at vise, at man med de faciliteter, der fandtes i England på den tid, kun har magtet at fremstille nogle få tusinde om året, så tallet har nok ligget tættere på de 300 end de 25.000.

På Orlogsmuseet i København befinder sig to raketter, der efter overleveringen skal være samlet op fra gaden efter bombardementet. Udenlandske eksperter har dog draget deres oprindelse i tvivl og mener, de kan være Schumacher-raketter (d.v.s. danske og fremstillet efter bombardementet). De er begge omkring 40 cm

lange og har en kaliber på ca. 5 cm med en dysse på det halve (2,5 cm). Den ene har en bombe i spidsen. Den anden er en brandraket. Hvis det er rigtigt, at de er samlet op fra gaden, har bomben i det mindste ikke virket efter hensigten, idet den er hel og ikke sprængt i stykker. Da dyssen mangler på denne raket, kunne det antyde, at krudtet simpelthen ikke har magtet at sprænge bomben, men i stedet har slået dyssen ud, da man altid kan være sikker på, at krudt gør det, der er lettest. "Brandraketten" er også lidt mærkværdig, idet der tilsyneladende ikke er huller til, at flammerne kan komme ud af i spidsen.

Af gode grunde kan vi ikke konstatere,

hvor lang "sjælen" har været i disse raketter, men omkring 25 cm er nok et kvalificeret gæt. Den tids raketter blev altid klassificeret efter deres vægt i lod (ca. 15 g) eller pund (ca. 500 g). Opskriften har krudtets bestanddele, salpeter, svovl og trækul, men kaldes for en sats, da bestanddelene ikke er inkorporeret i en mølle, men blot blandet sammen. Jo mindre raketten er, des raskere skal satsen være, og ved de små kalibre (fra 1 til 31 lødige) måtte man yderligere tilsætte melkrudt, for at raketten kunne flyve. Fra omkring 1 pund fungerede opskriften uden melkrudt.

De nævnte raketter, fra Orlogsmuseet,



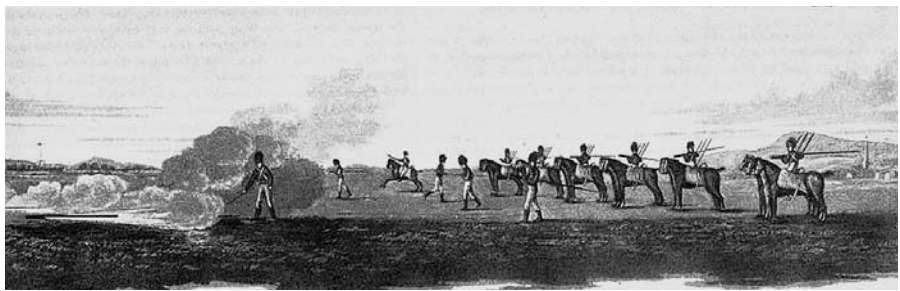
Raketter, muligvis engelske og konstrueret af William Congreve. Orlogsmuseet, København



har nok ligget omkring nogle få pund. Opskriften på en sådan kaliber ville typisk lyde på 60 salpeter, 15 trækul og 2 svovl (rigtigt krudt ville ligge omkring 75:15:10). De rigtigt store raketter kunne være på op til 100 pund, og hér ville opskriften lyde på 30:20:10; altså ligeså meget brændsel som ilter!

Bomben i spidsen af den ene raket på Orlogsmuseet har rummet almindeligt (inkorporeret) sprængkrudt (kornstørrelse ca. 1,5 – 5,5 mm). I spidsen af brandraketen her været en ”brandsats”, der kunne lyde på ca. 75 salpeter, 1,5 trækul og 23,5 svovl. En meget langsombrende opskrift (efter sigende 10-12 minutter) med en masse slagge, der har kunnet sætte ild, hvis man var heldig.

Personligt tror jeg, at raketternes virkning under bombardementet er overvurderet, sammenlignet med effekten af det medbragte artilleri. Virkningen har måske mere ligget på det psykologiske plan, fordi de på grund af deres langsomme flugt



*Affyring af raketter af det beredne engelske Rocket Corps af Royal Horse Artillery*

over himlen, med den spektakulære hale efter sig, har skræmt folk langt mere end granaterne fra kanoner og morterer, som man reelt først så, eller rettere mærkede, når de ramte.

Rent faktisk går man jo også væk fra våbnet efter nogle år. I København var det en ”succes” fordi man ramte; måske ikke lige det man sigtede på, men med en hovedstad foran sig kunne man jo dårligt undgå at ramme noget. Raketvåbnet bli-

ver først rigtigt med held taget op igen i vor tid med elektronisk styring, hvor til gengæld så træfsikkerheden er blevet skræmmende!

#### Litteratur:

- The details of the rocket system. Colonel Congreve. London 1814.
- Geschichte der Kriegsraketen und der Raketartillerie im 19. Jahrhundert. Hans-Dierk Fricke. Bonn 2001.

## Krigen på Sjælland 1807

En sjælden historisk begivenhed – genudgivelsen i 2007 af en dansk krigshistorisk bog.

*En boganmeldelse af Bruno Juul*

I 1970 udkom bogen ”Krigen på Sjælland 1807”, skrevet af militærhistorikeren E. O.A. Hedegaard, nu pensioneret major fra Den Kongelige Livgarde. Bogen er den eneste bog fra nyere tid, som skildrer disse voldsomme begivenheder i historien. Den har været udsolgt i mange år, og den store publikumsinteresse for bogen hænger naturligvis sammen med, at vi i år - 2007 – skriver 200-året for begivenhederne, og som - foruden angrebet (”Træskoslaget”) på Køge - medførte bombardementet af København og ranet af hele den danske orlogsflåde.

Bogen er meget detaljeret og rigt illustreret med kortskitser visende troppeopstillinger og samtidige billeder, der bygger på et udførligt og førstehånds kildemateriale samt beskrivelser baseret på forfatterens personligt foretagne terrænrekonosceringer.

Forfatteren skildrer i hovedsagen to store 1807 begivenheder – ”Træskoslaget” ved Køge, hvor den britiske general Sir Arthur Wellesley (senere Lord Wellington) med engelske og skotske (The Gordon Highlanders) og Hannover-

anske tropper slog den danske landeværnshær på ca. 7.000 mand under generalerne Castenschiold og Oxholm.

De danske landeværnssoldater bestod hovedsagelig af genindkaldte bønder. Landeværnssoldaternes indsats blev ikke ligefrem betragtet som værende særlig heroisk, men Hedegaards meget solide og dybdeborende forskning godtgør ubetinget, at de danske bønders modstand mod de langtidshvervede, rutinerede englændere slet ikke var så dårlig, som det hidtil er skildret i dansk historie.

Dertil kommer så belejringen af København og bombardementet over de 3 nætter fra den 2. til 5. september 1807, hvor englænderne benyttede deres nye ”hemmelige” våben - de ”Congreve’ske” brandraketter, som resulterede i kapitulationen og den forsmædelige udlevering af orlogsflåden.

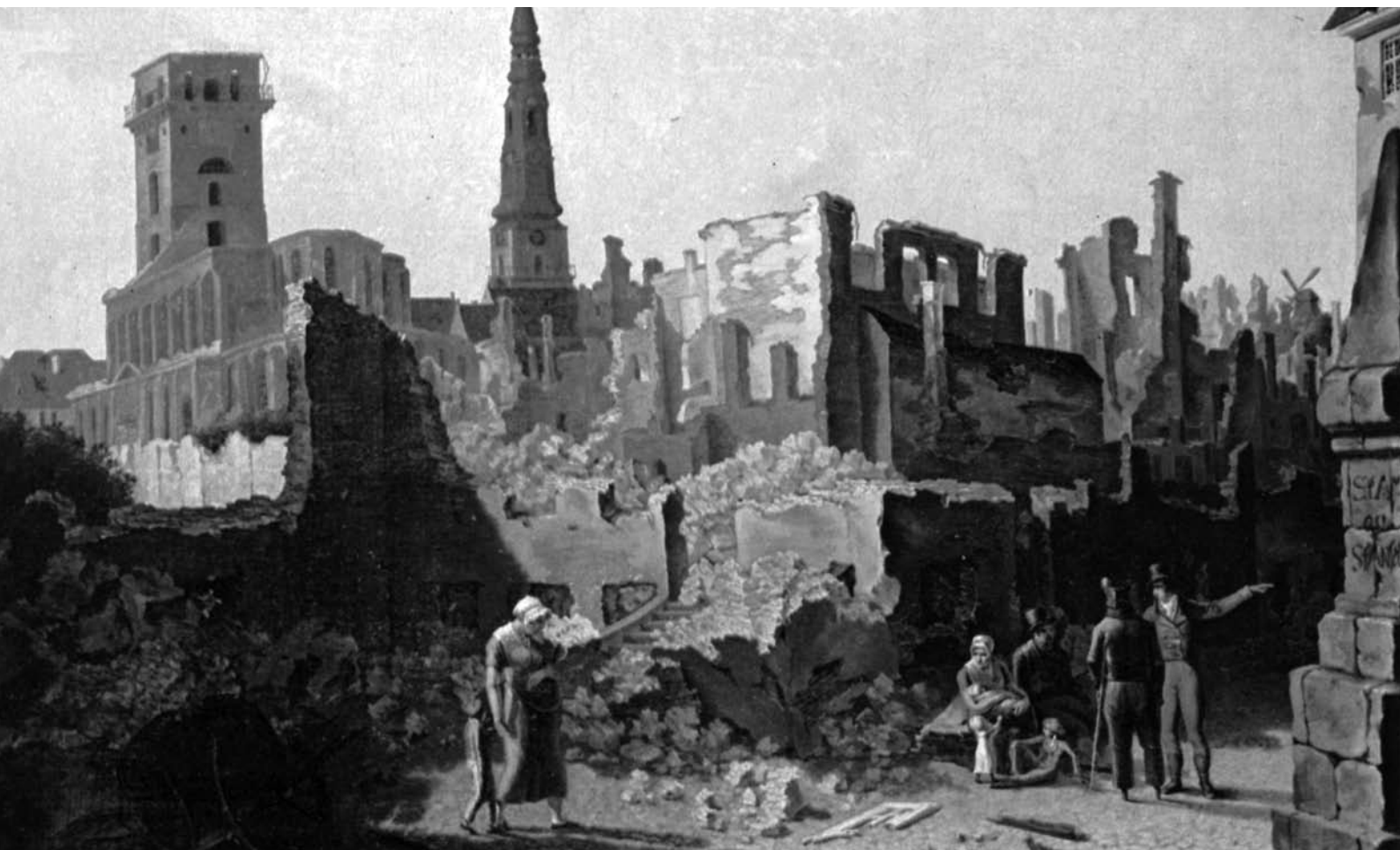
Forfatteren tegner sig i øvrigt for en lang række interessante bøger om dansk krigs- og militærhistorie. I 1974 tildeltes han Det Krigsvidenskabelige Selskabs Saint-Germain medalje i sølv for en prisbelønnet afhandling for sin bog ”De Røde



*Landeværnsmand 1807. Akvarel af Johannes Senn. Statens Museum for Kunst*

Fjer”, som handler om Frederik d. VI og hans adjutanter.

Bogen distribueres af Køge boglade, Brogade 15, 4600 Køge.  
Telf. 56 64 10 01 og  
e-mail: 6141@bogpost.dk.  
164 sider i A4 format til kr. 198,-



Ruinerne på Gråbrødre Torv efter Københavns bombardement. Maleri af I. P. Møller. Det nationalhistoriske museum på Frederiksborg Slot

**Et forsøg på en sammenligning:**

# København 1807 og New York 2001

Af Thomas Oldrup

Det er svært eller umuligt at forstå, hvad der foregik i hovederne på de folk, der natten mellem den 4. og 5. september 1807 så raketterne og bomberne komme sejlene ind over deres by og så deres naboer blive splittet ad og deres stuer brænde ned.

Under læsningen af øjensvidneberetninger fra bombardementet dukker der paralleller op i ens hoved til New York den 11. september. Det kan være en måde at prøve at forstå stemningen i en katastroferamt by på. Hvis vi skal forstå den historie vi færdes i og læser om, kræver det udover læselyst også en del fantasi. Og så må man forsøge, at bruge de referencerammer man

nu engang har til rådighed.

Ved 200-året for Københavns bombardement ligger det lige for at sammenligne, hvad der skete i septemberdagene 1807 med det terrorangreb, vi alle nok endnu har mest present, nemlig det på New York og Washington den 11. september 2001. Ser man efter, er der påfaldende mange ligheder. Men også et par væsentlige forskelle.

## **Overraskelsesmomentet**

Den første af de mange ligheder er overraskelsesmomentet. Newyorkerne var nogenlunde klar over hvem deres "fjende"

var, men slet ikke forberedt på den måde at blive angrebet på. De havde forestillet sig stort set alt andet, især indenfor mere gængs krigsførelse, men ikke at nogen kunne finde på at kapre civile fly og bruge dem som skyts.

Ligeledes havde københavnerne garanteret sig mod en traditionel belejring. De troede at englænderne ville kappe København af fra omverdenen – hvad de også gjorde – men de havde forberedt sig på en langvarig belejring, og havde samlet vand og brød og korn til tre måneder. Da ildkuglerne og raketterne og bomberne begyndte at sejle indover København var der ingen, der havde forestillet sig et angreb som dette.

Begge steder var der altså tale om en ny slags angreb.

Det civile mål er naturligvis også en klar lighed. Det påstås, at bombardementet i 1807 var det første terrorangreb mod et civilt mål i verdenshistorien. Af den grund var der ikke nogen, der kunne have forberedt sig. De vidste jo, at det englænderne kom efter var flåden, så hvorfor skulle de almindelige byboere føle sig truede?

Forsvaret var begge steder, set i bakspejlet, blåøjet. København følte sig uind-





Ground Zero på Manhattan, New York med resterne af World Trade Centres tvillingetårne efter terrorangrebet 11. september 2001

tagelig bag sine volde, og det samme gjorde USA bag sine militærbudgetter. Fra voldene forsvarede de sig – også under selve bombardementerne – med tilfældigt skyderi og fra USA's grænser med fantasifulde forsvarsideer, missilskjolde og mangemilliardersbudgetter. Til ingen verdens nytte.

Begge angreb var en ny form for "krig", og det var så at sige "unfair", da det foregik uden en traditionel krigserklæring.

### Ødelæggelsens æstetik

Døden kom fra luften. Man kan også godt tillade sig at sammenligne vartegnets værdi og symbolik. Frue Kirke var omtrent for Københavnerne, hvad World Trade Center var for amerikanerne: Synlige og stolte bygningsværker, beundret af udenlandske gæster, i hjertet af landets vigtigste by. Den lutheranske domkirke var måske udvalgt af englænderne på grund af deres anglikanske tro, ligesom terroristerne nok valgte World Trade Center som mål, fordi den repræsenterer en slags kapitalismens domkirke.

Man kan ikke nægte, at begge angreb – der foregik på klare, smukke septemberdage – havde en eller anden form for ødelæggelsens voldsomme æstetik over sig.

Vi er dybt fascineret over billederne af flyene, der brager ind i World Trade Center, og har set dem gentaget på TV og på nettet hundredvis af gange. Københavnerne lagde ikke skjul på, at de moderne raketter, der fløj ind over byen var "mageløse" og "smukke".

Begge to var "mediekatastrofer", selvfølgelig af hver sin kaliber. Fjernsynsklipene er berømte, og det er kobberstikkene også. C. W. Eckersbergs berømte maleri fra Landemærket, hvor Frue Kirkes brændende tårn lyser det ellers natsorte København op, kender alle. I forgrunden kryber en vægter sammen, knæsat af frygt, med bange øjne mod himlen. Det er Danmarks Guernica.

Billederne er også gribende, og de minder om hinanden: Københavnerne, der puffer sig over de to små broer, Knippelsbro og Langebro, for at komme ud på det åbne Amager. Scenerne herfra er ikke ulig beskrivelserne af folk, der vandrer, tavse og overraskende rolige, ned af de små trapper i World Trade Center. I nødens stund opførte folk sig begge steder faktisk rimelig roligt og tålmodigt.

Forestillingerne om velvidende at angribe et sted, der er hermetisk indelukket, fremkalder klaustrofobi. Hvordan har folk

nogen chance for at komme ud af henholdsvis en indelukket fæstningsby eller to små skyskrabere?

### Dødstal

Om aftenen den 11. september husker vi at tv-aviserne (vistnok personificeret af New Yorks borgmester) gættede på 10, 15 og 20.000 dræbte. Det er store udsving, og det endelige antal dræbte endte da også på væsentligt mindre, nemlig 2.630. Inkl. de 189, der mistede livet i Pentagon. Det svarer til omtrent 0,03 % af byens 8.008.000 indbyggere.

Når man læser de københavnske aviser efter bombardementet 1807, undrer det, at ingen nævner eller bekymrer sig om antallet af dræbte. Der er simpelthen ikke nogen, der gætter. En avis nævner, at der er "mange qvæstede" og opregner nøje hvilke gader, der er brændt ned og halvanden side om en bestemt kaptajns død. Ikke et eneste sted er der gættet på antallet af dødsofre. Det kom først langt senere.

Når vi hører om en ulykke et sted i verden i dag, nævnes antallet af dræbte og sårede altid som det første - som regel endda før både lokalitet og tidsangivelse. Forskellen på det punkt skyldes en for-



Københavns bombardement set fra Christianshavn og Kongens Nytorv. Henholdsvis Wagner og C. A. Lorenzen, Københavns Bymuseum

## København 1807 og New York 2001

skellig opfattelse af liv og død. Døden var mindre sensationel og nærmere i det daglige i 1807 end den var i 2001.

I historiebøgerne står der i dag, at der døde "ca. 1.600" og blev såret "ca. 1.000" ved bombardementet, hvilket nyere forskning dog tyder på er tal, der er grebet ud af den blå luft. De reelle tabstal var langt lavere.

Begge steder herskede der altså stor forvirring om antallet af dræbte, og reelt er der ingen, der kender det eksakte antal, hverken i New York eller København.

### Beregning af ondsksfuldhed

Antallet af dræbte blev begge steder så højt på grund af en vis grad af beregnende ondsksfuldhed: Flyene ramte World Trade Center, netop som kaprerne mente, at alle folk var mødt på arbejde. (Reelt mødte mange af forretningsfolkene dog først lidt senere.) Englænderne skød efter Frue Kirke og de steder, hvor ilden havde antændt. Derved forhindrede de slukningsarbejdet ved at smadre materiellet

og dræbe brandfolkene og således give ilden arbejdsro. Der var ingen forsøg på at skåne eller hindre ødelæggelserne fra fjendens side.

Skaderne ved selve hovedangrebene var relativt begrænsede, mens det i begge tilfælde var den efterfølgende ildebrand, der udviklede sig katastrofalt. Begge steder blev brandmændene udråbt til de virkelige helte, endda meget tidligt i forløbet og fik utrolig stor symbolværdi. Avisen Dagen skrev allerede i sin første udgave efter bombardementet om den heltedige brandmajor Kirkerup, der ledede slukningsarbejdet, og avisen antyder at hvis han ikke var blevet såret og måtte gå til sengs, kunne arbejdet måske være lykkedes.

### Den internationale reaktion

Det internationale samfund viste meget hurtigt afsky ved begge handlinger. Selv den engelske konge betegnede angiveligt angrebet på civilbefolkningen som "a very immoral act. So immoral that I won't ask who originated it..." Det er meget stærke ord, tidens opfattelse af moral og etik taget i betragtning.

Også fra mange andre lande kom der sympatitilkendegivelser.

### Historiske begivenheder

Det sidste eksempel på ligheder mellem de to angreb er efter min mening det mest interessante og sigende:

De vidste med det samme, at det, de havde været vidne til, var historisk. Berlingske Tidende udkom dagen efter blot med den majestætiske overskrift på forsiden "11. september 2001". Sådan.

Og da københavneravisen Dagen udkom 1807, også den 12. september, var det på trods af det begrænsede sideantal med et genoptryk af de vigtigste dokumenter, der vedrørte angrebet – kongens dokument om krigsudbruddet, englændernes bekendtgørelse ved landgangen, osv. (Den var i øvrigt dårligt oversat til et fornærmende skandinaviskdansk, ligesom det berømte flyveblad, Oprop!et, fra Danmarks besættelse). Redaktøren skrev, at dokumenterne tryktes "for den historiske fuldstændigheds skyld". Han vidste godt, at det København havde oplevet de sidste dage ville gå over i historien, og så kunne det ligeså godt blive så korrekt belyst som muligt.

### Sammenfald og forskelle

Efter denne række af sammenfald bør dog også følge de par åbenlyse forskelle, der





*Tvillingetårnene i World Trade Centre i New York under terrorangrebet*

også er på de to angreb:

Selvom der ikke forelå nogen konkret officiel krigserklæring i 1807, var der ikke nogen københavnere, der var i tvivl om, at englænderne var der, og at de var fjenden. Byen havde været belejret i ugevis på det tidspunkt, da bombardementet startede, og der havde endda været kampe. De var forberedte på at "noget" skulle ske, skønt de ikke anede hvad. Manden på gaden i New York havde ingen idé.

I 1807 var det to nationer, der var i krig. Det var det ikke i 2001. Ved angrebene 11. september var der ingen klar afsender, ingen klart formuleret trussel, intet tydeligt defineret mål. Der var, så vidt vi ved, ingen advarsler og umiddelbart intet, de almindelige, civile newyorkere kunne have valgt at gøre for at undgå det.

Englænderne havde trods alt et klart formuleret mål, da de gik til angreb. Giv os Jeres flåde i depositum, ellers garanterer vi ikke for følgerne. Der var kommet flere advarsler inden, og der var ikke nogen tvivl om, hvad der skulle gøres for at undgå angrebet.

### **Formålet med at sammenligne**

Hvad er formålet med at sammenligne to separate episoder i verdenshistorien? Er

det ikke lovlig poppet at forsøge at side-stille to begivenheder, fra så forskellige perioder, lande, situationer, mentaliteter?

Er formålet nu at sige, at de rare og allierede englændere engang var ligeså slemme som Osama bin Laden? At vi danskere engang har prøvet det samme som amerikanerne?

Eller prøver jeg at sige, at tiden læger alle sår? Og at om 200 år vil 11. september være ligeså langt væk i vores erindring, som 1807-bombardementet er for os i dag?

Nej, det mest oplagte at sammenligne er i virkeligheden den intense stemning efter de to angreb. I længden er det det, der er den vigtigste sammenligningsfaktor ved begge angreb.

Når vi i tid kommer ligeså langt væk fra 2001, som vi i dag er fra 1807, vil vi formentlig se at den patriotisme, der skød frem, og de reaktioner den medførte, blev af stor vigtighed for verdenshistorien. Ligesom den danske og især københavnske stå-sammen-hed, der opstod efter bombardementet, var med til at medføre romantikken og den stemning, vi i dag kender som guldalderen.

Romantikken indebar - med historikeren Claus Bjørns ord - "et krav om frigørelse i forhold til dagligdagen og fornuft-

ten, samtidig med at man stræbte efter en ny, højere sammenhæng." Perioden var præget af nationalromantik, med historisk interesse og fokus på det særegne i den nordiske oldtid. Indadvendthed, selvoptagethed, følelsesfuldhed, åndelighed og virkelighedsfjernhed er andre ord, der kendetegner guldalderen. Riget samledes pludselig om den populære kronprins, den senere Frederik 6.

På samme måde sikrede præsident George W. Bush sin popularitet som nations fader og samlingspunkt efter 11. september.

Fra 2001 husker vi patriotismen - eller nationalismen - komme til udtryk da Bush besteg de rygende ruiner og stort set ingenting behøvede at sige før folket omkring ham taktfast råbte: "U - S - A! U - S - A! U - S - A!" En popularitet midt i nødens stund, der varede ved længe, helt ind i den næste præsidentperiode, og sandsynligvis kommer til at præge vores nye århundrede.

*Teksten blev trykt som kronik i Politiken 10. august 2004, men gengives her i en redigeret og opdateret form. Thomas Oldrup er forfatter og BA i historie fra København Universitet.*



Avisens hoved indeholdt ikke det berlingske navn i 1807. Det kom først ind i 1836. Avisen målte kun 18 X 22 cm – lidt under halvdelen af avisens nuværende tabloidformat.

# Berlingskes breaking news 1807

af Lars Lindeberg

For 200 år siden havde Berlingske allerede et halvt hundrede år på bagen. Avisen blev grundlagt 1749 – og er som bekendt stadig sprællevende.

Og hvordan dækkede Berlingske så de dramatiske begivenheder i 1807 med "breaking news" om englændernes landgang, belejringen af København, bombardementet af byen og flådens ran? Det er i sig selv en spændende historie, bl.a. om en mediemæssig nyskabelse: løbesedlen – og om en udgave, der aldrig kom på gaden, fordi bomberne var for nærgående.

Avisen blev i 1807 udgivet af brødrene Berling, grundlæggerens tre sønnesøner, Ernst Andreas Hartvig, Carl Christian og Johan Christian. Men bladet hed ikke Berlingske. Navnet var "De til Forsendelse med Posten alene privilegerede Københavnske Tidender". Familienavnet kom først ind i avisens hoved 1836

Berlingske udkom dengang kun to gange om ugen – tirsdag og lørdag, da den ridende post forlod København med avisen, men bladet var dateret dagene før, mandag og fredag – nemlig da posten fra

Hamborg kom til København med nyhederne fra den store verden.

Den berlingske avis var landsdækkende – og med sit oplag på ca. 6.500 eksemplarer landets største.

## Længe undervejs

Men set med vore øjne var dækningen af de dramatiske begivenheder nødtørfvig. Den byggede mest på militære kilder – ikke ret meget på selvstændig journalistik.

Og nyhederne kunne være længe undervejs.

**Fredag 17. juli**, hele 8 dage efter at Tilsitfreden var sluttet (9. juli), havde Berlingske ukommenteret nyheden i nummeret.

**Mandag 27. juli** kunne avisen først bringe traktatens ordlyd. Men uden spekulationer om, hvad freden kunne betyde for Danmark.

I samme nummer bringer avisen følgende alarmerende meddelelse fra London:

*"For at sikre den britiske Handel i Nord- og Østersøen har Regeringen nu besluttet og befale, at 18 (nogle sige 23) Lineskibe skulle ufortøvet afseile til disse Vande. Med Fregatter og smaae Skibe vil denne Flaade komme til at bestaae af 40 Krigsskibe. Alle Styrmand, som ere bekiendte med Farten i Sundet og i Nordsøen, ere tagne i Tieneste."*

Og **fredag 31. juli** følger i Berlingske en ny skrivelse fra den engelske hovedstad:

*"Expeditionen til Østersøen, sige vore Blade, maa have anden Hensigt end at erholde Seilfarten i Sundet aaben."*

## Advarslerne

Hvis Berlingskes korrespondent havde citeret de britiske blade, ville man ikke være i tvivl om, at der var grund til bekymring. Lloyd Evening-Post skriver:

*"Der går adskillige rygter angående bestemmelsen af denne ekspedition, som udrustes med så ualmindelig iver. I de kredse, som have haft lejlighed til at få underretning derom, menes, at dens første hensigt er at beskytte en vis stat, der endnu ikke er indviklet i krigen, men som på grund af senere begivenheder kunne blive tvungen til at handle imod vort land, dersom vi ikke – trods fjenden – ved en tilstrækkelig magt besætte de besiddelser, som ellers de franske ville erobre og anvende som midler til vor tilintetgørelse. Det er tillige meget vigtigt, at de franske hindres fra at forøge deres somagt ved at bemægtige sig en neutral magts flåde."*

Enhver kunne gætte sig til, at der her var tale om Danmark!

Og i hvert fald burde tilføjelsen om, at flåden omfatter 80 fladbundede fartøjer, "hvilke alene bruges ved Troppers Land-



stigning", have fået alarmlamperne til at blinke.

Men nej. På mange måder minder den sorgløse stemning om den, der herskede i Danmark før 9. april 1940.

**Lørdag 1. august** noteres i en skrivelse fra Helsingør, at man nu kan "vine" de store engelske krigsskibe ude i Kattegat. Og mandag 3. august er der igen nyt fra Helsingør. Nu er den engelske flåde ankommet, ligger for anker ud for Hellebæk og provianterer både kød og grøntsager i store mængder i byen.

**Fredag 7. august** kan Berlingske så fortælle, at flåden er gået forbi Kronborg sydpå – og "på given Salut erholdt fra Fæstningen en Gensalut"

Man er vel høflig!

### Nyt på løbeseddel

**Lørdag 8. august**, dagen efter opsøger den engelske gesandt Jackson kronprins Frederik nede i Kiel og stiller sit ultimatum om udlevering af flåden.

Og nu går det rask.

Samme dag afrejser kronprinsen fra Kiel og ankommer tirsdag 11. august til København..

Nu ligger den engelske flåde for anker ved Hveen.

**Onsdag 12. august** er der så "breaking news", og Berlingske benytter – så vidt vides for første gang - lejligheden til at udsende en løbeseddel for at orientere offentligheden så hurtigt som muligt.

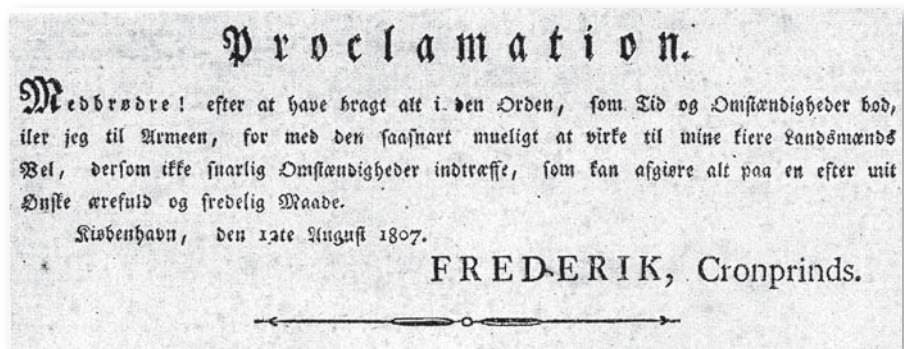
Løbesedlen bringer en proklamation fra kronprinsen underskrevet samme dag:

*"Medbrødre! Efter at have bragt alt i den Orden, som Tid og Omstændigheder bød, iler jeg til Armeen, for med den saasnart mueligt at virke til mine kiere Landsmænds Vel, dersom ikke snart Omstændigheder indtræffe, som kan afgjøre Alt paa en efter mit Ønske ærefuld og fredelig Maade."*

Nu er det pludselig alvor! Nu er vi i krig med engelskmanden igen – ligesom i 1801.

Berlingske Tidende genoptrykker fredag 14. august kronprinsens proklamation og fortæller samtidig, at Københavns forsvarsværker er blevet armeret og bemannet med en "respectabel Styrke", så byens borgere kan føle sig trygge. Samtidig opfordres arbejdsføre folk til at melde sig til tjeneste på volden. De vil - foruden "fri Underholdning og den Betaling, som er bestemt for enroullerede Søefolk" – få 15 rigsdaler på hånden.

Meget apropos den forestående konfrontation med englænderne finder man blandt bladets annoncer denne: "Fra Pressen er udkommen: Praktisk engelsk Sprog-



Kronprinsens proklamation, som Berlingske udsendte som løbeseddel 12. august 1807.

*lære af N. S. Schulz til 4 Mk. uindbunden, 5 MK. indbunden."*

### Landgangen

**Tirsdag 18. august** i det følgende nummer af Berlingske, er der igen "breaking news":

*"De engelske Tropper gjorde Landgang ved Vedbæk i Søndags Morges den 16de, hvorfra de siden marcherede og tog Stilling fra Charlottenlund til Frederiksberg.*

*I Gaar [17. august] blev giort et Udfald imod dem, hvorved saavel Kongens Livjægerkorps og de siøllandske Ryttere meget udmærkede sig. Attaen varede i 3 Timer.*

*I Gaar Formiddags [17. august] bleve 2 Transportskibe afskaarne ved vore Kanonerbaade; den ene af dem kom i Brand. Om Eftermiddagen gjorde vore tapre Søekrigere et modigt Angreb paa nogle engelske Kutterbrigger og to Fregatter.*

*Under Træfningen blev saavel fra vore Batterier som fra de fiendtlige Bombarderskibe kastet Endeel Bomber, dog uden at giøre Skade.*

*I Dag [18. august] har man nu og da bombarderet fra begge Sider."*

I samme avis bringes denne bekendtgørelse fra den kommanderende general Ernst Peymanns hovedkvarter i Kastellet:



General Peymann og kommandør Bille

*"Medborgere! Atter see vi Hovedstaden paa den mest troeløse Maade overfalden af en engelsk Krigsmagt. Vore Fiender have dertil valgt en Tidspunkt, da vore Vaabenbrødre ere kaldte til at værne om Landets Fred ved Elben. Men de have bedraget sig i at beregne vore Kræfter og Forsvarsmidler. De have glemt, at Frederiks Aand hviler over os, og besjæler os."*

Mere prosaisk proklamerer generalen samtidig, at al engelsk ejendom i byen nu er beslaglagt. Avisen melder tillige, at Vaisenhusets gård i Købmagergade nr. 6 indrettes som feltlazaret. Ledige læger opfordres til at melde sig til tjeneste - kvinder til at give linned.

### Prisernes himmelflugt

De handlende i byen har slået sig sammen om at levere forfriskninger af øl, brændevin, vin og tobak til forsvarerne på volden. Enhver, der vil bidrage skal – "jo før jo hellere" - melde sig på initiativtageren, N. Holstens kontor, Vimmelskafte nr. 37.

**Fredag 21. august** fortælles det i næste nummer af Berlingske, at det strømmer ind med gaver til fædrelandsforsvarerne. Varerne skal afleveres i Christiansborgs Ridehus, hvorfra de vil blive fordelt.

Samtidig må man konstatere, at fødevarerpriserne under belejringen er på himmelflugt, så de handlende opfordres til ikke at udnytte situationen.

En af samtidens flittige debattører, kaptajn Werner Hans Frederik Abrahamson, får følgende opsang trykt i avisen:

*"Omstændighederne driver Prisen op paa Levnedsmidler, da det uventede og uvarslede Overfald ikke har levnet Tid til at sammenbringe overflødig Forraad. Op da!, hver Dannemand og Danneqvinde! Hver Huusholdning indskrænke sig! Ogsaa i én Ret Mad spiser man sig mæt."*

Avisen bringer naturligvis også seneste nyt fra fronten – og foreløbig er man fortrøstningsfuld.

*"De begyndte Fientdtligheder fortsætter dagligt saavel fra Søe- og Landsiden.*

*I Gaar Nat blev giort et Udfald, hvorved Fienden blev trængt tilbage. Ved en levende*



Søkampen under udfaldet i Classens have. Malet af C. W. Eckersberg

## Berlingskes breaking news 1807

*og vel styret Ild fra vort Feldt-Artillerie maa Fienden have tabt en Deel Folk; paa vor Side var de Dræbte og Saaredes Antal ringe.*

*Fra Søesiden holdtes Fiendens mægtige Flaade i Ave ved det modigste Forsvar fra vore Batterier og Kanonbaade.*

*Fra Trekroner er skudt i Dag på de fjendtlige Skibe og fra Batteriet gennem Kikkert seet Ild paa et af disse Skibe."*

Samtidig røres propagandatrommerne:

*"Ikke skræmmes den danske Mand ved Overmagten. De jævnlige Anfald fra vor Side kan overbevise Fienderne om, at de her ikke vil vinde andet end blodige Pander. Overallt er Stemningen hos Stadens Forsvarere fortræffelig. Ved Trudslar have de Danske aldrig ladet sig kue; de vælge hellere Døden end Vanære. Deres Forfædres Aand hviler over dem; de slog og vandt – og aldrig blev Danmark underkuet af fremmed Voldsmand."*

### Forsiden erobret

**Mandag 24. august** har krigsnyhederne helt erobret Berlingskes forside. Bladet bringer general Peymanns situationsberetning, som atter kan rapportere om en heldig træfning med fjenden, idet vore kanonbåde dagen før [23. august] har angrebet engelske bombarderfartøjer i Svanemøllebugten - og drevet dem på flugt "for fulde Sejl".

Så kommer – i en enkelt sætning - en opsigtsvækkende oplysning:

*"Det fortæner at anmærkes, at de Engleske, foruden Bomber, kastede med et Slags Raketter, som ikke pleje at bruges af police-rede Nationer."*

Policeret er et ældre ord for civiliseret, og man forstår godt, hvorfor samtiden stemplede englænderne som uciviliserede. Man havde aldrig oplevet noget lignende!

Der var tale om de såkaldt congresske raketter, og det var første gang, det ny våben blev prøvet i praksis, Raketterne var forsynet med spidser og modhager, der satte sig fast i målet, så tændsatsen fik tid til at fænge. Senere under terrorbombardementet var det disse "brandpile", som forårsagede så store ødelæggelser i byen. De nye raketter havde fået navn efter konstruktøren, oberst William Congreve, som havde fået ideen i Indien. Han var selv med til at affyre raketterne fra et særligt batteri ved Sct. Thomas Plads på Frederiksberg.

### Forbrugeroplysning

I den forbindelse bringer avisen i samme nummer nyttig forbrugeroplysning, nemlig gode råd om, hvordan man skal forholde sig under et eventuelt bombardement:

*"Aarvaagenhed og Uforsagthed ere kraftedige Midler til at forebygge skadelige Følger af de nedfaldende Bombers Virkning i Tilfælde af et Bombardement. Stadens Indvaanere! forlader derfor ikke Eders Gaarde og Huse, thi i de første Øjeblikke kunne vi udrette meget.*

*Man være kun opmærksom på Stedet, hvor en Bombe slaaer ned. Fly saadant Sted saa langt som mueligt, fra et Værelse til et andet, og oppebi rolig Tiden, naaer den springer; men naaer den er sprunget, hvilket let mærkes, il saa til med en Spand Vand, og man vil da med nogle faa Stænk af Vand slukke og forekomme Udbrud af Ild, der ellers kunde gribe om sig i det Store, og da vanskelig standses.*

*Man ville udsætte sig for Fare, hvis man*

*fattede det Forsøg at ville slukke en Bombe, det være med hvad som helst Middel. Sky derfor hellere Stedet, til den har afrygt.*

*Er man paa aaben Plads, hvor en Bombe falder ned, kaste man sig udstrakt ned paa Stedet, og søge at trække sig et Stykke bort fra den.*

*Man have Vand i alle Etager og Vandforraad i Gaardene."*

Berlingske kan også fortælle, at englænderne 21. august har opfordret general Peymann til overgivelse, men at han har givet det bestemte svar, at han har ordre til at forsvare staden til det yderste, og at et sådant forsvar er enhver københavnsk borgers ønske.

Avisen kommenterer: "Det sandeste ord, der kan siges!"

En trist efterretning om, at den danske fregat Frederiksværn på vej til Norge er blevet erobret af englænderne, er pakket ind i en i øvrigt optimistisk artikel om, at de danske tab hidtil ikke har været så store.

Og endelig kan Berlingske, der åbenbart har en meddeler uden for voldene, fortælle, at bakkerne over Skovshoved er ganske hvide af de engelske troppers telte.

### Nyheder i kø

**Fredag 28. august** i Berlingske står krigsnyhederne ligefrem i kø i bladets spalter:

Englænderne er rykket nærmere byen. De står nu i Classens Have [på begge sider af nuværende Classensgade], men foruroliges stærkt af Kastellets kanoner.

Englænderne er også nået frem til søerne, så de vil kunne afskære byens vandforsyning. Heldigvis fungerer den endnu, men for en sikkerheds skyld skal alle Københavns 411 brønde renses op, og det skulle kunne sikre byens forsyning med drikkevand. Borgerne opfordres også til at sikre sig regnvand – og i det hele taget spare på vandet.

Kanonbåden Stubbekøbing er sprunget i luften efter at være blevet ramt under en kamp i Svanemøllebugten, og på volden er flere kanoner blevet ødelagt.

Et nyt engelsk batteri ved Pesthuset [hjørnet af nuværende Sønder Boulevard og Ny Carlsbergvej] er blevet beskudt fra volden, fra et batteri på tømmerpladserne [langs nuværende Tietgensgade fra Glyptoteket til Reventlowsgade] og fra kanonbådene ved Kalvebod og har lidt meget. Og et engelsk batteri ved Ladegården [trekanten mellem nuværende Åboulevarden, Rosenørns Allé og Jul Thomsens Gade] er blevet beskudt og bragt til tavshed.

Man har i kikkert set, at englænderne begraver deres døde. Og man har erfaret, at mens fjenden straks efter landgangen pænt betalte for deres rekvisitioner, så tager de nu, hvad de skal bruge, med magt.



Og så noterer avisen, at skuespiller Knudsen, som blev berømt, da han med sin sang satte mod i fædrelandsforsvarerne under slaget på reden 1801, nu atter underholder tropperne med sin sang – ikke blot på volden, men også ude i forpostlinien.

### Læserbrev

Også Abrahamson er på banen igen – denne gang med et læserbrev, der er et svar for kronprinsen, som københavnernes ellers kritiserer for ikke at være blevet i sin rede.

*"Såre viseligt og rigtigheden forudseende var det, at han straks forlod Byen. Vilde man ønske, at den ædle Mand, der vaager for Dannerfolket mere nidkær end den driftige Borger vaager for sit Hus, at hans Virksomhed var indskrænket til Københavns forsvar alene? Nej, lader os heller glædes over, at han, som hviler ikke, som forsømmer intet, at han kan virke ubehindret.*

*Ganske anderledes var det 1658, da hele Danmark var i Fiendens vold, og København det eneste Sted endnu, der kunne forsvares; da var det nødvendigt og priseligt, at Frederik den tredje blev.*

**Mandag 31. august** i Berlingske er naturligvis domineret af reportagen om det store udfald i Classens have:

*"I Morges gjorde vore Tropper et meget heldigt Udfald mod Fienden. Angrebet fra vor Side skete med så meget Mod og Orden, at Fienden blev bragt til at flygte i største Uorden på alle Punkter.*

*Hensigten af Udfaldet blev lykkelig opnaet; de Classenske Bygninger uden for Kastellet blev stukne i Brand og Træerne nedhuggede.*

*Fjendens Tab har i Dag været meget betydeligt både til Lands og til Vands. Straks i Formiddags blev en fiendtlig Fregat stukken i Brand ved en Bombe fra vore Batterier, og en halv Times Tid efter fik en fiendtlig Kanonerbrig ligeledes et Grundskud og sank i Bugten af Kalkbrænderiet. Såvel på et fiendtligt Linieskib som på et Bombarderskib opkom Ild, som det dog lykkedes Fienden at få slukket."*

I samme avis meddeler general Peymann, som i øvrigt er blevet såret under udfaldet, at hovedkvarteret er flyttet fra Kastellet til Raus' hotel på Kongens Nytorv [hvor det nuværende hotel d'Angleterre står i dag].

Avisen kan samtidig fortælle, at klasselotteriets trækning på grund af omstændighederne er udsat indtil videre. Hvorimod talлотteriet er trukket, og de heldige numre er: 81, 22, 17, 1 og 43.

Hvad Berlingskes læsere derimod ikke får at vide, er, at det danske landeværn lørdag 29. august er blevet slået i Træskoslaget ved Køge. Avisen fortæller, at man



Østervold ved Rosenborg natten mellem 4. og 5. september. Maleri af Eckersberg (udsnit)

lørdag morgen i København har hørt en temmelig stærk kanonade fra egnen mellem Roskilde og Køge, men ingen nærmere efterretninger er nået den isolerede hovedstad, så Berlingske kan ikke gøre sine læsere klogere. Først de følgende dage når rygter om det ydmygende nederlag ind bag voldene – og vækker udbredt misstemning.

### Helvede løs

**Onsdag 2. september**, to dage efter, klokken halv otte om aftenen, bryder helvede løs over København-bombardementet af byen begynder.

I begyndelsen lykkes det at slukke de mange brande, men snart er det umuligt at manøvrere sprøjterne gennem gaderne, hvor murbrokker hober sig op, og brandfolkenes kræfter begynder også at svinde.

Og det værste sker. Ilden udvikler sig til fladebrand, på samme måde som under bombardementerne af de tyske storbyer under anden verdenskrig. Fladebrand opstår, når de varme luftstrømme over et centralt brandsted stiger til vejrs, så der opstår undertryk. Derved suges flammerne fra omkringliggende ildløs ind mod brandens centrum, idet alle mellemliggende bygninger efterhånden antændes af ildstormen.

Københavnerne flygter fra de truede kvarterer, især til Christianshavn. Der ligger døde og sårede i gaderne. Og panikken breder sig

Natten mellem fredag 4. og lørdag 5. september, *"den rædsomste nat"*, da bombardementet kulminerer og Frue kirkes tårn bliver skudt ned, forbereder man i det berlingske hus morgendagens avis – men den kommer aldrig på gaden! Så der er et hul i udgivelsesrækken.

Det berlingske hus i Pilestræde nr. 34

(samme adresse som i dag) lå i udkanten af de kvarterer, der blev hårdest ramt, så bomberne sprang lige uden for vinduerne, og selv om ejendommen ikke blev truffet, havde man – forståeligt nok – svært ved at koncentrere sig om arbejdet med avisen.

**Mandag 7. september**, da avisen endelig kom på gaden igen, havde København overgivet sig, så hovedhistorien var naturligvis general Peymanns proklamation til borgerne:

*"Medborgere! Efter at alle vore Forsvarsmidler ere blevne utilstrækkelige, og vi ikke have kunnet forhindre Fienden fra, så ofte han finder for godt, at sætte Staden i Brand, uden at vore Slukningsanstalter kunne formaa at standse Ildens Udbredelse; så har jeg, i Betragtning heraf, været sat i den uheldige Nødvendighed, for at spare uskyldige Borgeres Blod og Staden for de uberegnelige Følger, dens Indtagelse med Storm måtte drage efter sig, at indlede Kapitulation med den fiendtlige Krigsmagts Anfører – og derved måttet overgive Flaaden samt indrømme Fienden Besiddelse af Kastellet og Holmen så lang Tid, som udfordres til at føre Krigsskibene ud på Rheden,*

*Medborgere! I det jeg, gennemtrængt af Bekymring, meddeler Eder denne Efterretning, må jeg tillige minde Eder om, at den første Borgerpligt af Eder, er Roelighed og Orden; og jeg bør tillige advare Enhver om, at Overtrædelsen af denne Pligt er Forbrydelse, som kunne drage bedrøvelige Følger efter sig."*

Ordvalget til sidst i denne proklamation, har man hørt senere. Der blev også opfordret til ro og orden 9. april 1940!

Avisen bringer også en gammel nyhed om, at general Peymann har afslået endnu en opfordring fra englænderne om at overgive København. Det er formentlig en sats



Bombardementet af København set fra englændernes stillinger. Maleri af Niels Truslev, Det kongelige Bibliotek, København.

## Berlingskes breaking news 1807

fra avisen, der aldrig udkom, som ved en fejltagelse er kommet med i nummeret.

### Mageløst bombardement

**Fredag 11. september**, i den følgende udgave af Berlingske – altså en uge efter bombardementet - indeholder avisen den første reportage om de dramatiske dage – i øvrigt fejlagtigt placeret under det udenlandske stof og med stedsangivelsen ”Rusland”:

*”Et mageløst Bombardement i 3 Dage fra Onsdag Aften den 2den Septmbr. Kl. 7 ½ og til Fredagen den 4de har afgjort Københavns Skiebne. Ved en uafbrudt Regn af Bomber, Granater, Brandkugler og Brandraketter tog Ilden, som de 2 Nætter var bleven dæmpet ved Brandvæsenets overordentlige Anstregelser, således Overhånd den 3die Nat, især ved Frue Taarns Antændelse, at den nordre Deel af Byen, nemlig Nørregade, Kanikkestræderne, Fiolstræderne, Skindergade, Klosterstræde, Lille Købmagergade, Skidentorvet, Nørrevold, Rosengården, den nordvestlige Side af Kulturvet, tilligemed en stor Deel Bygninger i andre Gader på samme Kant blev Rov for Luerne.*

*Følgen var Underhandlinger og Kapitulation, hvorefter Fienden har besat Kastellet og Holmene, for at tage Flaaden, Danmarks herlige Søeværn, i Besiddelse.”*

Nu er der også blevet plads til en mere fredelig reportage om københavnernes møde med besættelsesmagten:

*”I disse Dage have allerede mange Mennesker tilfredsstillet deres Nysgerrighed ved at besøge Fiendens Værker uden for Staden. De bleve høfligen beegnede, og de fiendtlige*

*Officerer indlade sig gerne i Samtale med dem om det skete.”*

### Skaderne

**Mandag 14. september** har Berlingske en opgørelse over skaderne efter bombardementet:

*”Antallet af de ved Bombardementet her i Staden brændte Huse og Gaarde beløber sig til 305, hvoriblandt 26 Bryggergårde, 5 Bagergårde og 20 Brændevinsbrænderier.”*

Der er dog lyspunkter, for – som det videre hedder:

*”Dog er de tilbageblevne Bryggerier og Bagerier i Stand til at forsyne Byen med det fornødne Brød og Øl.”*

I. oktober afsejler englænderne fra København med de røvede danske krigsskibe – nu under engelsk flag.

**Fredag 23. oktober** bringer Berlingske en skrivelse fra Helsingør, dateret 21. ok-

tober, hvor forbisejlingen noteres således:

*”I Dag gik vel over 2 til 300 Sejlere, engelske Krigs- og Førsejlskibe, med en staaende Vind til Nordsøen. En Mængde Krigsskibe gave paa denne og den anden Side Kronborg mange salutskud. Kronborg taug.”*

### En kold skulder!

Avisen fortæller også om ”den engelske Nations Skændsel” på Holmen, hvor skibe er blevet ødelagt i på bedding og i dok – og hvor englænderne enten har bortført eller ødelagt alt materiel og udstyr.

**Mandag 26. oktober**, i næste nummer af Berlingske er der endnu en notits om de langfingrede engelskmænd, som har plyndret vagtbygningen ”Under Kronen”:

*”Paa Nyholms Hovedvagt have de engelske Officerer gjort en rigtig Fangst. De danske Søofficerer havde der til de vagthavende Officerers Brug et skjønt Sølvtoi, som neppe Søofficerer af nogen anden Nation vilde tilladt sig at regne med til de I Kapitulationen overgivne Skibe og Skibsager. Men for de engelske Officerer var det god Fangst. Klemens’s Kobber over Slaget den 2den April, som prydede Vagtstuen, maatte følge med.”*

At englænderne med deres brutale adfærd over for Danmark tvang landet i armene på Napoleon, blev bekræftet kort efter. Allerede 31. oktober undertegnedes en dansk-fransk forbundstraktat. Og som bekendt var det i det lange løb den forkerte hest, Danmark holdt på.

### Kilder:

- Berlingske Tidende juli, august, september, oktober 1807.
- Alex. Thorsøe: Danmarks Hædersdage.



## TINSOLDATEN

MILITARY-ANTIQUE  
Niels Ebbesengade 6  
9000 Ålborg

### Åbningstid:

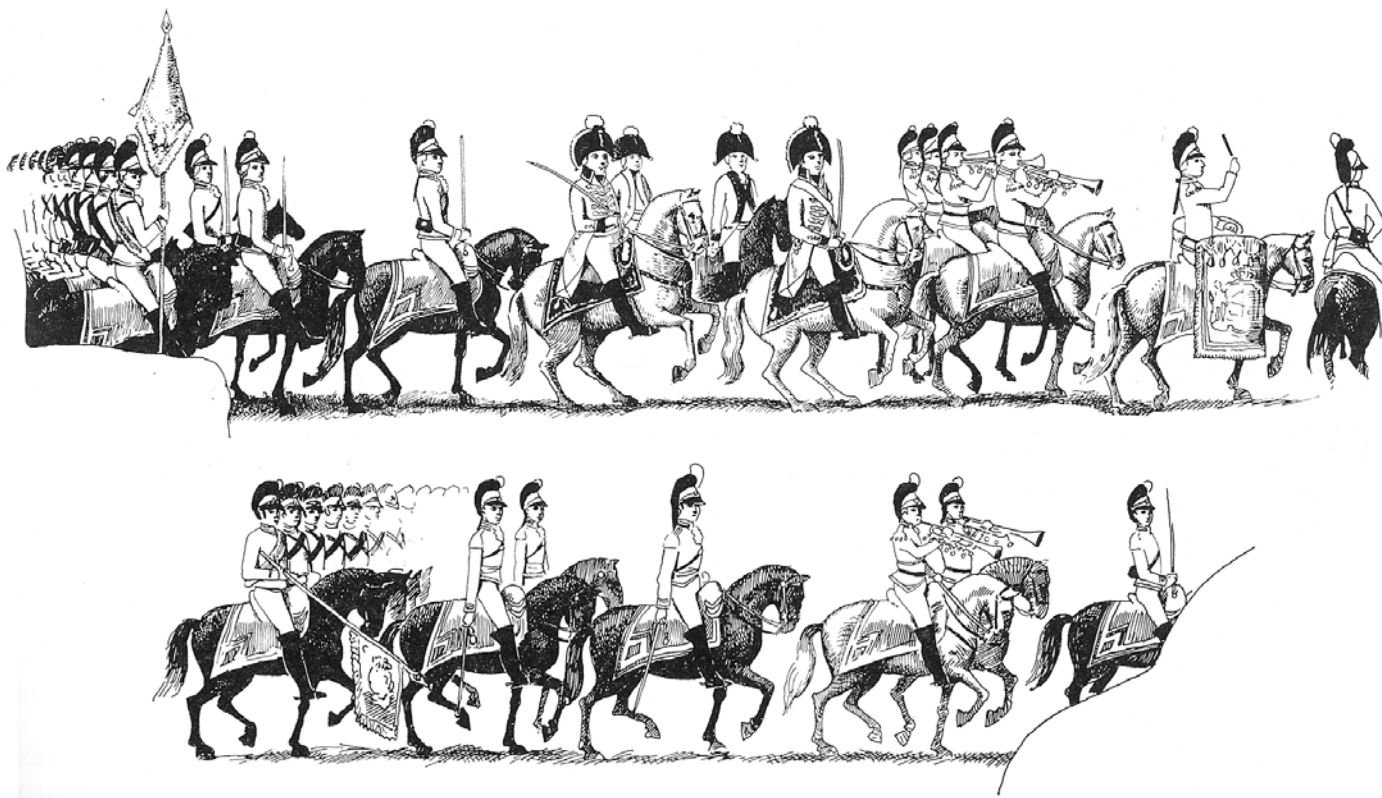
mandag – fredag 12.00 – 17.00  
lørdag 10.00 – 13.00  
onsdag lukket

### FORHANDLING AF TRADITION

Britains, Heyde, Lineol, Brigader m. fl.  
købes og sælges

Ring og spørg! På tlf: 98 13 01 77





Hestgarden som den ses på Haffners maleri på Rosenborg. Tegning af Chr. Würgler Hansen.

# Brockdorffs uniformsplancher 1804-1806

Af T. Snorrason

I anledning af 200 året for begivenhederne i 1807 har Chakoten i sit særnummer besluttet at bringe de smukke og meget sjældne danske uniformsplancher betegnet som "Brockdorff".

Hvorfor, plancherne betegnes som "Brockdorff", er lidt af en gåde, for navnet fremgår hverken af plancherne eller noget titelblad, men en eller anden må en gang have kendt til enten kunstnerens eller udgiverens navn, det sidste er nok mest sandsynligt.

I vedføjede noter til Garnisonsbibliotekets eksemplarer henvises til en Schack von Brockdorff til Pedersholm og Thomasgaard, medens et medindbundet, antageligvis senere, primitivt papiromslag med håndskrift betegner samlingen som "*Den danske Armees Uniformer*".

Den nævnte Schack von Brockdorffs data i maskinskrift må antages blot at være et senere gæt og afskrevet efter Hirsch, og den oftest angivne datering 1804 ligeledes blot et indtil videre kvalificeret gæt.

Den komplette samling består af 16 plancher, alle ens nummeret i hånden efter tidens regimentsrangordning og fortløbende, medens der er små forskelle i de

enkelte planchers håndskrevne, samtidige tekster gjort af forskellige personer.

1. Generalers stads Uniform
2. General Adjudants stads Uniform (planchen findes i to udgaver, én med mørkeblå og én med sorte opslag)
3. General Adjudants daglige Uniform
4. General Stabs stads Uniform
5. General Stabs daglige Uniform
6. Officerer af Garden til Hest (Ritmester af Garden til Hest)
7. Garder til Hest
8. Capitain og Gemeen af ridende Artillerie
9. Officerer af Liv Regiment Ryttere
10. Under Officerer af Liv Regiment Ryttere (Corporal af Liv Regiment Ryttere)
11. Officerer af Siællandske Rytter Regiment
12. Siællandsk Rytter
13. Officerer af Slesvigs Regiment Ryttere
14. Under Officerer af Slesvigske Regiment Rytter (Corporal af Schlesvigske Rytter Regiment)
15. Officerer af Holstenske Regiment Ryttere
16. Holstensk Rytter

I parantes er anført afvigende undertekst fra det ene af Garnisonsbibliotekets eksemplarer. Man bemærker her, at den, der har skrevet teksten, har haft nøjagtig viden om tidens gradstegn, antageligvis en officer - måske den omtalte Brockdorff?, medens de øvrige planchetekster vel er påført af den, der kolorerede kobberstikkene.

Selve koloreringen er professionel, uhyre minutøs og ensartet på alle plancherne, så det er ikke, som feks. de kendte Lahdestik, plancher beregnet til løs- og massesalg til den mere gemene hob. Værket har været kostbart at fremstille og er antageligvis beregnet for højtstående og velhavende officerer. Plancherne er utvivlsomt påtænkt som starten på et samlet værk med alle hærens samtidige uniformer.

Naturligt nok er udgiver startet med stabens og det tunge rytteris uniformer plus eliteenheden det ridende artilleri, men interessen fra de forventede køberes side har antageligvis ikke været stor nok til at fortsætte. Det samme som man ser for von Köllers planer om yderligere udgivelser med både flådens og Norges, ja

## Brockdorffs uniformsplancher 1804-1806

gerne Europas uniformer efter udgivelsen af det lille værk fra 1801. Det blev kun til en lille samling plancher med opstillinger af officerer fra forskellige lande. Kan ses på <http://www.napoleon-online.de/html/koeller1802.html>

### Hvem har tegnet, graveret og koloreret?

Det vides ikke. På plancherne er ikke angivet noget som helst, det eneste man kan sige er, at alt er særdeles professionelt udført. Et gæt, og dem er der mange af her, kunne være maleren, tegneren og kobberstikkeren Carl Daniel Voigts (1747-1813) i Kiel?

I perioden 1803-1807 var størstedelen af den danske hær samlet i Holsten, for at forhindre at krigen, læs franskmændene, spredte sig ind i Danmark. Men bl.a. Hestgarden forblev i København og der er visse detaljer i plancherne, som kunne tyde på, at tegneren ikke har haft alle nødvendige oplysninger om netop Hestgarden. Ellers er detaljerne, ikke mindst på stabs skaberakker, nøjagtige ned i mindste detalje på uniformer, som alle har været i Holsten den gang.

### Dateringen

Efter 1803, så meget er sikkert efter hatene, som netop indføres det år. Og inden 1807, for fra det år kender man Hestgarden fra Senns billeder med feks. lange hestehaler ned fra raupen på deres casquer og officererne med opslag foran på coletterne.

En yderligere detalje, som kan bestemmes fremstillingsåret mere nøjagtigt, er skaberakken for officeren ved det ridende artilleri.

Der findes således i Rigsarkivet en papirsskaberak med tilhørende pistolkappe udført i størrelsesforholdet ca. 1:1, og har man tid til at lede efter den, så kan dateringen gøres mere nøjagtigt. I min erindring foresvæver året 1805 eller 1806, men da det er over 40 år siden, jeg sidst har set den, tør jeg ikke udtale mig sikkert om årstallet.

### Plancherne

Om plancherne numrene 1-5 med general, adjudanter og generalstab er ikke meget at sige ud over, at man må beundre de smukke uniformer og detailrigdommen. Lidt forbavsende er dog den lille "miniaturepistol", som generalen er udstyret med, den kan ikke have været meget bevendt som skydevåben.

Vil man læse nærmere om uniformeringen af generaler og stab, kan der henvises

til K. Skjold Petersens artikel "Hærens ledelses uniformer indtil 1815" i Norsk Våpenhistorisk Selskaps Årbok 2006, p. 263-311, hvor der også er yderligere samtidige billeder. Også H. Scheunchen har skrevet om samme emne med illustrationer af Chr. Würgler Hansen i Deutsche Gesellschaft für Heereskunde.

Plancherne 6 og 7 viser Hestgarden. Casquen med den noget "lusede" og korte (manglende) forlængelse af raupen for officeren er antageligvis korrekt, når man sammenholder med Haffners portræt på Rosenborg af kronprinsen med Hestgarden i baggrunden. Men det svarer ikke til den lange raupe, man ser hos Köller for både Hestgardeofficeren og dragoner, eller som Senn viser hestgardecasquen 1807. Den menige garders raupe synes noget længere end officerens? Officeren har ikke skødeopklapninger fortil, hvilket svarer til Köller 1801, medens de i 1807 ses hos Senn.

At kunstneren måske ikke har haft alle nødvendige oplysninger om Hestgarden, kan være årsag til, at fæstet på officerens pallask ikke vises, og ligeledes at han ikke betegner officeren med sin korrekte rang som ritmester, hvilket ellers tydeligt fremgår af knap og snoredistinktionerne på ærmet. Også sabeltasken synes noget lille i forhold til den af Senn viste.

Om der kan lægges noget i, at Hestgarden fra 1806 fremover skulle bære "smallere gehæng af husarfacon", er svært at sige, når man ikke kender billede af, hvad de tidligere bar.

At officeren ikke er vist med lang hårpisk er bemærkelsesværdigt, idet netop Hestgarden og Garden til Fods fortsatte med at bære hårpisk indtil 11/6-1806, medens hærens øvrige enheder havde aflagt hårpisken 8/7-1803.

At hestene her synes noget mørke, kunne også tyde på, at kunstneren ikke har set Hestgarden, idet 1. eskadron red brune og havde rød fjertop, medens 2. eskadron red sorte og havde lyseblå fjertop.

Planche 8 viser kaptajn og menig fra det ridende artilleri, og her er officerens

skaberak som ovenfor nævnt af speciel interesse for dateringen. Den menige synes at have pistolklap på sin skaberak, og man undrer sig lidt over hans hvide sabelrem og -kvast. På side 97 i Wolter et als bog "Den danske hær i napoleontiden" kan man, på det 3. paradebillede af Senn fra ca 1810 - nederst til venstre - se det eneste andet kendte billede af en officer fra det ridende artilleri. Det historisk værdifulde billede hang hos Forsvarets Efterretningstjeneste, Kastellet, men desværre har en eller anden tilladt sig privat at sælge billedet på auktion hos Bruun Rasmussen i 2001 for sølle kr. 10.000,- Sic transit Gloria.

Plancherne 9-16 er de mest interessante, skønt der i realiteten kun er 3 forskellige med officer, korporal og rytter. Ud over figurerne hos Köller 1801 viser "Brockdorff" de eneste samtidige billeder af vort tunge rytteri fra perioden, når bortses fra nogle små figurer set bagfra på maleriet "Kongens Riddertog til Rosenborg" fra ca 1810-1811 af C.A. Lorentzen.

Man bemærker officerernes skaberakker med regimentsfarvet kantning af sølvsnorene, og at officersskaberakkerne svarer til oberst Engelsteds, som man ser på stikket og maleriet med kampen ved Rahlstedt 1813.

Livregiment Ryttere er ikke vist med hvidt skilt på hatten, som de ellers skulle have ifølge resolutionerne. Men sådan er der jo så meget, hvor de skriftlige kilder siger ét, og samtidige billeder viser noget andet.

At underofficeren, en korporal, bærer karabinbandoler og ikke blot patrontaskerem, virker lidt underligt, men er sikkert korrekt. Desværre kan man ikke særlig tydeligt se hans underofficersepaulet på højre skulder, men den er der.

Om rytterne er ikke meget at sige, ud over at deres pallasker og karabiner synes noget spinkelt gengivne, men det er generelt for alle plancheres våben.

Afslutningsvis sendes en tak til Chr. Würgler Hansen for at stille sine dias af Brockdorff plancherne til rådighed for bladet.



Skaberak for generalstaben, 1802, tegning i Hærens Arkiv, Rigsarkivet. Farven er såvidt det kan bedømmes sort kantet med skiftesvis 3 tynde røde og 2 brede sølvfarvede bånd.



Skaberak for generaladjudanter af Landdetten, 1802, tegning i Hærens Arkiv, Rigsarkivet. Farven er såvidt det kan bedømmes mørkerød kantet med skiftesvis 2 brede blå og et sølvfarvet bånd.





*General's Staff Uniform*



*General's Staff Uniform*



*General's Staff Uniform*



*General's Staff Uniform*

















Officerer fra 1st, 2nd, og 3rd Hussars samt menig fra 3rd Hussars fra Kongens Tyske Legion

# Fan' til forskel

Af Lars Lindeberg

Det var helt efter bogen, at de engelske – og hannoveranske – militære enheder, der deltog i "Træskoslaget" ved Køge og belejringen og bombardementet af København for 200 år siden, fik lov til at brodere "1807 Aug. 29. Kiøge" og "1807 Sep. 2.-5. Copenhagen" på deres faner.

Det var også klart, at man ikke på lignende måde kunne drømme om at hædre de enheder, der stormede "Narrefortet" på Skodsborg Bakke, hvor de kun mødte malede træsoldater som modstandere.

Men hvad så med King's German Legions 1st og 3rd Light Regiment og Light Dragoons, der fik "1807 Aug. 18. Friedrichswerk" og "1807 Aug. 21. Roeskilde" syet på deres faner, når de træfninger, der refereres til, var omtrent lige så komiske som det herostratisk berømte slag i luften i Skodsborg?

Hør blot, hvad der skete. Havde man da slet ikke skam i livet?

## Frederiksværk

Om eftermiddagen 17. august, dagen efter englændernes landgang ved Vedbæk, skrumpede en kolonne krudtvogne fra Frederiksværk til København under eskorte af byens frivillige korps og under kommando af krudtværkets inspektør, major Tscherning. I Farum blev kolonnen observeret af en eskadron hannoveranere af 1st Regiment of Light Dragoons, King's

German Legion, som afskar og beslaglagde tyve af vognene, mens resten slap væk. Eskadronens chef, kaptajn Krauchenberg, bad rytterigeneral von Decken om tilladelse til at forfølge danskerne, og i spidsen for deres 120 dragoner red de to officerer sammen nordpå.

Da de nåede Kregme syd for Frederiksværk ved 1-tiden om natten, erfarede de, at den danske vognkolonne allerede havde passeret landsbyen. I den tro, at Frederiksværk var en fæstning - måske fordi wercke på tysk kan betyde fæstningsværk - red Krauchenberg og en håndfuld af hans folk frem mod byen. Da han i nattemørket stødte på et par danske vagtposter, forlangte han at få "fæstningskommandanten" i tale, og major Tscherning blev hentet. Over for ham pustede Krauchenberg sig op og fortalte, at hans general var på vej med 10.000 mand, og at "fæstningen" ville blive taget med storm - med alt hvad det indebar af ulykker for besætningen. Danskeren gjorde derfor klogt i at overgive sig. Selv om Tscherning ikke et øjeblik troede på den opblæste, fjendtlige officer, gjorde han gode miner til slet spil og indvilgede i at forhandle med ryttergeneralen. Han begav sig herefter til von Decken, og idet han lod generalen blive i illusionen om Frederiksværks stærke befæstning, lykkedes det ham at opnå de bedst mulige betingelser for en kapitulation.

Frederiksværk blev således erobret uden blodsudgydelse – ved et slag i luften!

I sin rapport skriver general von Decken, at han på hjemvejen fra Frederiksværk blev truet af en flok larmende bønder bevæbnet med høtyve og enkelte bøsser. Han var sikker på, skriver han, at det var Frederiksværks "kommandant", der havde opbudt bønderne i frustration over, at han havde måttet overgive "fæstningen" til en eskadron dragoner – og ikke en fjendtlig armé på 10.000 mand.

Generalen mistede naturligvis ikke modet. Han lod dristigt sine ryttere angribe bønderne, som straks tog benene på nakken. Det lykkedes at tage et halvt hundrede af bønderkarlene til fange, og med dem drog han hjem ad en vej, som ikke førte gennem skovbevoksede nordsjællandske egne, hvor han kunne risikere at møde flere danske bønder i baghold, men gennem åbent land. Snedigt, ikke?

De tilfangetagne bønderkarle blev, noterer han, "grundigt revsede med det flade af klingens" - altså røvfuld på samleband til "die dumme Dänen"!

Om denne begivenhed foreligger intet i danske kilder, men det forhindrede altså ikke, at 1st Regiment Light Dragoons fik indskrevet "sejren" på sin fanedug.

## Roskilde

Det andet slag i luften, der blev hædret på en fanedug, fandt sted vest for Roskilde.

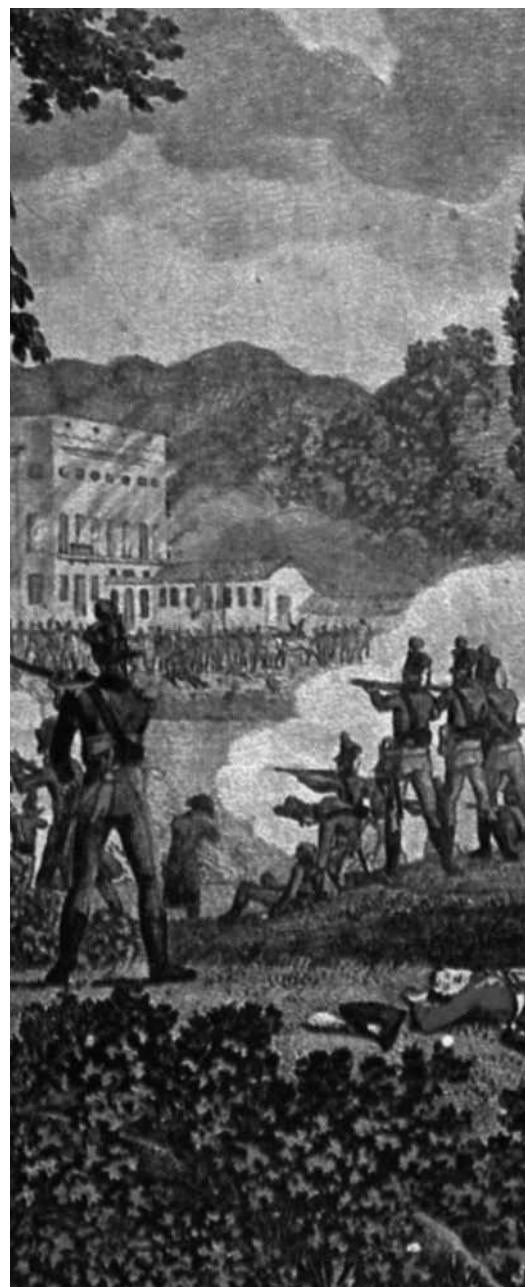
Da den danske general Castenskjold havde samlet det sjællandske landeværn i Ringsted, marcherede han i midten af august til Roskilde og sikrede sig mod øst med en forpostkæde og ridende patruljer. Forposterne bestod af ca. 120 bønder til hest, som – bevæbnede med hjemmelavede spyd – havde meldt sig til fædrelandets forsvar under anførsel af godsejer Grandjean.

21. august sendte den engelske invasionshær en eskadron af 3rd Regiment of Light Dragoons, også af King's German Legion, på rekognoscering mod Roskilde. Uden for byen stødte de på bønderne i forpostkæden, dræbte 16 og to tre til fange. Da de imidlertid nærmede sig byen, blev de modtaget af en så levende ild fra det danske landeværn, at de skyndsomt måtte trække sig tilbage med tabet af fire mand.

## Kilder:

- N. Ludlow Beamish: History of the King's German Legion, London 1832-37 (Genoptryk East Sussex 1997).
- Alex Thorsø: Danmarks Hædersdage, en populær Fremstilling af det danske Folks Historie fra 1800-14, København 1873.
- Hjemmesiden Land Forces of Britain, the Empire and Commonwealth, an historical Encyclopaedia, <http://www.regiments.org/wars/19fr-nap/801dk.htm>

En Herregaards Skytte. Kobberstik af Johannes Senn udgivet ca. 1808-12 i serien Danske klædedragter. Uniformen er således ikke fra 1807, men lidt senere. Uniformen fra 1807 ses på forsiden af bladet.



# Herregårdsskytterne i krigen i 1807

Af Jørgen Koefoed Larsen. Tegning af Søren Henriksen

Krigen i 1807 og begivenhederne omkring belejringen af København, har skabt mange myter – en af dem er især myten om Livjægerkorpset, som med ære deltog i flere udfald fra den belejrede by, altid forrest, det var jo det, som deres opgave som let infanteri fordrede. Men det, som de færreste måske ved, var, at foran eller ved siden af Livjægerne mar-

cherede et andet korps – Herregårdsskytterne!

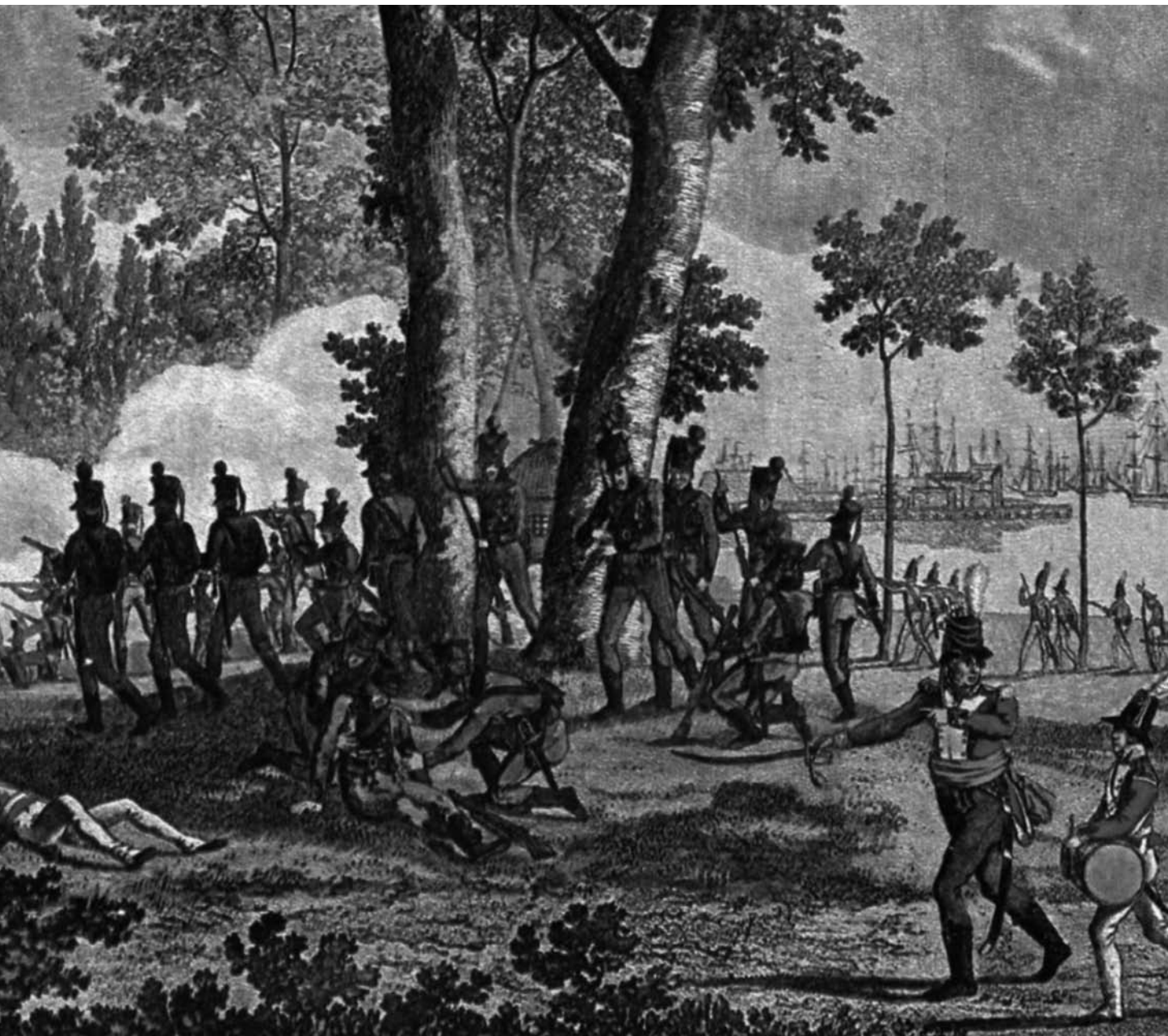
## Korpsets oprindelse og deltagelse i krigen

Korpset bestod af frivillige fra Sjælland, som ikke var fra bonde eller borgerstanden, dermed havde man ikke normalt en eller anden form for militærforpligtigelse.

Korpset talte især herregårdsskytter og forstfolk, (ansatte ved Statsskovene) men også andre trådte ind i korpset som f.eks. kromænd, ladefogeder, møllere og håndværkere. Korpset var beredent på egne heste men kæmpede til fods. Den Officielle betegnelse var: "Det Sjællandske ridende jæger Corps", men kaldtes dog sjældent andet end "Herregårdsskytterne". En afdeling på 118 skytter nåede inden for Københavns fæstningsvolde, før englænderne lukkede af. Et ukendt, men måske lige så stort antal beredne skytter, sluttede sig til Generaløjntnant Castenskiold og Generalmajor Oxholms styrker uden for København og deltog bla. i det uheldige slag ved Køge.

I København kæmpede man sammen med Kongens Livjægerkorps (Ca. 333 md.)





Udsnit af billede Udfaldet i Classens have den 31. august 1807. Kobberstik af G. L. Lahde efter tegning af C. W. Eckersberg.

som garnisonens avantgarde. Man fik også supplerende bevæbning og udrustning fra bla. Livjægerkorpsets beholdninger.

### Korpsets tab under krigen

Tabende under kampene omkring København var alvorlige, med i alt 48 mand døde/sårede.

Det viser tydeligt, at de altid deltog i forreste linie og ikke sparede sig selv<sup>1</sup>. Tabene for begge korps i avantgarden, under belejringen af København, var følgende:

Det Siællandske ridende jæger Corps (Herregårdsskytterne): 1 underofficer og 15 menige døde, 2 underofficerer og 30 menige såret

Kongens Livjægerkorps: 1 officer og 13 menige døde, 2 underofficerer og 49 menige såret.

### Uniformering og bevæbning

Uniformeringen som nærmest må betegnes som en civil dragt med militært tilsnit var i hovedtrækkene følgende<sup>2</sup>:

Officerer: Grøn (borger) kjole med en rad gule (messing) knapper med grøn krave og ærmeopslag med gul klap hvorpå var to gule (messing) knapper. Gult foer og skødeopslag. Hovedbeklædning var en lav sort civil trekantet hat med en sort (dansk) kokarde og guldkvaster (kordons) i spidserne. Underklæderne (bukser og vest) var strågule. Støvlerne var sorte ridestøvler evt. med ombukkekrave, og med sporer når man var til hest. Livgehæng var sort. Bevæbning var sabel, pistol og evt. en riffel.

Menige skytter: Lang grøn civil (bonde) kjole med en rad gule (messing) knapper

med grøn krave og ærmeopslag, hvorpå var to gule (messing) knapper. Hovedbeklædning var en lav sort civil trekantet hat med en sort (dansk) kokarde. Underklæderne (bukser og vest) var civile men som oftest gule eller grå. Støvlerne var sorte ridestøvler evt. med ombukket krave, og med sporer når man var til hest. Lædertøjet var sort livgehæng med patronstaske (skyttetaske) foran og hirschfænger eller sabel i livgehængen. Alle bar enten egne eller udleverede rifler<sup>3</sup>.

### Korpsets deltagelse i udfaldene fra København

Man deltog i følgende udfald:

- Udfaldet den 17. august 1801, hvor englænderne blev fordrevet fra store og lille Vibenhus nord for København.

## Herregårdsskytterne i krigen i 1807

- Udfaldet den 20. august, hvor man angreb et batteri ved svanemøllen, som bragtes til tavshed, men ikke blev erobret og snart var i funktion igen.
- Udfaldet den 25. august hvor man forsøgte at sløjfe batterierne ved Blågårdsplads, uden held, da englænderne hurtigt fik forstærkninger
- Udfaldet den 26. august hvor man forsøgte at generobre Classens have uden held da englænderne (igen) hurtigt fik forstærkninger.
- Udfaldet den 31. august Det vellykkede angreb i Classens hvor det lykkedes at rydde havens træer og bygninger og den engelske general Baird blev såret.

### Om korpset og dets medlemmer

Følgende er en beskrivelse af en af korpsets kendteste medlemmer og samtidig også en gennemgang af korpsets virke:

Blandt herregårdsskytterne kæmpede kromanden fra Asminderød Johannes Kristian Hammer med sin 15 årige søn Frits ved sin side. Allerede i 1801 havde faderen dannet et lille ridende korps af skarpskytter for at føre dem mod englænderne, da han troede de ville gøre landgang, men dengang var han blevet skuffet. Den bratte afgørelse, Slaget på Rheden fremkaldte, henviste ham igen til fredens gerning, men slukkede ikke hans had til fjenden og hans kampiver. Nu havde han atter taget riflen for at ile til hovedstadens forsvar, og hans søn, der kunne ramme målet som dem bedste skytte, bad om at måtte følge med. Faderen gav sin tilslutning dertil. Den lille Frits rev sig løs af sin moders arme, og begge red lykkeligt igennem de Engelske forposter ved Lyngby til København. Allerede den første dag (17. august) modtog den unge Hammer sin indvielse som forsvarer af sit fædreland som deltager i et udfald. Da han under dagens kamp steg op på diget ved vejen mellem store og lille Vibehus, blev hans riffel spaltet af en kugle! Han faldt fortumlet tilbage, men var ellers uskadt. Faderen ilede til løftede ham op og satte frisk mod i ham med nogle frejdige ord. Herregårds Skytternes chef kammerherre Krogh, kom i det samme ridende forbi. "Du kan løbe hjem til byen og hente dig en ny riffel ved Kristiansborg" sagde han til drengen. Frits Hammer skyndte sig da alt hvad han kunne tilbage til Hovedstaden. På Kongens Nytorv løb han forbi en afdeling af Landeværnet, som i øjeblikket blev mønstret af general Peymann. Landeværns officeren som kendte ham og netop fik øje på ham, spurgte om hans ærinde. Da drengen havde svaret, førte officeren ham øjeblikkeligt til general Peymann, til hvem



Frederik (Frits) Hammer



General Sir David Baird

han med varme udtalte sig om den ungemands kækhed. General Peymann greb med tak øjeblikket til at opildne Landeværns-mændenes mod ved at fremstille et kækt forbillede for dem. Han lod afdelingerne træde an, og idet han pegede på Frits Hammer udtalte han foran fronten: "Her se i en dreng, som kun er femten år gammel. Han kommer direkte fra udfaldet for at hente sig en ny riffel, efter at den gamle er sønderskudt. Når sådan en dreng går frivilligt i kampen, hvor meget mere må da ikke i være rede dertil, I som stride for kone og børn! Efter denne hædersbevisning fortsatte Frits sit løb til Christiansborg hvor han fik en ny riffel. Det blev dog først i de næste dage, at han rigtig kom til at bruge den. Hans fader var dog afskåret fra at stå ham bi da han var blevet såret i den venstre arm. Efter nogle dages forløb skete det femte udfald (Udfaldet i Classens have den 31. August), og her hentede vor unge kriger sig sine største laurbær. Udfaldet skete gennem kastellet og englænderne lå her bag den række af huse, som den gang gik fra Sortedamssø ned til stranden. Livjægerne og skytterne løb under hurraråb storm mod husene og drev de engelske tilbage, men også denne gang var det kun en kortvarig sejr, thi da de engelske havde fået forstærkning, trængte de atter frem. Herregårds Skytternes chef kammerherre Krogh, lagde da mærke til en fornem engelsk officer, som red (på) langs af den engelske skyttekæde. Han opfordrede derfor den ene efter den anden skytte til at skyde på ham. Men da afstanden var temmelig stor kunne ingen træffe. Endelig kom han forbi den unge Frits plads i skyttekæden og siger da til ham: "Jeg ved De skyder godt, prøv om De ikke kan pille os den fremmede officer af hesten!" Den unge Hammer lagde straks riflen til kinden og ramte med første skud, så officeren trimlede af hesten!

Da København havde overgivet sig, besøgte Krogh tilfældigvis den engelske General Baird, som var såret og opholdt sig i kastellet. De talte om, hvad der var sket på begge sider, og da general Baird fortalte, at han under udfaldet i Classens have var blevet ramt af en skytte. "Jeg tror, at jeg kan sige, hvem der har såret dem". "Det er da vist umuligt" svarede Baird "der var så mange, der skød, og hvem ved da, hvis kugle som rammer!". "Jo", svarede Krogh, "Det var efter min ordre, en af mine skytter skød på dem, og de vil undre dem, når de får ham at se, der gjorde det, da det kun er en ren dreng". "Da gad jeg godt se ham" svarede Baird "Da det var et godt skud". Krogh lod ham da straks afhente, og at han skulle medbringe sin riffel. Da Baird så den uanselige dreng, ytrede han tvivl, om det virkelig kunne være tale om, at det var ham, som havde skudt ham. "Hvis generalen ønsker det, kan vi lade det komme an på en prøve på hans færdighed i at skyde, da han har sin riffel med", svarede Krogh. Dette godtog generalen, og de gik derfor op på Kastelsvolden fandt et træ og fæstede et halvt ark papir og udmålte 200 Skridt og bad Hammer skyde. Det gjorde han og traf i første skud næsten centrum. De gik derefter ned fra volden og hen til generalens kvarter, hvor denne forærede ham et sæt sølvbeslagne og med guld indlagte pistoler, samt en pung med dukater som anerkendelse af Hammers dygtighed og som minde over begivenheden. Ifølge engelske kilder ramtes Baird rent faktisk af to kugler den dag. Først af en musketkugle som knuste en finger på hans venstre hånd. Hammers skud traf ham på kravebenet, men var pga. afstanden "mat" og gled af, hvor generalens adjutant (Og søstersøn) kaptajn Gordon fandt den i hans tøj, da han førte ham tilbage. Gordon opbevarede den siden hen som et minde. Bairds videre kar-



riere fortsatte i Spanien, hvor han ved Corunna i 1808 igen var uheldig og mistede sin venstre arm og blev utjenstdygtig<sup>4</sup>.

### Korpsets deltagelse i udfaldene uden for København

Også uden for København var mindre afdelinger "Herregårdsskytter" i kamp,

Den 16. august 1807 modtog Generalløjtnant Castenschiold fra Kronprins Frederik som var ved hovedkvarteret i Kiel, direktiver for at danne forskellige frivillige korps og deriblandt et korps Herregårdsskytter/jægere: "Hr. Generalløjtnanten autoriseres hermed til at indkalde alle Herregårdsjægere i Sjælland og tilhørende øer at møde til hest eller til fods, af hvilke De formerer et Corps som annekteres det Dem anbettede kommando". Det lykkedes også Generalløjtnant Castenschiold at danne et mindre korps af Herregårdsskytter som det fremgår af hans indberetning til kronprins Frederik den 21. august på ca. 30-40 mand<sup>5</sup>. Der vides ikke meget om deres deltagelse, men der findes to overleveringer om deres virke på bedste "Snaphane maner".

"Som et lyn udbredte den 16 august det rygte sig, at Englænderne vare gaaede i land ved Vedbæk, og kun fire dage efter<sup>6</sup> saa de fredelige Indvaanere i Roskilde en liden trop engelske Husarer ride i rask Trav igjennem Hovedgaden med pistolen i højre haand og spejdende ængstelig ind i alle sidegader og stræder; men der var ikke spor af nogen dansk soldat! Husarerne red igjennem hele byen og ud ad Ringstedgadens Port, alt synes fredeligt, og de naaede ud til Møllehusene, da der pludselig knalede en skarp Salve løs fra et Gjærde, og to Husarer styrtede livløse af Hestene. Englænderne toge Ilsomt Flugten Tilbage Igjennem Byen, Medens Kuglerne pøb om ørerne paa dem. Det var nogle faa mand af de raske Herregaardsskytter, der udførte denne Bedrift. I største Hast Kastede Skytterne de to døde engelske Husarer ned i en nærliggende Grusgrav og væltede Grus og Jord ned over dem. Men da englænderne kom tilbage i større Antal, vare de forsvundne...."<sup>7</sup>

Endnu en overlevering fra samme periode giver os et glimt af deres virke:

"I August Maaned i Krigsaaet 1807 passerede en Dag i Middagsstunden en engelsk Rytterpatrouille, ført af en Officer, Roskilde Landevej i Retning af København. En bereden dansk Herregaardsskytte, der var udsendt for at rekognoscere, var nær bleven overrasket af de fjentlige Ryttere, men naaede dog i Tide ubemærket at finde Dækning i en lille Lund mellem Højetostrup Præstegaards Have og Landevejen, og herfra nedlagde han ved et velrettet Skud den fjentlige Officer. Da de opskræmte Ryttere havde sundet sig lidt, ilede en del af dem hen

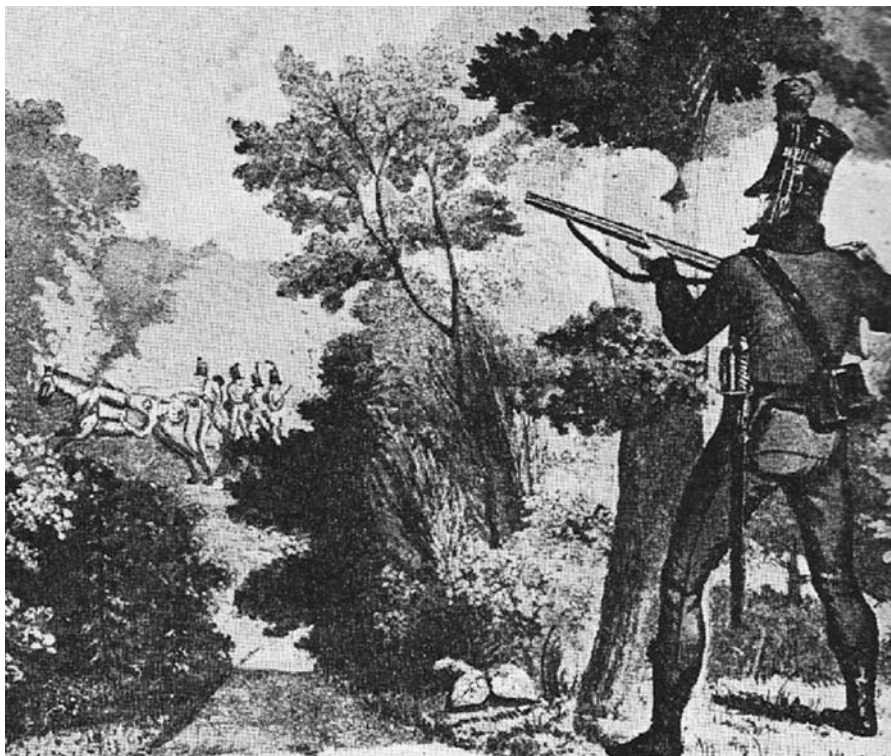


Illustration til historien om Fritz Hammers skydning af General Sir David Baird. Hammers uniform ikke er korrekt jf. teksten til billedet på s. 32

mod den lille Lund, men Herregaardsskytten tog straks Flugten, skarpt forfulgt af Fjenden, op gennem Byerne Højetostrup, Kraghave og ad Landevejen op ad Baldersbrønde til.

Tæt uden for denne By endte det vilde Dødsridt, idet Hesten styrtede med Herregaardsskytten, men denne havde imidlertid et saa stort Forspring, at det lykkedes ham at naa ind i den nærmeste Bondegaard, hvor han ubemærket skjulte sig under et Bryggerskar i Huggehuset. Straks efter sprængte de engelske Ryttere ind i Gaarden til stor Forskrækkelse for Beboerne, der just sad ved Middagsbordet. Gaarden blev nu i et Par Timer grundigt undersøgt af de engelske Ryttere, men da de ikke fandt nogen Skytte, tog de atter Vej indad mod Køben-

havn. Henimod Aften paakom der Gaardfolkene en ny Forskrækkelse, idet Herregaardsskytten dukkede frem af sit skjul under Bryggerskarret. Han fortalte nu nærmere om, hvad der var ham vederfaret, og efter at have vederkvædet sig med Mad og Drikke, søgte han atter i Nattens Mørke tilbage til sit Korps"<sup>8</sup>.

Det Sjællandske ridende jæger Corps fortsatte som et frivilligt korps igennem hele Englænderkrigen, hovedsagelig beskæftiget med kystvagttjeneste. Med fredsslutningen nedlægges det sammen med de andre frivillige korps. I 1848 genopstår det igen som Frivillig militær enhed, og gør igen en god indsats, men det er som man siger, en helt anden historie!

### Noter

1 Enhedens størrelse taget i betragtning, er det de største tab nogen militær enhed har under belejringen.

2 Det er blevet antydnet at der måske var tale om en art halvofficiel Forst uniform. Det har ikke været muligt hverken at afkræfte eller bekræfte dette.

3 Der har sikkert været variationer af nævnte "uniform" i Korpset og det er også usikkert om de uden for København kæmpende Herregårdsskytter bar helt den samme uniform, men snittet har sikkert nok været det samme, da det sikkert kan opfattes som en almen "Jægerdragt" på landet i perioden.

4 Dansk folkeblad årgang 1842 nr. 12

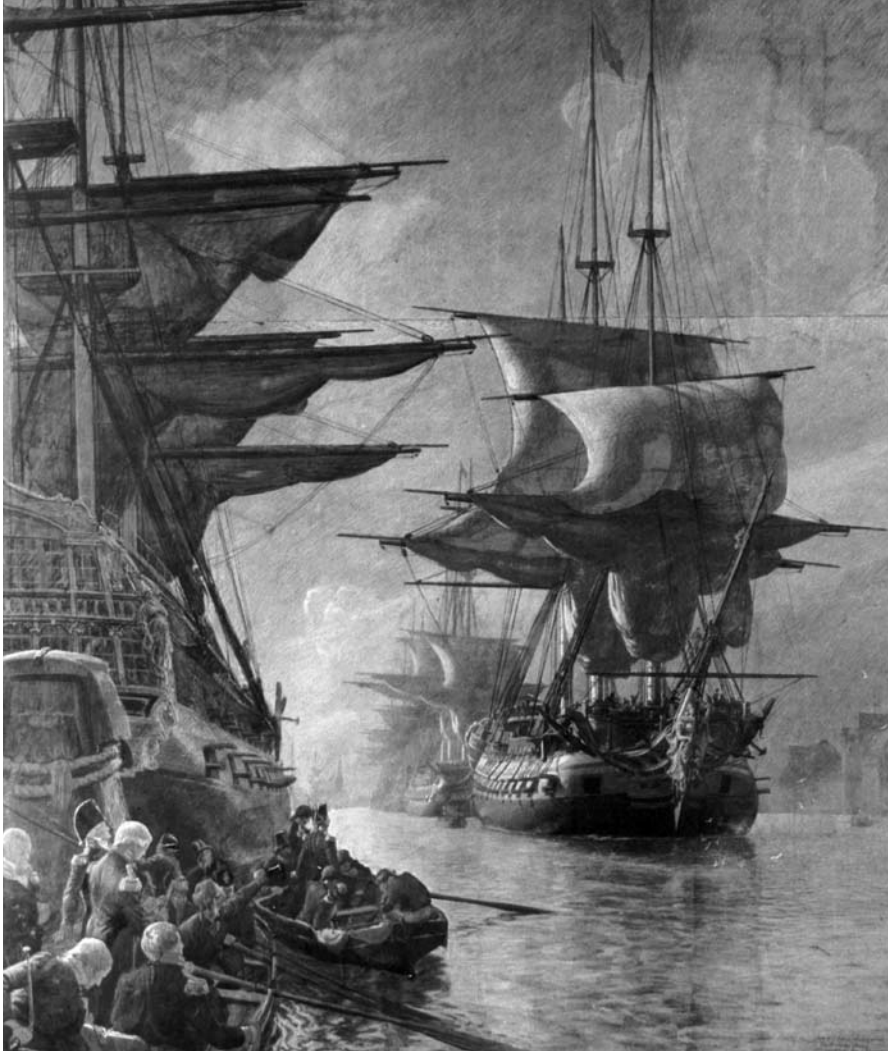
5 I Indberetningen noterer han: "..... og kanske 90

jægere og lanseryttere.....". Antallet er skønnet ud fra det faktum, at Generalløjtnant Castenschiold tidligere i samme brev, netop har fortalt at hans "Lanseryttere" dagen før havde mistet ca. 60 mand ud af deres styrke på ca. 120 mand, hvilket jo må betyde at han højst har 60 "lanseryttere" tilbage og derfor at Herregårdsjægerne mindst må tælle 30 mand (Krigen på Sjælland 1807 af E.O.A Hedegaard).

6 Den angivne dato tyder på at dette har været en episode i en af de flere småkampe som foregår omkring Roskilde i disse dage.

7 Ultima's Roskilde historie del 2: "Spaniolerne i Roskilde" af J. Kornerup

8 Fortælling fra Højetostrup sogn af J.P. Jørgensen (Chakoten 1972/3)



Englænderne sejler væk med flåden mens danske søofficerer og matroser ser til.  
Maleri af Chr. Mølsted

# Flådeegene

Af Christian Raun

Det er nøjagtig 200 år siden, at englænderne efter Københavns Bombardement drog hjem med hele den danske flåde og satte en stopper for Danmarks storhedsdage som sømagt.

Allerede i oktober 1807 forlod den engelske flåde Holmen i København med 17 lineskibe, 15 fregatter, 7 brigger og 31 mindre fartøjer, samt 92 handelsskibe lastet med flådemateriel.

Forinden havde englænderne ødelagt de ufærdige skibe på Holmens skibsbyggeri.

Tabet skabte panik i nationen, som med rette havde været stolt af sin store, men knap så velholdte, flåde.

Nu eksisterede den danske flåde så godt som ikke, og egetræ vokser langsomt, så selv om Frederik VI allerede tre dage efter det engelske overgreb udsendte en fornyelse af "Forordning, hvorved Egetræers og Egetømmers Udførsel af Danmark og Norge forbydes" og en uge senere "Placat, hvorved det forbydes at sælge enten tildannet Egetømmer, der til

Skibsbyggeri kan være anvendelig, eller i Almindelighed noget til Skibstømmer tjenligt Egetræ, hvad enten samme staar paa Roden eller er skovet", så var der kun træ til ganske få nye krigsskibe. Efter nybygningen af lineskibene »Phønix« og »Danmark« i henholdsvis 1810 og 1817 udgik disse store orlogsskibe med flere dæk kanoner helt af flådens tal. De to lineskibe kom aldrig rigtig til søs. Lineskibe, som har navnet efter angrebstaktikken og antallet af kanoner ombord (der skulle være over 70), var blevet for tunge og dybtgående til de danske farvande.

Derimod blev der bygget flere fregatter frem i midten af 1800-tallet. Man skulle ikke bruge nær så meget egetømmer til de forholdsvis lette skibe, og de skød god fart i sunde og bælte – og ved fiskebankerne, som markerede Danmarks yderste grænser.

Samtidig med at Frederik VI beslaglagde alt egnet egetræ, som skulle bruges til etableringen af en ny flåde beordrede

han, at der blev plantet et stort antal egetræer rundt omkring i landet.

Det bør dog nævnes, at allerede inden Slaget på Reden den 2. april 1801 havde kongen iværksat nyplantning af egetræer til kommende skibsbyggeri ved oprettelse af 50 egekobler, der sorterede under Søkommissariatet. Seks år senere, da englænderne sejlede afsted med den danske flåde, blev der for alvor brug for flere egetræer.

Men der var ikke nok egetræ i skovene, fordi man ikke plantede nye træer, når de gamle blev fældet. Skovene var derfor svundet langsomt ind, og omkring år 1800 var skovarealet i Danmark historisk lavt med 3%. Danmark var på grund af rovdrift blevet et skovfattigt land.

I dag er 11% af Danmark dækket af skov – der er således 3 gange så meget skovareal som byareal!

I 1808 udsendtes en placat om mærkning af marineege, der allerede på roden blev forbeholdt flåden. Mange af disse ege blev senere anvendt i orlogsskibe, men man kan være heldig stadig at finde ege, der stadig har de mærker de forsynedes med dengang.

Der skulle bruges rigtig mange egetræer til den nye flåde. Til et lineskib gik der 1.500 fuldvoksne egetræer. Ved at udnytte egenes naturlige form, fik man de stærkeste skibe. Egen havde derfor stor militær betydning.

Ingen kunne dog ane, at mindre end 100 år senere var egetræ forældet som skibsbygningsmateriale og nu 200 år senere, står der så 90.000 egetræer klar til fældning i de danske skove. Nok til at bygge en flåde på 16 lineskibe, 10 fregatter og en mængde mindre skibe! Og det er jo ikke aktuelt.

## Flådeegene kommer ud at sejle

Nogle af flådeegene bliver dog fældet. Skov- og Naturstyrelsen har tidligere leveret store egetræer som er "håndplukket" ud af de gamle skove med flådeeg til f. eks. Fregatten Jylland og til restaurering af vindmøller i Holland.

I 2003 leverede Skov- og Naturstyrelsen 24 flådeeg til restaureringen af et af U.S.A's nationale klenodier – den tomastede og 70 meter lange "Coronet" fra 1885.

Det drejede sig om ca. 130 m<sup>3</sup> træ eller 5-6 m<sup>3</sup> pr. stamme.

Udvælgelsen af skibstømmer sker efter en nøje vurdering af hvert enkelt træ. Træerne skal være 100% sunde og uden store knaster. Derudover stilles der særlige krav til højde, tykkelse og stammeform.

Fældning af træerne med et stamme-mål på over én meter skete i Ryget skov, Værlose.

Træerne blev leveret til opskæring på Hans Larsen's savværk ved Ølstykke. Der-



efter gik rejsen til Århus, hvor træet blev gasset for at slå eventuelle skadedyr ihjel. Derpå pakkedes træet i containere og blev sejlet over Atlanten.

Restaureringen af "Coronet" foregår på "International Yacht Restoration School" i Newport, USA. Arbejdet ledes af den anerkendte skibsbygger og dansk-amerikaner Hermann Hinrichsen.

Meget træ går til spilde ved opskæringen på savværket og forarbejdningen på det amerikanske bådeværft. Af de 130 m<sup>3</sup> træ der leveredes fra skoven, forventes under halvdelen – ca. 55 m<sup>3</sup> – at indgå i den færdige skibskonstruktion. Skov- og Naturstyrelsen tjener ca. 400.000 kr på leveringen.



*U.S.A.'s nationale klenodie, den 2-mastede og 70 meter lange Coronet fra 1885, der bliver restaureret på et amerikansk bådeværft ved hjælp af 24 danske flådege.*

"Coronet" er en yacht med mange sømil under kølen. To år efter at yachten forlod skibsværftet, vandt den en kapsejls over Atlanten.

Senere sejlede den jorden rundt et par gange, og rundede som første amerikanske yacht Kap Horn. Båden bliver nu restaureret, så den får sit oprindelige udseende og sejlegenskaber, hvorefter den skal fungere som et flydende museum.

Amerikanerne har sat omkring 8 millioner dollars af til restaureringen. Så indkøbet af de danske flådege, er kun et lille greb i lommen. Restaureringen sponsoreres bl.a. af amerikanske historiske selskaber, som betragter skibet som af national betydning, da det er den eneste originale yacht af sin alder og størrelse.

Også i de hjemlige farvande kommer flådegeene på vandet. I Nexsø på Bornholm vil en kreds af træskibsentusiaster genopbygge den 120 fod lange bark »Svanen« i den gamle dok i Nexø.

Man regner med at strække kølen på 150 års dagen for den første kølstrækning i 1857. Det første træ er allerede fældet, og det store arbejde med organisation og historisk dokumentation er i fuld gang. Snart

skal også Nexøs gamle dok dufte af godt træ og tjæret tovværk.

### Fra stamme til hus, stol og mindetavle

Flådegeene bliver som nævnt hovedsagelig anvendt til helt specielle formål, så skulle man drømme om et nyt egeparketgulv i samtalekøkkenet kan man godt slå tanken ud af hovedet. Noget andet er hvis man er den lykkelige ejer af et historisk museum.

I Ribe Vikingecenter er der opført et langhus af Trelleborg-Fyrkat typen. Til det blev der brugt 160 egetræer.

Hos Søværnets operative Kommando i Aarhus hænger der en mindeplade over vores tidligere forsvarschef admiral Hans Jørgen Garde, der omkom sammen med sin hustru, to andre officerer og fire besætningsmedlemmer da et af flyvevåbnets Gulfstream III fly fløj ind i en klippevæg ved den færøske lufthavn Vágar den 3. august 1996.

Mindepladen er udformet af kunstneren Jytte Jepsen og planken er meget passende, som minde over en admiral, skåret ud af en af de gamle flådege.

I 2004 blev snedkermester Søren Holst Pedersen fra det traditionsrige snedkeri PP Møbler opmærksom på nogle særlig flotte flådege i Grænge Skov på Lolland og fik ideen til at omdanne disse historiske træer til 150 eksemplarer af Hans J. Wegners "The Chair" som han tegnede i 1949. Stolen er med sit enkle udtryk og smukke kurver den måske mest kendte af Wegners stole.

De 150 stole er individuelt nummererede med en lille sølvplade.

Især er stolen kendt fra tv-duellen mellem Nixon og Kennedy fra 1961, ligesom blandt andre Jens Otte Krag og Anders Fogh Rasmussen også har truffet vigtige beslutninger fra Wegners "The Chair", som han selv kalder "den runde".



*Hans J. Wegners stol "The Chair" tegnet i 1949. Flådege er medgået til at producere 150 eksemplarer af stolen.*

## Nutidens egeskove

Ved en opgørelse i 1990, var der ca. 16.000 høstmodne flådege i Skov- og Naturstyrelsens skove i Nord Sjælland. Mange af flådegeene får lov at stå tilbage til glæde for os og naturen. Men det er muligt at fælde af dem, så længe man gør det for en værdig sag, og uden at fælde hele skove.

Langt den største del af de nordsjællandske egeskove får lov til at blive stående på roden.

Egen, som er Danmarks nationaltræ, dækker i dag kun 7% af skovarealet.

Det svarer dog til 30.000 hektar egeskov. I de seneste år er der plantet meget ny egeskov. Egetræet er den mest populære træart, når der rejses ny skov.

### 150 år og høstmoden

Det tager et egetræ ca. 150 år at nå en høstmoden størrelse – så er træet ca. 25 meter højt og har et stammemål på omtrent én meter. Egen kan blive flere tusinde år gammel, men fældes ofte omkring de 150 år, hvor skovejeren får bedst økonomi ud af at høste.

Særligt krumme egetræer sælges stadig til skibsbyggeri. Egetræet er det mest værdifulde træ i skoven. De knap 200 år gamle flådege giver 15-20.000 kr. pr. træ.

### Flådege mange steder

Der er flådege mange steder i landet. Det vil være for omfattende at opremse stederne her, men på Skov- og Naturstyrelsens hjemmeside er det muligt at finde nogle af dem. Eller blot ved at søge på internettet under "Flådege"

Det skal blot nævnes, at på Sjælland er det muligt at se flådege:

- I den vestlige del af Frederiksborg Slotshave, Hillerød
- I den vestlige del af Ganløse Ore
- Ved Jægerpris
- På Køge Ås
- Ældre flådege plantet i 1798 kan bl.a. ses i Nørreskoven ved Furesøen



Retten er sat. Nutidigt foto af en retssal i en af de internationale domstole i Haag.

# Hvad-nu-hvis?

Et tankeeksperiment, som ophæver tid og sted

Af Heidi Steffensen og Lars Lindeberg

Hvad nu hvis den Internationale Straffedomstol, ICC (International Criminal Court) i Haag<sup>1</sup>, havde eksisteret for 200 år siden - og de engelske øverstkommanderende, general William Cathcart og admiral James Gambier, var blevet stillet til regnskab for deres terrorbombardement mod København 1807?

Lad os foretage et tankeeksperiment. Lad os forestille os en retssag, hvor anklager og forsvarer procederer – og dømmes så selv, om de to englændere var skyldige i en krigsforbrydelse eller ej.

Retten er sat. De tre dommere har indtaget deres sæde. Foran dem sidder anklageren og forsvareren. I den skudsikre glasboks ses de tiltalte, general Cathcart i rød uniformsjakke med hvide bukser, admiral Gambier i mørkeblå uniform med hvide opslag. De har anbragt deres trekantede, fjerprydede hatte under stolene. Bag dem står vagter med hænderne på ryggen og udtryksløse ansigter.

## Anklageskriftet<sup>2</sup>

En ekspert, cand. jur. og LL.M. i krigens folkeret, Heidi Steffensen, som er fuld-

mægtig i DIIS (Dansk Institut for Internationale Studier), giver her sit bud på, hvordan anklageskriftet i en fiktiv retssag mod de to engelske officerer kunne se ud, hvis krigsforbryderdomstolens bestemmelser havde været gældende i 1807:

## DE ANKLAGEDE:

**WILLIAM CATHCART**, født d. 17. September 1755 i Petersham, England. Fra 1801 til 1812 Generalløjtnant i den Engleske Hær, Kavaleriet. Øverstbefalende med kommando og kontrol for Ekspeditions-

DEN INTERNATIONALE STRAFFEDOMSTOL

SAGSNUMMER:

DOMSKAMMERET

ANKLAGEREN

v. WILLIAM CATHCART OG JAMES GAMBIER

## TILTALE

Anklageren for den Internationale Straffedomstol, under hans beføjelser i artikel 42 i Statutten for den Internationale Straffedomstol (Romstatutten), tiltaler hermed:

WILLIAM CATHCART OG JAMES GAMBIER

for **KRIGSFORBRYDELSE** og **GROVE OVERTRÆDELSE AF RET OG SÆDVANER FOR VÆBNET KONFLIKT** som beskrevet i anklagepunkterne:

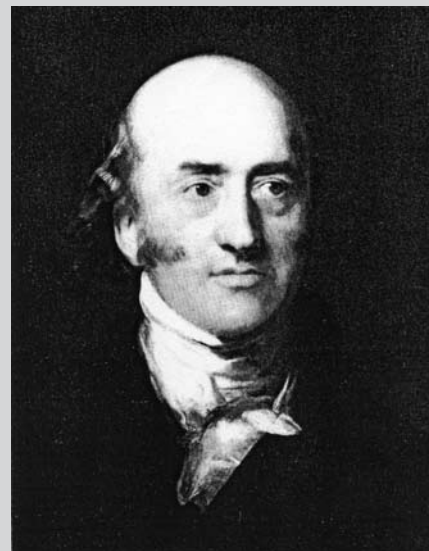




Admiral James Gambier



General William Cathcart



Udenrigsminister George Canning

styrken til København og dermed for beslutningen om og gennemførelsen af belejringen og bombardementet af København fra d. 2. til d. 5. september 1807.

**JAMES GAMBIER**, født d. 13. oktober 1756 i New Providence, Bahamas. Udnevnt til Admiral i 1805, og havde med denne rang ansvaret for den Engelske Flådes handlinger under belejringen og bombardementet af København fra d. 2. til d. 5. september 1807. **JAMES GAMBIER** havde sammen med **WILLIAM CATHCART** kommando og kontrol over beslutningen om og gennemførelsen af belejringen og bombardementet af København fra d. 2. til d. 5. september 1807.

#### ANKLAGEPUNKTER

##### PUNKT 1 TIL 4

##### (ANGREB PÅ CIVILBEFOLKNINGEN)

1. Den 2. september 1807 klokken cirka 19.30 påbegyndte den engelske Ekspeditionsstyrke ledet af **WILLIAM CATHCART** og **JAMES GAMBIER** et intensivt bombardement af København, der varede til d. 6. september 1807. Bombardement blev gennemført uden hensyn til skader på civilbefolkningen, og de angreb, der blev rettet mod dansk artilleri på Københavns volde, blev gennemført med en accept af følgeskader på civile bygninger og den civile befolkning, der ikke stod i forhold til den forventede militære fordel. Et konservativt estimat af antallet af bomber og brandraketter affyret imod København i perioden d. 2. til 5. september 1807 ligger på 6.000 stk. En dansk anmodning om våbenhvile til kapitulationsforhandlinger d. 5. september blev imødekommet med en mindskelse af intensiteten af bombardementet.

2. Bombardement forårsagede omfattende vilkårlige ødelæggelser af civil ejendom, primært i Latinerkvarteret og en del gader indenfor Nørreport: Skidentorvet, Nørregade, Studiestræde, St. Peders Stræde, Skidenstræde, Peder Hvitfeldts Stræde, Rosengården, Kultorvet, Pustervig, Rosenborggade, Aabenraa, Store og Lille Kannikestræde, Gråbrødretorv, Fiolstræde, Skindergade, nordlige del af Købmagergade og Landemærket. Ingen af disse ødelæggelser kan retfærdiggøres som værende omfattet af militær nødvendighed, idet de alle var tæt befolkede civile beboelsesområder. Bombardementerne viser en klar hensigt til enten at angribe de civile områder af København direkte, muligvis for at tvinge den danske regering til at overgive sig, og til at angribe lovlige militære mål uden hensyntagen til de civile følgeskader. 305 civile beboelseshuse blev ødelagt og 1071 civile ejendomme blev beskadiget i perioden d. 2. til 6. september 1807.

3. Det engelske angreb indledtes, efter at **WILLIAM CATHCART** og **JAMES GAMBIER** d. 2. september 1807 skrev til den danske General Peymann med en sidste opfordring til at forhandle, og et ultimatum om at hvis dette ikke skete, ville København blive angrebet. Der sendes ikke en direkte advarsel til civilbefolkningen om at et angreb er nært forestående, og ultimatumet kan ikke anses for at være "effektivt forudgående advarsel om angreb, der kan have indvirkning på civilbefolkningen", idet det ikke effektivt sikrede civilbefolkningen. Den engelske Ekspeditionsstyrke havde været på dansk territorium og belejret København siden d. 21-

22. august 1807, hvorefter al adgang ud af København effektivt var afskåret. Der må derfor have været hvis ikke vished, så overvejende sandsynlighed for at den civile befolkning stadig har været i byen. Flygtningestrømme ud af byen til Christianshavn (godt en femtedel af befolkningen, cirka 20.000 personer) blev observeret af engelske styrker, der således havde mulighed for at verificere hvor stor en del af civilbefolkningen, der var flygtet, og gøre alt hvad der var muligt for at sikre sig at de områder, der blev angrebet var militære mål og ikke civilpersoner, civile genstande eller genstand for særlig beskyttelse. 1.600 personer omkom i bombardementet og 1.000 personer blev sårede.

4. De engelske styrker afskar vandledningerne fra søerne til det belejrede København og afskar hermed civilbefolkningen fra en ressource, der var uundværlig for dennes overlevelse. Dette aggraveredes yderligere af at mange af Københavns brønde blev ubrugelige under bombardementet. Uanset om hensigten var at forhindre Københavns befolkning i at slukke de brande, der antændtes som resultat af bombardementerne eller at nægte befolkningen adgang til drikkevand, strider dette imod den grundlæggende beskyttelse af den civile befolkning og civile genstande i den internationale humanitære folkeret.

5. Bombardementet af København var af så omfattende karakter og direkte møntet på civilbefolkningen, der nat efter nat måtte kæmpe mod nedslag og ildebrande, uden at vide hvornår dette vil ophøre, at det ikke kan forsvares med henvisning til

## Hvad-nu-hvis?

militær nødvendighed og under alle omstændigheder må betragtes som disproportionalt. Angrebene antog karakter af voldshandlinger med det primære formål at sprede rædsel blandt civilbefolkningen, omfattet af forbuddet i Artikel 51 stk. 2, Tillægsprotokol I af 1977 til Genevekonventionerne og ultimativt gennemtvinge en dansk overgivelse. På trods af at forbuddet mod at sprede rædsel blandt civilbefolkningen ikke er direkte kriminaliseret i Romstatutten, bør dette, set i lyset af dets effekt på civilbefolkningen, indgå i den endelige vurdering af de tiltaltes skyld som en skærpende omstændighed.

6. **WILLIAM CATHCART** og **JAMES GAMBIE** planlagde og gav ordre til at bombardementet af København blev gennemført og havde som øverstkommanderende for de engelske ekspeditionsstyrker det primære ansvar for udvælgelse af mål, beskyttelse af civilbefolkningen og valg af metoder og midler. **WILLIAM CATHCART** og **JAMES GAMBIE** havde derfor det primære ansvar for angrebets intensitet og katastrofale effekt for civilbefolkningen i København.

**Punkt 1: KRIGSFORBRYDELSER** (Omfattende ødelæggelser af ejendom, der ikke retfærdiggøres af militær nødvendighed, og som udføres på ulovlig og vilkårlig måde), jævnfør artikel 8, stk. 2 (a) (iv) i Romstatutten.

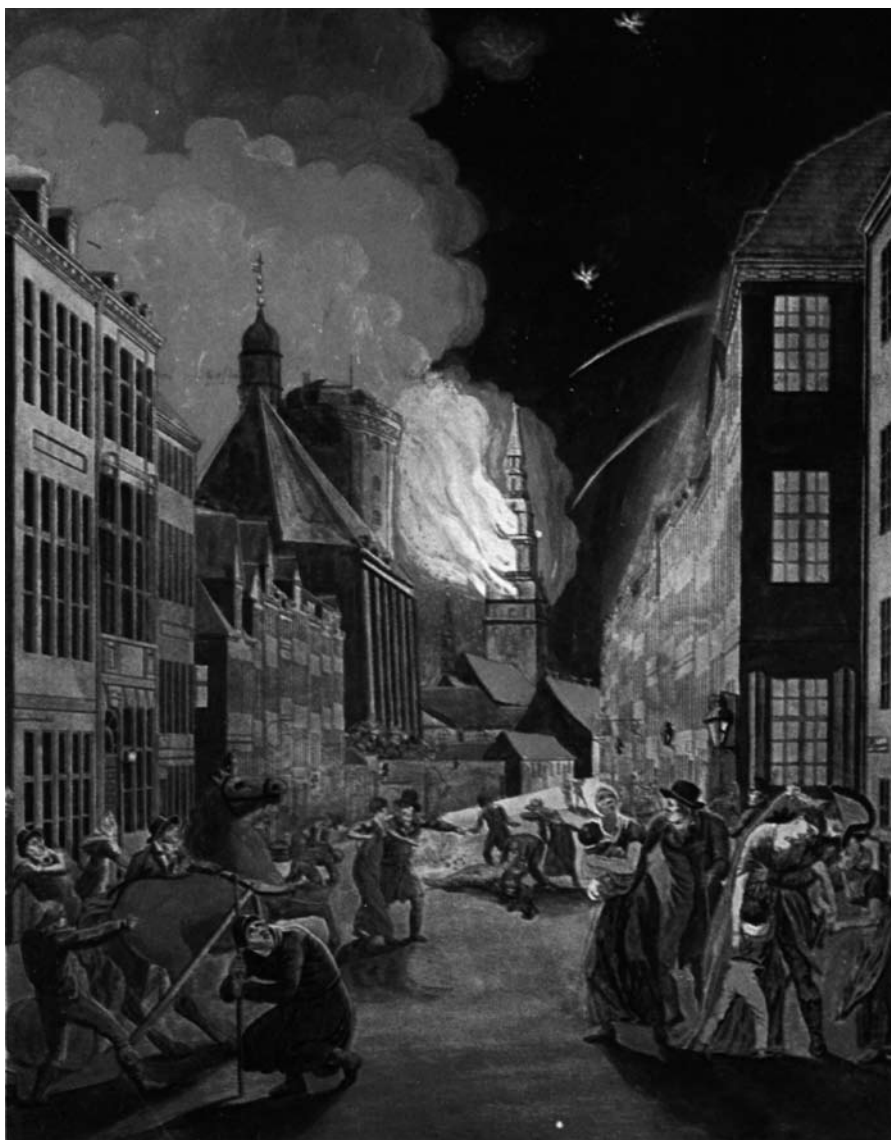
**Punkt 2: ANDRE GROVE OVERTRÆDELSE AF RET OG SÆDVANER** (forsætligt angreb på civilbefolkningen), jævnfør artikel 8, stk. 2 (b) (i) i Romstatutten.

**Punkt 3: ANDRE GROVE OVERTRÆDELSE AF RET OG SÆDVANER** (forsætligt angreb på civile genstande), jævnfør artikel 8, stk. 2 (b) (ii) i Romstatutten.

**Punkt 4: ANDRE GROVE OVERTRÆDELSE AF RET OG SÆDVANER** (forsætligt angreb med viden om, at det pågældende angreb vil forårsage tilfældige tab blandt civile), jævnfør artikel 8, stk. 2 (b) (iv) i Romstatutten.

**PUNKT 5 (ANGREB PÅ BYGNINGER, DER ANVENDES TIL RELIGION)**

7. Vor Frue Kirke, den største kirke i området, var i tre døgn, mellem d. 2.-5. september 1807 udsat for direkte angreb. Dette resulterede i at det 120 meter høje spir, d. 5. september 1807 kl. cirka 04:00, brændende styrtede ned i kirken og antændte denne. Dette startede en fladebrand med ildstorm, hvorved flammerne fra civile huse i brand i området blev dre-



*Vor Frue Taarns Brand Natten mellem 4. og 5. september 1807, seet fra Landemærket. Kobberstik G. L. Lahde efter tegning af C. W. Eckersberg.*

vet mod Vor Frue Kirke og antændte mellemliggende civile bygninger. Det 120 meter høje spir bliver anvendt som sigtepunkt for angreb på både kirken og andre mål nær denne, udelukkende af civil karakter. Vor Frue Kirke blev ikke på noget tidspunkt under bombardementet anvendt af det danske forsvar til at styrke deres kampvne, og bevarede derfor sin civile status igennem hele angrebet med den dertilhørende beskyttelse. Der kan således ikke henvises til hverken militær nødvendighed eller til at Vor Frue Kirke havde antaget status af et militært mål, og det tre dage lange angreb er således en klar overtrædelse af forbudet imod forsætlige angreb på bygninger, der anvendes til religion. Hvis ikke Vor Frue Kirke var direkte udpeget som et militært mål af **WILLIAM CATHCART** og **JAMES GAMBIE**, burde de i deres rolle som øverstbefalende og ansvarlige for angrebet have grebet ind så snart de fik information om angrebet på

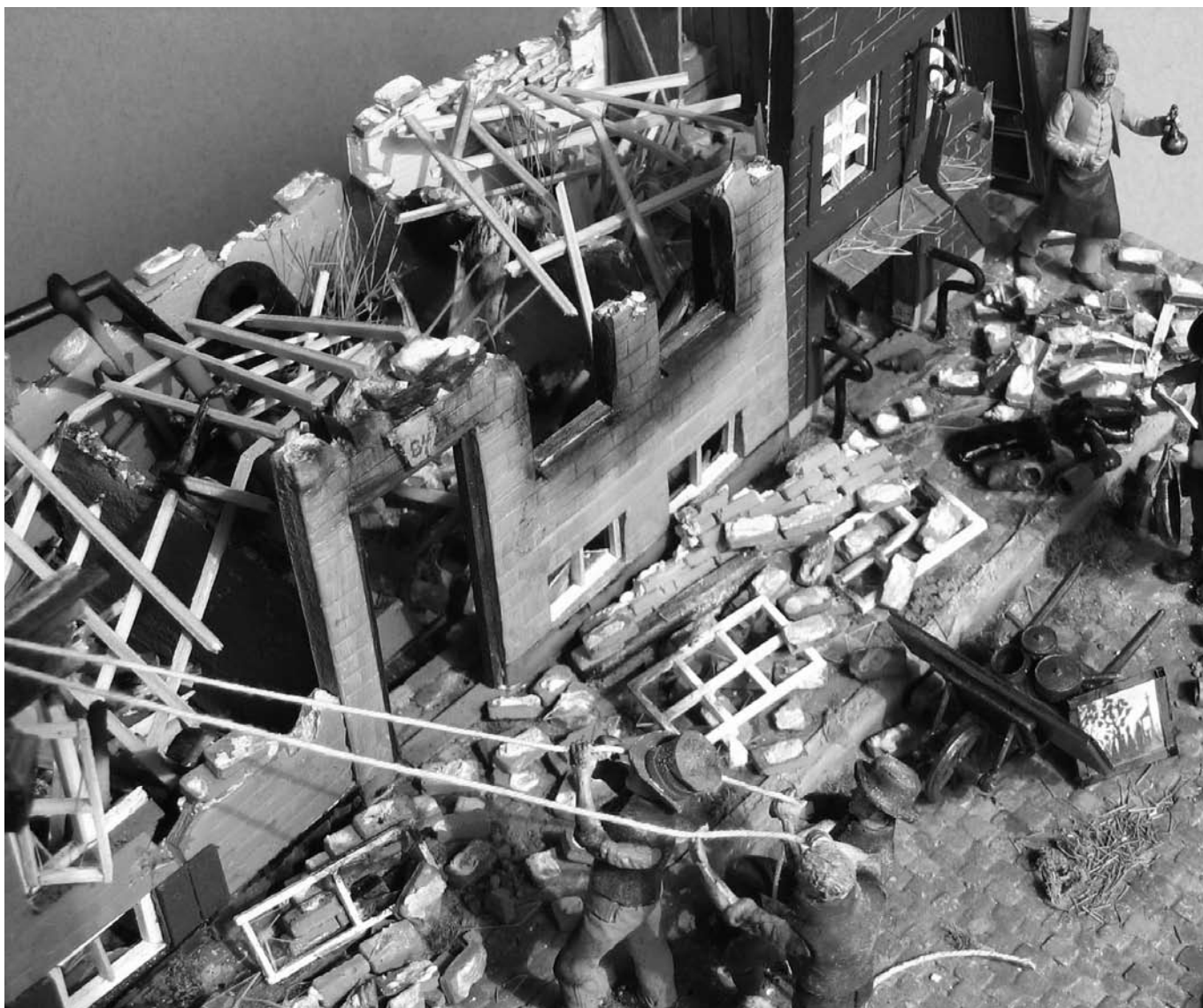
kirken. Det er ikke sandsynligt at **WILLIAM CATHCART** og **JAMES GAMBIE** ikke kendte til angrebet, der fortsatte kontinuerligt over tre nætter.

**Punkt 5: ANDRE GROVE OVERTRÆDELSE AF RET OG SÆDVANER** (forsætligt angreb på bygninger, der anvendes til religion.....forudsat at de ikke er militære mål), jævnfør artikel 8, stk. 2 (b) (ix) i Romstatutten.

**PUNKT 6 (ANVENDELSE AF VÅBEN, DER FORÅRSAGER OVERFLØDIG SKADE)**

8. Under bombardementet på København blev der affyret omkring 300 såkaldte Congreve raketter. Denne våbentype mangler præcision med undtagelse af ved angreb over meget korte afstande, og opfylder derfor ikke kravene om anvendelse af kampmidler, der kan rettes mod et udtrykkeligt militært mål og dermed undgå vilkårligt at ramme civile eller civile genstan-





Udsnit af diorama over Lille Købmagergade i København efter bombardementet. Udført af Svend Nielsen

de. På trods af dette blev Congreve raketterne anvendt direkte mod civile områder og i bedste fald, mod militære mål uden hensyntagen til vilkårlige angreb på civilbefolkningen. En anden egenskab ved denne type våben er dens modhager, der forårsager, at raketterne sætter sig fast i sit mål og ved hjælp af sin brandsats derefter sætter ild til målet. Følgeskaderne af dette var katastrofale for civilbefolkningen i København og dele af byen nedbrændte som følge af angreb med Congreve raketterne. Forbudt mod at anvende sådanne våben imod civilbefolkningen og militære mål placeret i en koncentration af civile er klart fastsat i den tredje Protokol om Brandvåben til 1980 Konventionen om Visse Konventionelle Våben. Som øverstbefalende havde **WILLIAM CATHCART** og **JAMES GAMBIER** ansvar for at autorisere metoder og kampmidler til angrebet og havde dermed det overordnede ansvar for anvendelsen af Congreve raketterne

og deres skader på civilbefolkningen.

**Punkt 6: ANDRE GROVE OVERTRÆDELSE AF RET OG SÆDVANER** (anvendelse af våben, projektiler samt materiel til og metoder i krigsførelse, som ifølge deres natur forårsager overflødig skade eller unødigt lidelse, eller som efter deres art vil ramme vilkårligt), jævnfør artikel 8, stk. 2 (b) (xx) i Romstatutten.

Dato:  
Underskrevet:  
Anklageren

#### Anklageren

I sin procedure ville anklageren sandsynligvis supplere anklageskriftet med beskrivelser af rædslerne under Københavns bombardement – og opregne en række omstændigheder:

At det f. eks. kom helt bag på byens indbyggere, at de engelske 150 pund tunge

bomber brasede lige gennem tage og etageadskillelser i husene og sprængtes i kældrene, hvor beboerne troede, de var i sikkerhed. Med død og lemlæstelse til følge.

At de kongrevske raketter, som trak deres hale af ild over nattehimlen, ikke blot virkede som psykisk terror mod den uforberedte civilbefolkning, men også forårsagede ildebrande, som var næsten umulige at bekæmpe. Takket være deres modhager satte raketterne sig fast i bygningernes træværk, så brandsatsen rigtig kunne få fat – og ofte så højt oppe, at brandfolke ne ikke kunne nå dem.

At englænderne bevidst rettede deres ild mod de tættest befolkede fattigkvarterer i den nordlige del af København, og at de sigtede efter flammerne, når de slog op over tagene, for at vanskeliggøre slukningsarbejdet og slå brandfolk ihjel. At de

## Hvad-nu-hvis?

desuden skød de store tømmeroplæg uden for Vesterport i brand med gloende kugler i håb om, at gnistregnen fra ilden ville drive ind over byen og antænde ildebrande.

At bomberegnen til tider var så tæt, at det f. eks. havde taget nogle københavnere en time at tilbagelægge en strækning på små 200 m, som de i fredstid kunne gå på to-tre minutter. De havde hele tiden måttet søge ly i porte og kældre for at beskytte sig mod sprængstykker og nedfaldende tagsten og murbrokker.

Og at der efter nedskydningen af det høje spir på Frue Kirke – ledsaget af englændernes høje hurraråb – opstod en såkaldt fladebrand med ødelæggende virkning i de omliggende kvarterer. Den slags brande opstår, når varme luftstrømme over et centralt brandsted stiger til vejrs, så der opstår undertryk. Derved suges flammerne fra omliggende brande ind mod centrum, idet alle de mellemliggende bygninger efterhånden antændes. Temperaturerne når op på flere hundrede grader, og ildstormstødene kan være af orkanstyrke. Mennesker og dyr, som indhentes af ildstormen, brænder simpelthen til aske.

Anklageren kunne herefter være kommet ind på anklageskriftets beskyldninger mod englænderne for bevist at have brugt terrorvåbnet mod den københavnske civildbefolkning.

Af den plan, som generalkvartermester, oberstløjtnant George Murry, udarbejdede 14. august – og som i store træk blev fulgt af Cathcart og Gambier – fremgår det, at et bombardement var den hurtigste og mest effektive metode til at tvinge København til overgivelse og udlevering af flåden.

Årstiden var så fremskreden, at der ikke var tid til en regulær belejring og storm af byen, som var beskyttet af volde og vandfyldte grave. Et sådant foretagende ville også koste uforholdsmæssigt store tab for angriberen.

Argumentet var altså, som Murry skriver, at englænderne ”af nødvendighed må ty til den barske metode at tvinge byen til overgivelse gennem indbyggernes lidelser.”

At fremtrædende engelske officerer, f. eks. general Arthur Wellesley (den senere så berømte hertug af Wellington, der besejrede Napoleon i slaget ved Waterloo 1815), havde talt imod bombardementet af humanitære grunde, ville naturligvis også



Udsnit af diorama i Lille Købmagergade i København efter bombardementet. Udført af Svend Nielsen

indgå i anklagerens procedure. Han ville sandsynligvis også - for at vise englændernes kynisme: - have citeret diplomaten Francis Jackson's hånlige bemærkning om general Cathcart: ”Jeg fandt, at det grænsede til det latterlige, når han talte om det skrækkelige i at jævne husene med jorden, og om muligheden af, at en bombe kunne falde i et pigeinstitut, hvilke var lord Cathcart's hovedargumenter mod at begynde.”

Som bekendt overvandt Cathcart sine betænkeligheder og gav ordre til at begynde bombardementet den skæbnesvangre onsdag 2. september om aftenen kl. 19.30.

Anklageren kunne også have peget på, at man allerede i samtiden var optaget af det folkeretslige aspekt. F. eks. mente en af tidens mest respekterede folkeretslærde, den schweiziske filosof Emerich de Vattel,

at overgreb mod neutrale civile kun kunne ske, hvor der var tale om nødværge og nationens eksistens, og at der skulle være en sammenhæng mellem truslen og de midler, der blev anvendt for at afværge den.

Så i virkeligheden, kunne anklageren hævde, havde det slet ikke været nødvendigt at bygge et anklageskrift på senere tiders folkeret – den var allerede tilstede som en kollektiv opfattelse dengang.

I slutningen af sin procedure ville anklageren formentlig have nævnt det ramaskrig, der rejste sig i Europa og i USA, efterhånden som de gruppevækkende detaljer fra bombardementet blev kendt. Selv i Storbritannien rejste der sig kritiske og forargede røster. Det var almindelig kendt, at selv kongen, Georg 3., havde været betænkelig ved foretagendet mod Danmark, og en række politikere og kulturfolk ud-



talte harmdirrende deres skarpe fordømmelse af det britiske overgreb mod en neutral stat og dens civilbefolkning.

Og anklageren kunne effektivt have sluttet sin procedure med at citere en af de mest veltalende kritikere af den engelske nations skændselshandling, forfatteren og politikeren Richard Sheridan, som skrev:

”I, som intet havde at frygte fra Danmark, en fjern, fredelig, sagesløs, neutral nation, I har hensynsløst krænket landets neutralitet, I har uvarslet angrebet det, I har kastet bomber, granater og raketter for at sætte ild til de fredelige civiles boliger, og I har vædet deres gader med blod fra deres myrdede hustruer og børn, hvis skændede kroppe er blevet efterladt ube gravede for at ophidse til vrede, rædsel og forargelse mod den britiske nation og dens navn.”

Og for at give sin procedure et sidste eftertryk kunne anklageren også have citeret den danske chargé d'affaires i London, J. G. Rist, som i en indberetning, dateret 25. september 1807, skriver:

”Når man på børsen, i Lloyds kaffehus eller i londonske selskaber vil tale om fornærmelser, om en troløshed, kort, om en skændig handling, så siger man almindeligt: Det er æreløst som togtet mod København.”

### Forsvareren

Forsvarerens bedste argument ville være, at England på tidspunktet for angrebet befandt sig i en eksistenskamp, hvor målet måtte hellige midlerne. Efter freden i Tilsit i sommeren 1807 stod England alene over for Napoleon, som nu var allieret med Rusland og som beherskede hele Europa, med undtagelse af de få neutrale magter, Portugal, Sverige og Danmark. Og Danmark rådede over en flåde, som kunne blive en dødstrussel mod Storbritannien, hvis den faldt i Napoleons hånd.

Og forsvareren ville sandsynligvis have citeret referatet af krigsministeren, Robert Stewart Castlereaghs svar til kritikerne i parlamentet om, at der var tale om en beklagelig, men nødvendig handling.

Referatet lød: ”Ingen beklagede dybere end han de fatale virkninger af angrebet, men hvis byen overhovedet skulle kunne bringes til fald, var metoden, der blev anvendt, uden tvivl den bedste. En regulær belejring ville have kostet større tab for briterne – såvel som for danskerne.”

”Tropperne havde”, fortsatte ministeren, ”opnået resultater på den mest effektive måde – og den menneskelighed og generositet, som havde kendetegnet deres optræden, både under fjendtlighederne og i sejrens stund, havde kastet glans over deres ære.”



Satirisk tegning af dommere i tidens påklædning og parykker. Kunstner ukendt

En anden politiker fra regeringspartiet, James Hamilton, påpegede sarkastisk, at den danske regering og kronprins havde deres del af ansvaret for ulykkerne. I referatet hedder det, at James Hamilton måtte tilstå, at han lige så lidt kunne opfatte regeringen som retfærdiggjort i at ofre så mange tapre mænd i en håbløs modstandskamp, som han kunne beundre prinsen, som hyttede sit eget skind, mens han med koldt blod overlod sin hovedstad til ødelæggelse og dens indbyggere til at blive slagtet.

At udenrigsministeren, George Canning, som gav ordre til togtet mod København, havde besluttet sig på baggrund af løse rygter og falske efterretninger, bl.a. om, at den danske flåde var under udrustning, kunne forsvareren pure afvise. Det

var som bekendt senere blevet afsløret, at Tilsit-fredstraktatens hemmelige klausuler retfærdiggjorde det engelske angreb på Danmark. Folkeretslige betragtninger kunne være kønne nok, men Napoleons ambitioner og voldsgerninger havde bragt Europa derhen, hvor der ikke eksisterede noget internationalt samfund længere.

### Hvad mener du?

Efter anklagerens og forsvarerens indlæg trækker dommerne sig tilbage for at votere. Er de to englændere skyldige i en krigsforbrydelse ved at have terrorbombet København 1807 – og hvilken straf står de i givet fald til?

Svaret får du ikke her. Du må selv dømme.

### Noter

1. Den Internationale Straffedomstols statut blev vedtaget i Rom juni-juli 1998 og trådte i kraft 1. juli 2002, efter at den var ratificeret af flere end 60 lande. Rom-statutten er senere underskrevet og ratificeret af flere lande.

2. Anklageskriftet er lavet på baggrund af de forbrydelser, der er kriminaliseret i Romstatutten for den Internationale Straffedomstol i Haag. Tid og sted er selvfølgelig nødvendigt til at ophæves, idet domstolen ikke trådte i kraft før d. 1. juli 2002 og i virkeligheden ikke har jurisdiktion over forbrydelser, der er begået før denne dato. Domstolen har jurisdiktion til at ”retsforfølge personer for de alvorligste forbrydelser, der vedkommer det internationale samfund som helhed” (Romstatutten artikel 1), og der er derfor oplagte situationer

ved bombardementet i 1807 som umiddelbart strider mod international humanitær folkeret, men som ikke er kriminaliseret i Romstatutten og derfor heller ikke med i anklageskriftet. Eksempler er ”terrorbombardementer” og angrebet på tømmerlageret. Det vil også altid kunne hævdes, at de forbrydelser, jeg har baseret anklageskriftet på, er forbrydelser, der er blevet gerningsbeskrevet for op gennem 1800 og 1900 tallet, og at de ikke var forbrydelser i 1807, at det var naturligt, at de ikke var det, som verden så ud den gang; og at angrebet aldrig ville være blevet udført på den måde, det blev, hvis loven havde set anderledes ud. Og langt hen af vejen er det jo rigtigt, men skelnen mellem kombatanter og civilbefolkningen og begrænsninger i mål og midler var til stede i 1807, om end ikke så godt beskrevet som i dag.



# Wellesleys indtog i Roskilde i 1807

Af Henrik Denman. Tegning af Søren Henriksen

En af de mest berømte aktører i englændernes besættelse af Sjælland i 1807, som førte frem til bombardementet af København den 2. september, var general Arthur Lord Wellesley. Han fik senere titlen Hertugen af Wellington. Artiklen skildrer Wellesleys vej rundt omkring København og hans overraskende indtog i Roskilde.

## Indledning og konklusion

Ved dag gry den 16. august 1807 gik den engelske hær i land ved Vedbæk nord for København. Hermed var de indledende manøvrer i gang, for at den engelske regering kunne nå sit mål – en omlejring af den danske hovedstad for at fratvinge den danske regent, kronprins Frederik, sin flåde, så den ikke faldt i franskmændenes hænder og brugt til en senere invasion af de britiske øer.

Der stod altså meget på spil, og diplomati mellem den danske regent og repræsentanter for den engelske regering havde været i gang i nogen tid. De diplomatiske forhandlinger forblev frugtesløse. Forviklinger og misforståelser bidrog til at bane vejen for de efterfølgende krigshandlinger, der resulterede i, at den engel-

ske flåde i dagene 2.-5. september 1807 bombarderede det indesluttede København, tvang byen til at overgive sig og udlevere den danske orlogsflåde.

Begivenhederne i 1807 er godt belyst.<sup>1</sup> I sagens natur har interessen især samlet sig om den danske orlogsflåde og den angribende engelske flåde og det alvorlige, men også spektakulære bombardement af København, som kan regnes for et af den europæiske histories første bombninger af en civilbefolkning. Bortset fra slaget til havs opstod der kun få direkte konfrontationer mellem den engelske hær og danske soldater. Der var træfninger hist og her i omegnen af København, mens de største og mest kendte slag var ”Træskoslaget” ved Køge den 29. august og livjægerkorpsets udfald i Classens Have på Østerbro den 31. august.

Roskilde var aldrig med i den engelske landgangshærs planer for omringelsen af København. Alligevel valgte general Arthur Wellesley at marchere til domkirkebyen med omkring 6000 mand for at indkvartere sig i Det kongelige Palæ i byens midte i et par dage. Hændelsen er ganske kort omtalt i Roskilde-litteraturen, men

den er ikke grundigt undersøgt. Denne artikel vil koncentrere sig om englændernes pludselige ændring af planerne for omringelsen af København og søge svar på spørgsmålet, *hvorfor* general Wellesley valgte at bruge tid og kræfter på at søge længere væk fra hovedstaden.

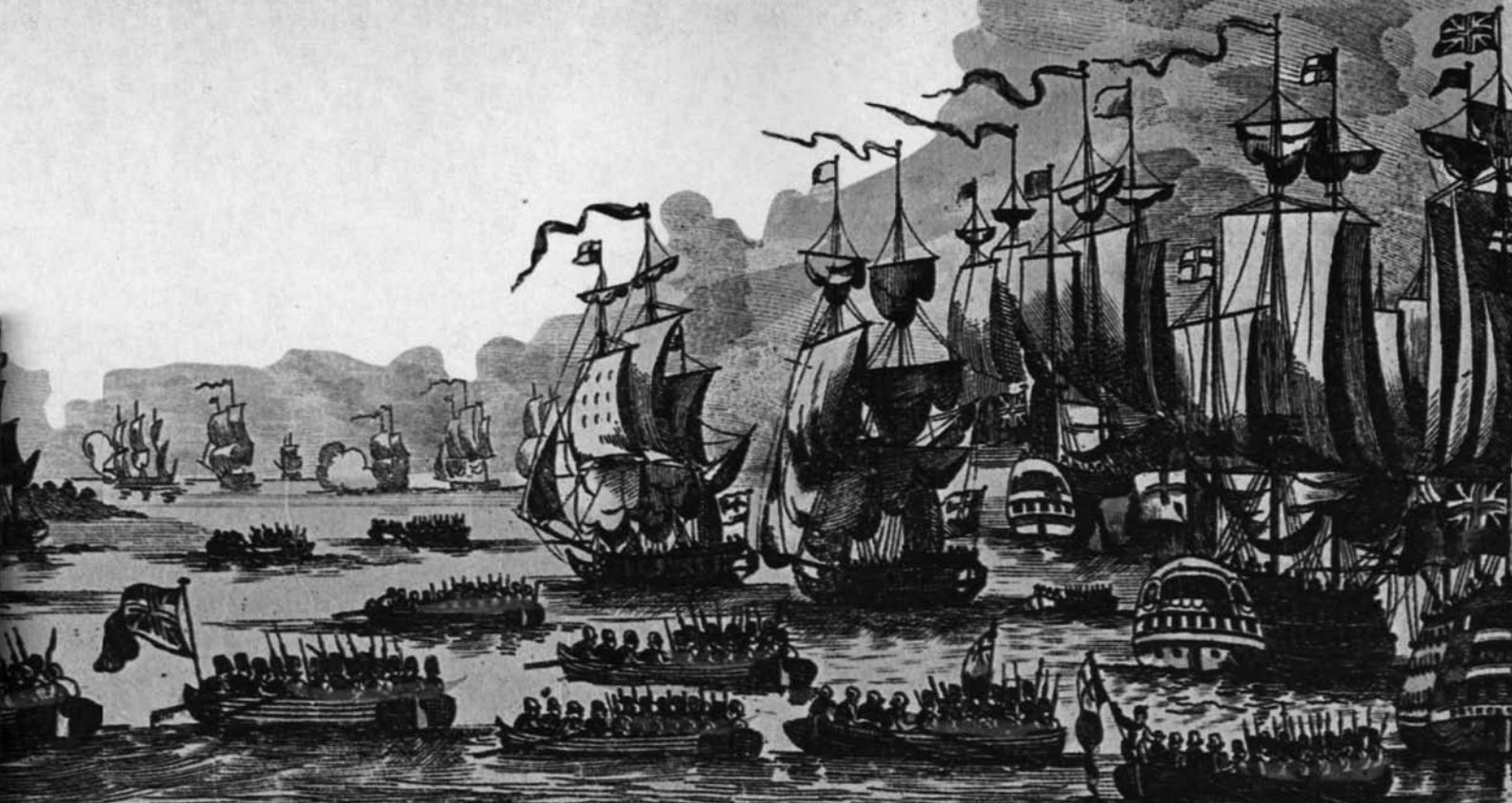
Til belysning af emnet inddrages den redegørelse, som militærhistorikeren E. O. A. Hedegaard giver i sin detaljerede bog *Krigen på Sjælland 1807*, og hertil føjes de rapporter, som Arthur Wellesley løbende skrev til sine overordnede om slagets gang i Københavns omegn. Disse rapporter indgår ikke i Hedegaards kildemateriale, og dermed kan vi her klargøre hændelserne omkring Roskilde med forklaringer fra både dansk og engelsk side.

Den væsentligste konklusion er, at den danske og den engelske hær var et mulehår fra at komme i kamp i Roskildes omegn, og at de danske soldater under ledelse af den øverstkommanderende for de sjællandske styrker, generalløjtnant Joachim Melchior Holten von Castenschiold, valgte at forlade området umiddelbart vest for Roskilde kun timer før general Wellesley stod foran Roskildes byport den 26. august.

Krigen på Sjælland 1807 resulterede i ganske få slag, men kunne så nemt som ingenting have resulteret i et tidligere og givetvis mere afgørende slag mellem to af hovedpersonerne i de sjællandske krigshandlinger.

Lad os indledningsvis følge den engelske hær på deres vej fra Vedbæk til Ros-





Ved dagry den 16. august 1807 gik den engelske hær i land ved Vedbæk

kilde Kro, hvor englændernes lagte taktik blev ændret.

### Englændernes omringning og indeslutning af København

Vejret viste sig fra sin smukkeste side, da englænderne gik i land tidligt om morgenen ved Vedbæk den 16. august. Små engelske både sejlede forrest mod stranden og var armeret og klar til at åbne ild, hvis den danske fjende skulle vise sig. De engelske styrker har under alle omstændigheder været frygtindgydende, idet den engelske flåde under admiral James Lord Gambiers ledelse omfattede 23 linjeskibe, heriblandt Gambiers' flagskib "Prince of Wales", ni fregatter og andre krigsskibe. I kølvandet fulgte en transportflåde på ca. 380 skibe, og desuden blev der fragtet ca. 3000 heste, et omfattende artilleri af kanoner, haubitsere, morterer og de nye Congreve-raketter.<sup>2</sup>

Landgangstropperne, som blev suppleret med engelske soldater fra Nordtyskland, var på ca. 30.000 mand under kommando af general William Schaw, Lord Cathcart. Blandt officererne var Arthur Wellesley.

Den engelske hær bestod for en stor del af hvervede soldater, som det var almindeligt i denne periode. Blandt de øvrige officerer, som vi skal stifte bekendtskab med i denne redegørelse, var den øverstkommanderende for det engelske rytteri, generalmajor Carl Christian Graf von Linsingen, og chefen for englændernes 3. division, generaløjtnant Lord Rosslyn.

De tilhørte nogle af de mest berømte

afdelinger i den britiske hær og havde en solid erfaring med sig fra adskillige års aktiv tjeneste i bl.a. Indien, da de ankom til Danmark. Den engelske hær, som skulle omringe København, var blevet suppleret med et hannoveransk korps med rytteri, artilleri og infanteri, under navn af Kongens Tyske Legion. Den bestod af det tjenstpligtige mandskab og befalingsmænd fra den hannoveranske hær, som Napoleon havde opløst i 1803, og de havde herefter søgt til England for at træde i britisk tjeneste under Napoleons-krigene.

Til sammenligning bestod den danske hær til rådighed på Sjælland af knap 14.000 mand: ingeniørtropper, infanteri samt milits-, borgerlige og frivillige korps.

Forrest ved landingen i Vedbæk var Arthur Wellesley med den engelske reserve-division, som marcherede over Nærum til Lyngby, hvor man slog lejr. Mens en engelsk kolonne den følgende dag rykkede lige frem og besatte det terræn, der strakte sig fra Tuborg til Emdrup, og en anden kolonne gik fra Jægersborg over Gladsaxe og Vanløse til Frederiksberg, gik Wellesleys kolonne fra Lyngby over Vangede til Emdrup. Poster med engelske soldater blev opstillet helt til Kalvebod Strand og Falkonergården, så København nu var indesluttet hele vejen rundt, og enhver forbindelse med omverdenen var afskåret.

Det engelske hovedkvarter blev lagt på landstedet "Hellerup", som tilhørte grosserer Erichsen. Her indhentede den engelske hærledelse hele tiden efterretninger om, at danske soldater blev rekrutteret rundt omkring på Sjælland, og at milits- og

borgerkorps var ved at blive formeret. Englænderne kunne hurtigt regne ud, at målet med disse aktiviteter var at undsætte København, og derved blev de en alvorlig trussel bag ryggen om englænderne.<sup>3</sup>

Det var af afgørende betydning for den engelske hærledelse at have fuld kontrol over alle indfaldsveje til København uden samtidig at skulle afse mandskab til at holde danske soldater stangen, hvis de pludselig angreb fra Sjælland. Derfor besluttede den engelske hærledelse at gøre en ende på de danske trusler fra Sjælland, og at opsøge de danske landeværnsstyrker, slå dem og internere fangerne for at afholde sjællænderne fra yderligere rejser, inden opgøret med København var fuldendt og den danske flåde indlemmet under engelsk herredømme.

### Wellesleys rapporter

Englænderne vidste fra deres velfungerende efterretningsvæsen, som bl.a. bestod af engelske officerer klædt i civilt, at de danske styrker ikke kunne måle sig med de engelske soldater. Opgaven blev dog alligevel tillagt stor betydning, og den blev lagt i hænderne på chefen for reserven, Arthur Wellesley.

Den engelske reservedivision med Wellesley i spidsen marcherede fra sine stillinger foran København. Divisionen bestod af flere infanteriregimenter og et detachment af Kongens Tyske Legion, i alt 6721 mand.<sup>4</sup>

Divisionen indtog samme dag en stilling ved Roskilde Kro, hvor Wellesley opslugt sit hovedkvarter i de næste halvandet døgn.

## Wellesleys indtog i Roskilde i 1807

Kroen var forholdsvis ny og lå ved den nyanlagte landevej mellem København og Roskilde. Den tidligere landevej var en simpel, bugtet jordvej, som fra den gamle landsby Glostrup fortsatte op til vadestedet over Store Vejleå mellem Herstedvester og Risby og herfra gik over Hedehusene til Roskilde. I 1641 påbegyndtes anlæggelsen af en "kongevej" i en lige linje fra Damhussøen til Hedehusene, men der kom først i slutningen af 1700-tallet for alvor gang i anlægsarbejdet, som var tegnet af Carsten Niebuhr, der var vendt hjem til Danmark fra sin berømte, store Arabienekspedition. Byggeriet af den moderne, offentlige landevej blev igangsat i Roskilde, og i 1773 var vejen ført frem til Damhussøen. General Wellesley havde altså sit hovedkvarter ved den nyanlagte landevej, der gav nem adgang til problemfyldte områder på Sjælland.

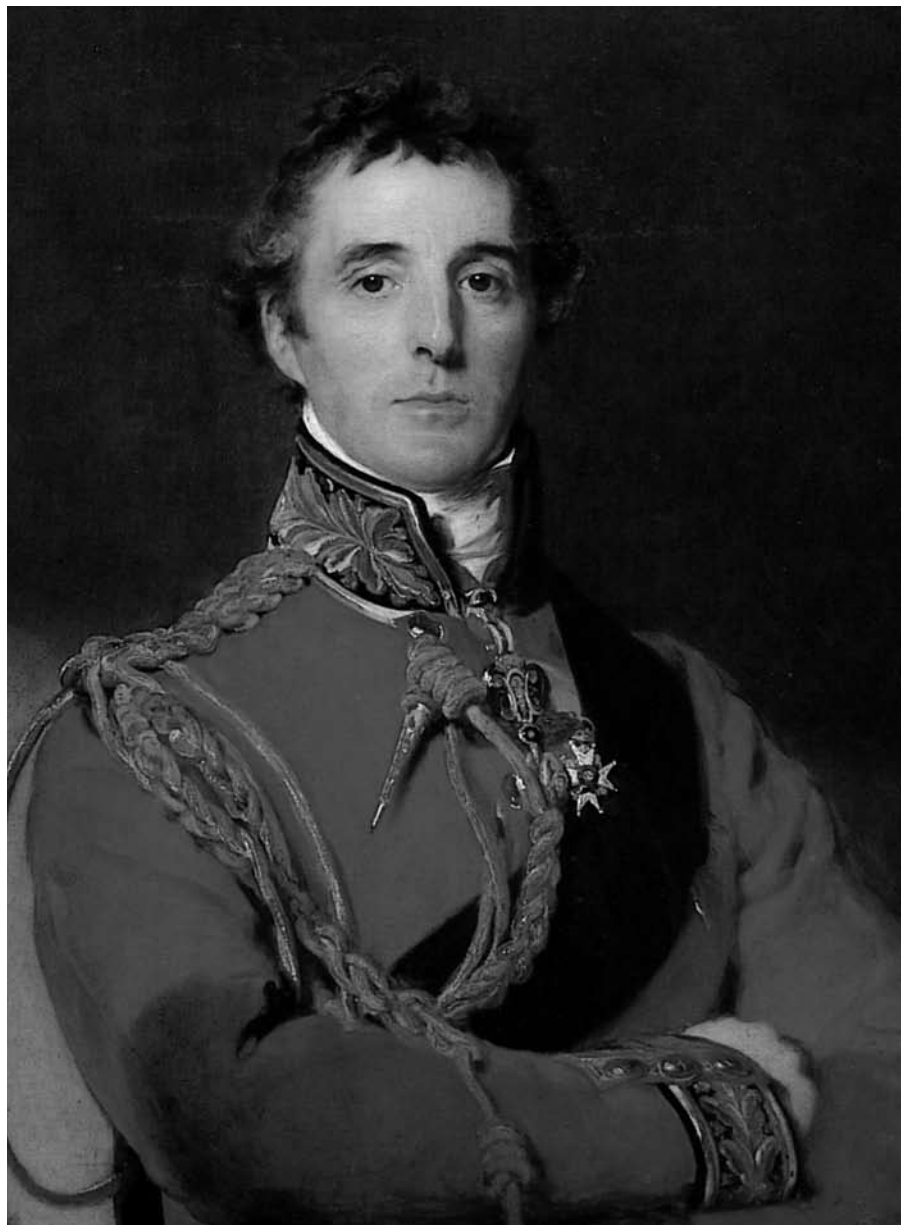
Inden Wellesley slog sig ned ved Roskilde Kro, havde han været ved Køge sammen med generalløjtnant Lord Rosslyn. Det var her, Wellesley fik sin specielle opgave, der snart rettede opmærksomheden mod Roskilde.

I en rapport til sin overordnede, generalløjtnant Cathcart, skriver Wellesley fra sit hovedkvarter på Roskilde Kro den 28. august:

*"Den 25. [aug.] overtog Lord Rosslyn min position [nær Køge], da jeg havde fået til opgave at ødelægge den samling danske soldater og bønder, som lå i Roskildes omegn; og om eftermiddagen den 25. syntes det, som om fjenden ville inddrage geværskytter og infanterister, som havde besat forstaden foran vores frontlinje. Vi drog ned og assisterede Lord Rosslyn, og vi tvang hurtigt fjenden helt tilbage, og vi slog os ned knap 700 meter fra byen, på bredden af vandrerservoir, som forsynede København. [...]"*

Arthur Wellesley skriver senere i sin rapport om indeslutningen af København og lancerer her en plan om også at besætte Amager, så englænderne så vidt muligt undgår at bombardere København:

*"Med mindre fjenden går ind på vores betingelser, må jeg konkludere, at Lord Cathcart vil begynde bombardementet af København i morgen tidlig. I skal vide, at jeg ville foretrække at vi også indtager Amager, fordi det vil være en mere sikker måde at fremtvinge en kapitulation end et bombardement. Rent faktisk kæmper danskerne kun for deres ære; det ville være skammeligt ikke at kunne klare et bombardement; men ingen by med en befolkning på 70.000 eller 80.000 indbyggere kan ventes at holde ud, når den er afskåret fra at få forsyninger.*



Hertugen af Wellington malet af Sir Thomas Lawrence

*Desuden mener jeg, at det vil klæde os at skade byen så lidt som muligt og at vælge ethvert tiltag, som vil mindske skaden, frem for et bombardement. Jeg er imidlertid klar over, at ingen kan dømme værdien af en plan bedre end den person, der lægger den, og som har det fulde kendskab; og derfor konkluderer jeg, at der findes nogle gode grunde mod at besætte Amager, som jeg ikke har kendskab til. En af disse grunde er helt klart nødvendigheden af at sende et detachment til at sprede samlingen af soldater nær Roskilde, og det er den opgave, jeg nu har fået stillet med mine egne tropper og en del af kavaleriet under general von Linsingen. Jeg drog i hastig march mod dem i går, men de undgik mig og er nu draget til Køge, og jeg forventer at forsøge igen i morgen. Men dette land er så meget imod os, at jeg ikke kan få nogen information bortset fra vores egne patruljer, og denne mangel på infor-*

*mation kan forhale korpsets nederlag eller opløsning.”<sup>5</sup>*

### Danske soldater i Roskilde

General Arthur Wellesley havde færdien af noget i og omkring Roskilde – og hans efterretningsfolk viste sig at have ret.

Den danske generalløjtnant Castenschiold var af krigsrådet i København udnævnt til chef for de sjællandske landeværnsbataljoner samt kystmilitsen og var desuden kommanderende general på Sjælland med undtagelse af København. Castenschiold havde fået en næsten umulig opgave, og af regulært rytteri kom han kun til at råde over Sjællandske Rytterregimentets eksercerskole på ca. 30 mand samt tilfældige soldater i form af orlovsfolk, raskmeldte fra hospitalerne, efternølere, der ikke var sluppet ind bag Københavns volde i tide, da hovedstaden blev



lukket af, samt nogle få officerer, som kronprinsen sendte ud på Sjælland gennem spærringerne for at bistå med at oprette større, anvendelige rytterstyrker.<sup>6</sup>

Castenschiolds opgave var at samle landeværnet og kystmilitserne og oprette frivillige korps og med denne styrke at undsætte København. Sidst på eftermiddagen den 16. august – samme dag som den engelske hær gik i land i Vedbæk – forlod han København og drog over Roskilde til Ringsted, hvor han besluttede at samle sin styrke. Han havde til hensigt senere at flytte styrken til Roskilde for at samle de styrker, som han og generalmajor Peter Lotharius Oxholm rådede over. Oxholm var chef for de sydsjællandske, lolland-falsterske og mønske landeværnsbataljoner og kystmilitser og var Castenschiolds næstkommanderende. E.O.A. Hedegaard sammenfatter begivenhederne således:

*”De store og afgørende begivenheder, der nu skulle gribe dybt ind i den sjællandske befolknings liv på alle led, fik fuld opbakning fra kronprinsen, der den 20. august udstedte følgende reskript, der faktisk gjorde Castenschiold enevældig og beordrede ”den totale krig”.”*

Herefter bringes kronprinsens reskript, som opfordrer alle sjællændere til at give Castenschiold deres fulde opbakning og bidrage med våben af alle slags, heste og sadeltøj. Castenschiold efterkom straks kronprinsens ordre. Han havde fire bataljoner i Ringsted og to i Holbæk, og med dem marcherede han mod Roskilde og omegn, hvor de tillige kunne finde de våben, som var sendt fra København.

Castenschiold opslugt sit hovedkvarter på Ledreborg gods nær Lejre.

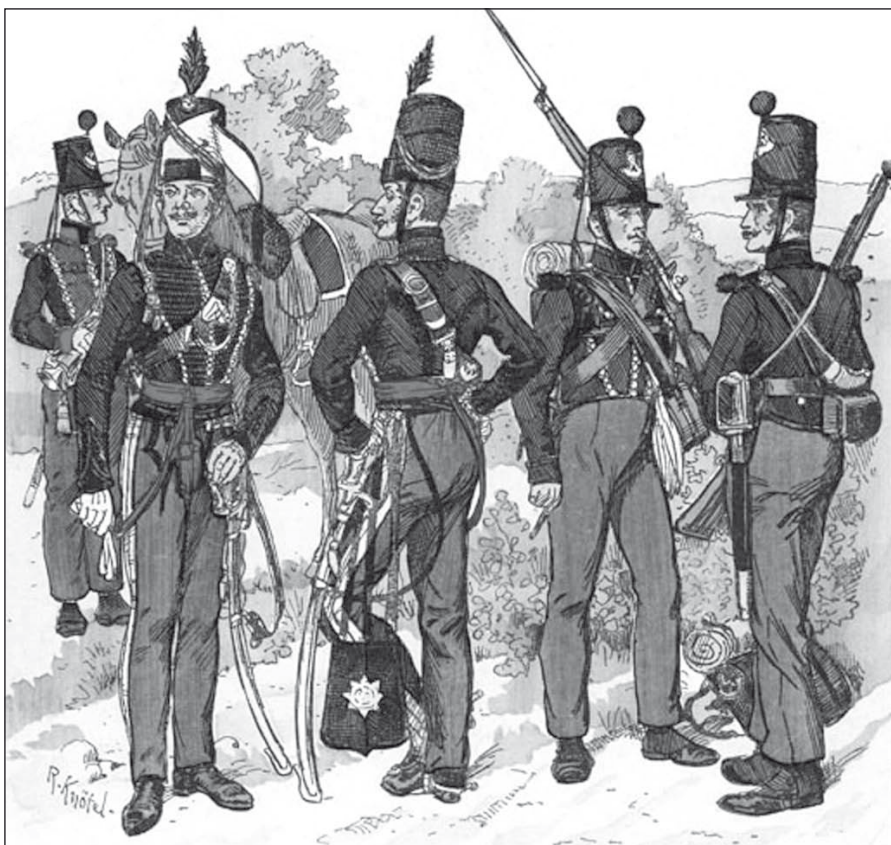
Hos englænderne var man opmærksom på de danske styrkers aktiviteter omkring Roskilde:

*”Kort efter at København var blevet omringet af de britiske styrker, marcherede Sir Arthur Wellesley med 4000 eller 5000 mand mod den danske generaløjntant Castenschiold, som da havde slået lejr nær Roskilde med en hær sammensat af 14.000 mand.”<sup>8</sup>*

Således er begivenhederne beskrevet i en biografi om Hertugen af Wellington, og man kan dels aflæse, at englænderne trods alt tog den danske hærs aktiviteter alvorligt, og dels at englænderne overvurderer den danske styrke.

For militærhistorikeren E.O.A. Hedegaard var det imidlertid en brøler at samle de danske soldater i Roskildes omegn. Det måtte uvægerligt ende med, at englænderne tog affære og ville opsøge danskerne for at nedkæmpe dem. Hedegaard beskriver begivenhederne således:

*”... da Castenschiold meget ubetænksomt valgte sin operationsbasis omkring Roskilde eller kun ca. 25 km fra den engelske hær,*



Soldater af forskellig rang i 2. lette batalion Kings German Legion, 1808. Richard Knötel (1857-1914). Uniformerne er tegnet meget senere og kan afvige fra de uniformer, der blev båret i Danmark i 1807.

*hvorved han selvsagt næsten indbød englænderne til slag, besluttede disse ved en langt udgående rytteriopklaring at undersøge, hvor langt de danske rustninger var nået og eventuelt at forstyrre disse.”<sup>9</sup>*

På de engelske soldaters vej mod Roskilde opstod der kampe omkring Hedehusene den 20. august. Castenschiold havde udstillet vedetter ca. 3½ km øst for Roskilde, og de bestod af ca. 120 landryttere, dvs. bønder på arbejdsheste med hjemmelavede våben, dog uden skydevåben. Om morgenen, dagen derpå stødte de hannoveranske husarpatrolier, som udgjorde en del af Wellesleys division, på disse rytterposter i terrænet mellem Hedehusene og Vindinge. Husarerne angreb øjeblikkeligt, og de danske landeværnsmand, der blev overrasket over et så pludseligt og beslutsomt angreb, trak sig tilbage til Roskilde med tre sårede, nogle fanger og mistede heste.

I Roskilde havde man registreret kampen, og byens udgange blev spærret, og især bevogtede man den østvendte port mod København godt.

*”De hannoveranske husarer forfulgte modigt de danske landeværnsryttere lige til byporten, hvor de modtoges med en velrettet infanteriild og blev slået tilbage med et tab på 4 mand og 2 heste. Opklaringsstyrken havde herigennem stort set konstateret,*

*hvad de ønskede, og trak sig tilbage mod København.”<sup>10</sup>*

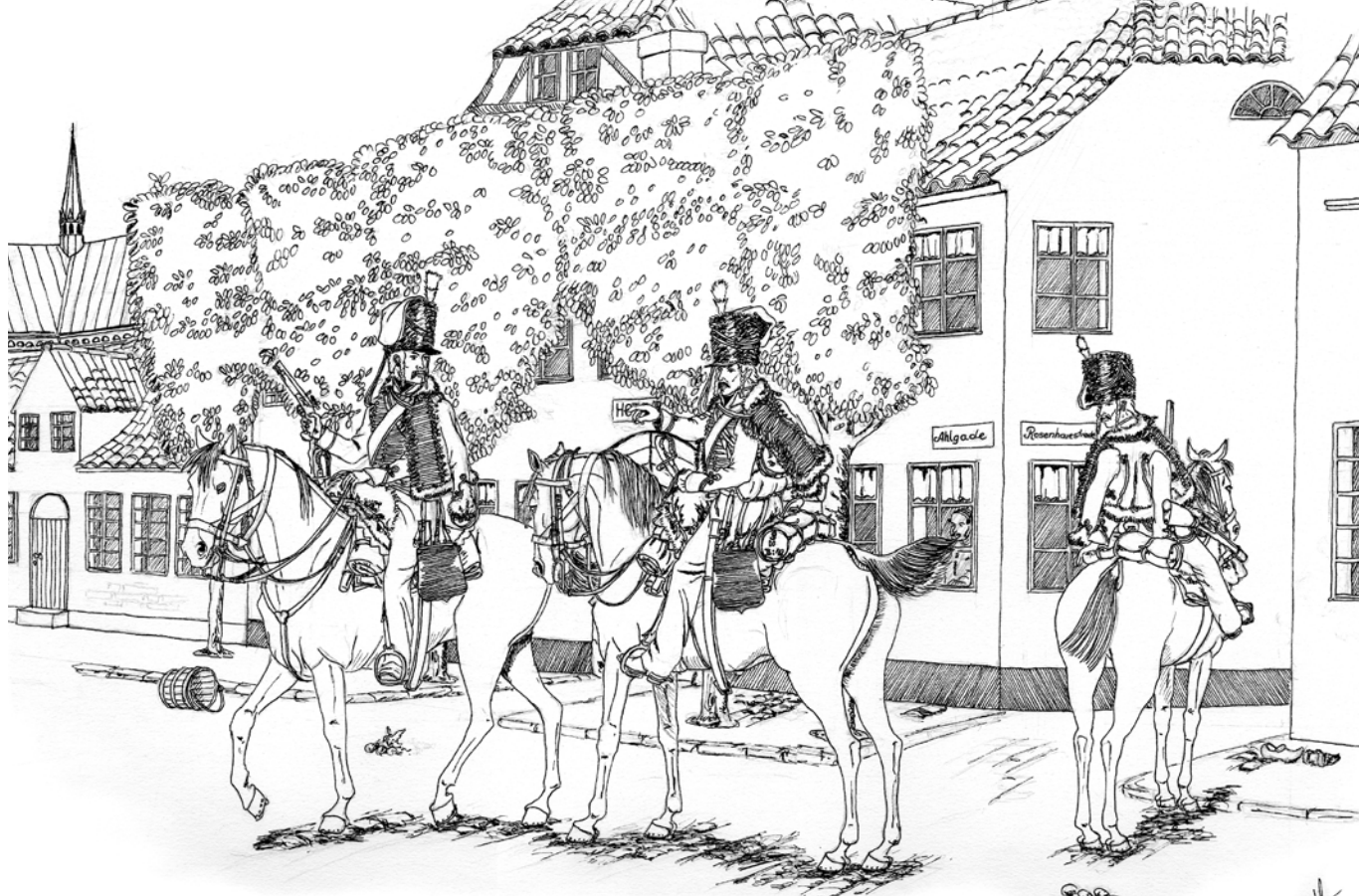
E. O. A. Hedegaard betegner sammenstødet udenfor Roskildes byport som en lærestreg for Castenschiold. Det var en klar fejl at lægge sine styrker så tæt på den engelske hær, inden han havde fået bedre styr på tropperne, og desuden viste hændelsen tydeligt, hvilken styrke og kvalitet den engelske fjende repræsenterede.

Castenschiold skrev straks til kronprinsen om begivenheden i et brev dateret Ledreborg den 21. august. Heri beklager han sig over mangel på kød og brændevin: ”Kort, min nådige herre, min situation er knækkende. Endskønt vi daglig øver os noget, så er folkenes fremgang til militært brug ussel.” Han karakteriserer sin fjende således: ”Englænderne, der er forsynede med let og meget kavaleri, dækker sig, at man intet kan erfare. Deres manér er, at de vinker folk tilbage og er parate til at skyde straks. Til jeg erholder min nådige herres ordre, holder jeg mig på det defensive, med mindre en god lejlighed viser sig.”<sup>11</sup>

## Danskernes afmarch – og Wellesleys ankomst

Castenschiold valgte om natten mellem den 21. og 22. august at trække sine styrker tilbage fra Roskilde by og at indtage en





3 husarer fra det 3. husarregiment, Kings German Legion foran Hotel Prinsen i Roskilde. Byen var i 1777 blevet en garnisonsby for en eskadron husarer, men i netop 1807 var Roskildes husarer sendt på anden opgave i Holsten. Tegning: Søren Henriksen

## Wellesleys indtog i Roskilde i 1807

stilling i det kuperede og skovrige terræn omkring Allerslev og Kornerup. Her ville hans stilling være dækket af bredderne langs Lejre Å. Terrænet var ifølge Hedegård godt valgt, for fjenden kunne ikke drage fordel af det store antal rytteri på grund af terrænets struktur, og Castenschiold kunne nemmere få varsel om den britiske hærs bevægelser fra fremskudte spejdere.

Her blev Castenschiold fra den 22. til den 26. august, da han forlod egnen for at marchere mod Køge, hvor han placerede styrkerne bag Køge Å.

Netop den 26. august fik indbyggerne i Roskilde et veritabelt chok, da den engelske styrke på omkring 6000 mand med Arthur Wellesley i spidsen indtog byen og etablerede deres hovedkvarter i Det kongelige Palæ ved siden af domkirken.<sup>12</sup>

Wellesleys biograf, J.H. Stocqueler, giver en levende skildring af begivenhederne og bringer samtidig nogle overvejelser over den danske hærs aktiviteter, set i englændernes optik:

*"I takt med at den britiske chef [Wellesley] kom frem, trak danskerne sig tilbage, opsatte på for enhver pris at undgå direkte kamp. Efter at Sir Arthur havde passeret gennem Roskilde med sine styrker, tøvede han i nogen tid for at overveje, hvilken vej*

*han skulle tage, enten den mod Køge eller den mod Holbæk; til sidst besluttede han sig for den sidstnævnte; og om aftenen etablerede han sit hovedkvarter i en kro ikke langt fra grev Holsteins hovedsæde, kaldet Lejre eller Ledreborg, de tidlige danske kongers residens. På sin march dertil observerede Sir Arthur, at den danske hær for nylig havde haft lejr i en meget fordelagtig position på en stejl bakke nær Gevninge: han var overrasket over, at fjenden skulle have opgivet et sted, hvor det kun vanskeligt ville være muligt for ham at fjerne dem eller angribe dem med nogen som helst chance for succes. Da han spurgte om den danske hærs styrke og dispositioner, fik han at vide, at fjenden bestod af ca. 14.000 mand; og de var så forhærdede mod deres lands besætttere, at de alle som en på den mest oprigtige måde havde opfordret deres chef til at føre dem direkte mod briterne, en opfordring som general Castenschiold ikke syntes var fornuftig at efterleve."<sup>13</sup>*

Biografien fortæller videre, at Wellesley ikke fortrak en mine, og uden at ændre på de planer, han allerede havde lagt, vendte han sig mod sine officerer, der stod omkring ham, og konstaterede på sin typisk lakoniske, kølige måde: "Gentlemen, så tror jeg, at vi må gøre det tunge arbejde."

### Wellesley i Roskilde

Roskilde var i 1807 en lille by. Den havde omkring 1900 indbyggere. Byen lå stadig indeklemmt bag resterne af de gamle bymure, og gaderne lå stort set som siden

middelalderen. Bortset fra domkirken var Det kongelige Palæ, opført i 1733 med Laurids de Thura som arkitekt, byens fornemste bygning. Det lå med den karakteristiske domkirke til den ene side og med husarstalden til den anden side. I 1777 var Roskilde blevet en garnisonsby for en eskadron af gardehusarerne. Eskadronen satte sit præg på byen, for mens officererne var indlogeret i palæet og den tilhørende husarstald, var flertallet af de hvervede soldater indlogeret rundt om i byen, ofte nogle stykker sammen.<sup>14</sup>

Gardehusarerne befandt sig imidlertid ikke i Roskilde, da byen blev indtaget af Wellesley. Eskadronen havde i oktober 1805 forladt Roskilde for en længere periode. Bestemmelsesstedet var Holsten, årsagen var de fornyede krigshandlinger mellem Frankrig og dets fjender, bl.a. englænderne, og dér befandt gardehusarerne fra Roskilde sig stadig, da begivenhederne omkring København tog fart i august 1807.

Ironisk nok stod Roskilde dermed uden forsvar, da englænderne kom til byen. Der var således intet at sige til, at Roskildes indbyggere blev aldeles overvældede og opskræmte over det store antal fjendtlige soldater.

I sagen natur har omkring 6000 engelske soldater ikke kunne få plads indenfor Roskildes byporte. De fleste soldater har været nødt til at slå lejr på markerne lige uden for Roskilde. Der findes kun én skriftlig kilde, der beskriver englænder-



nes ankomst og ophold i byen. Der findes til gengæld en samtidig beretning fra Brønshøj, skrevet af Oscar Feddersen, da de britiske soldater slog lejr dér. Selv om den ikke omhandler Roskilde, giver den et levende billede af, hvordan det blev oplevet, når så mange fremmede soldater slog lejr på markerne – og tillige oplevede Oscar Feddersen Wellesley på nært hold:

*"Der var en varm, solklar Dag, og over de allerede afhøstede Marker kunde man bag Utterslev Mølle se en Støvskey hæve sig, som stadig kom nærmere. Kort efter viste sig paa Bakkekammen en Blænkerkjæde af det engelske Infanteri, iført røde Trøjer, hvide Benklæder og lave, sorte Chakots. Fulgte af sin Reserve rykkede Kjæden ned mod Byen, idet den saa at sige afsøgte Terrænet Fod for Fod, og den var allerede kommen forbi os, før vi opdagede den egentlige Kolonne, som var meget stærk og sammensat af alle tre Vaabenarter. Snart var den hele Styrke samlet paa Markerne uden for Gaarden, og Resten af Aftenen var der et stærkt Røre imellem de fjendtlige Tropper. [...] Paa Marken bag Gaarden og mod Brønshøj vare de Menige travlt beskæftigede med at indrette en Bivuak af Straahytter, og overalt saa man engelske eller hannoverske Soldater, der, som oftest kun iførte Skjorte og Benklæder og med Ærmerne opsmøgede til Albuene, enten kogte Mad i Feltkjedlerne eller slæbte Halm, Buskværk og Stænger sammen til Lejrens Bygning."*<sup>15</sup>

Feddersen fortsætter med denne karakteristik af Wellesley, som han så på tæt hånd:

*"Han var den Gang en yngre Mand med blond Haar, blaa Øjne, et fint Ansigt og et vidunderligt skarpt Blik. En hel Del af de indkvarterede Officerer fulgte ham med blottet Hoved til Vognen, og paa den Ærbødhed, alle viste ham, var det kjendeligt, at han nød en betydelig Anseelse. Han var iført en rød Kjole og bar derover en vid, lyseblaa Kappe..."*<sup>16</sup>

Fra englændernes ophold i Roskilde har vi kun én samtidig kilde, nemlig Lucie Elise Fichs erindringer *Domprovsten i Roskilde*. Hun var datter af Roskildes daværende domprovst, Hans Peter Boye Hertz. Hun var barn, da begivenhederne fandt sted i 1807 og nedskrev først sine erindringer mange år senere. Meget af det, hun beretter, har hun således fået fortalt af familie og venner.

Alligevel er hendes erindringer værdifulde, fordi de så levende beskriver, hvordan lokalbefolkningen oplevede at få deres by invaderet.

Lucie Elise Fich fortæller, at der op til englændernes ankomst dagligt forløb rygter om de engelske soldater og deres fremfærd, ligesom der jævnligt gik rygter om, at de engelske tropper ville komme til Roskilde og blive indkvarteret i byen. Det



Satirisk tegning. Den danske bonde siger til den engelske officer, at han ligeså godt kan tage halen med, når han alligevel tager hesten. Det kongelige Bibliotek, København.

var den almindelige opfattelse blandt byens borgere, at man skulle vogte sig for de fjendtlige soldater:

*"De plyndrer og røver alt, hvad de ser! Det meste af disse Rygter var opdigtet og overdrevet, men imidlertid indjog det dog Folk Skræk og i hvert Hus, hvor man havde mere Linned og Sølvtøj eller andre Kostbarheder, som ej var nødvendige til det daglige Forbrug, pakkede man slige Sager i Kofferter og Kister og forvarede dem paa bedste Maade."*<sup>17</sup>

En dag forlød det, at general Wellesley marcherede mod Roskilde for at brandskatte byen:

*"En Rædsel overfaldt næsten alle ved denne Tidende, og hvem der kunde slippe fra Hus og Hjem og havde Heste og Vogn at raade over, pakkede baade Gods og Mennesker paa, saa meget og saa mange det lod sig gøre, og flygtede til Holbæk, Ringsted eller hvor de kunde finde paa, saa Byen i en Haandevending var halv øde."*<sup>18</sup>

Byens købmænd mente, at de kunne søge sikkerhed i kirken og hos præsterne, for som gudfrygtige mennesker kunne de engelske soldater ikke forventes at plyndre dem. En af byens førende købmænd, Jakob Kornerup, flyttede således et nyt fortepiano til provstegården, og købmandsfamilierne sendte deres børn i sikkerhed i den travle provstegård.

Lucie Elise Fich fortæller også, at man var klar over, at de danske tropper lå i lejr vest for Roskilde – dvs. i dagene frem til englændernes ankomst: "... jeg husker godt, hvor smukt det saa ud med de hvide Telte og røde Dannebrogslag og Vimpler, og at vi morede os med at gaa ud og høre paa Musikken."<sup>19</sup>

De engelske soldater fyldte godt op i

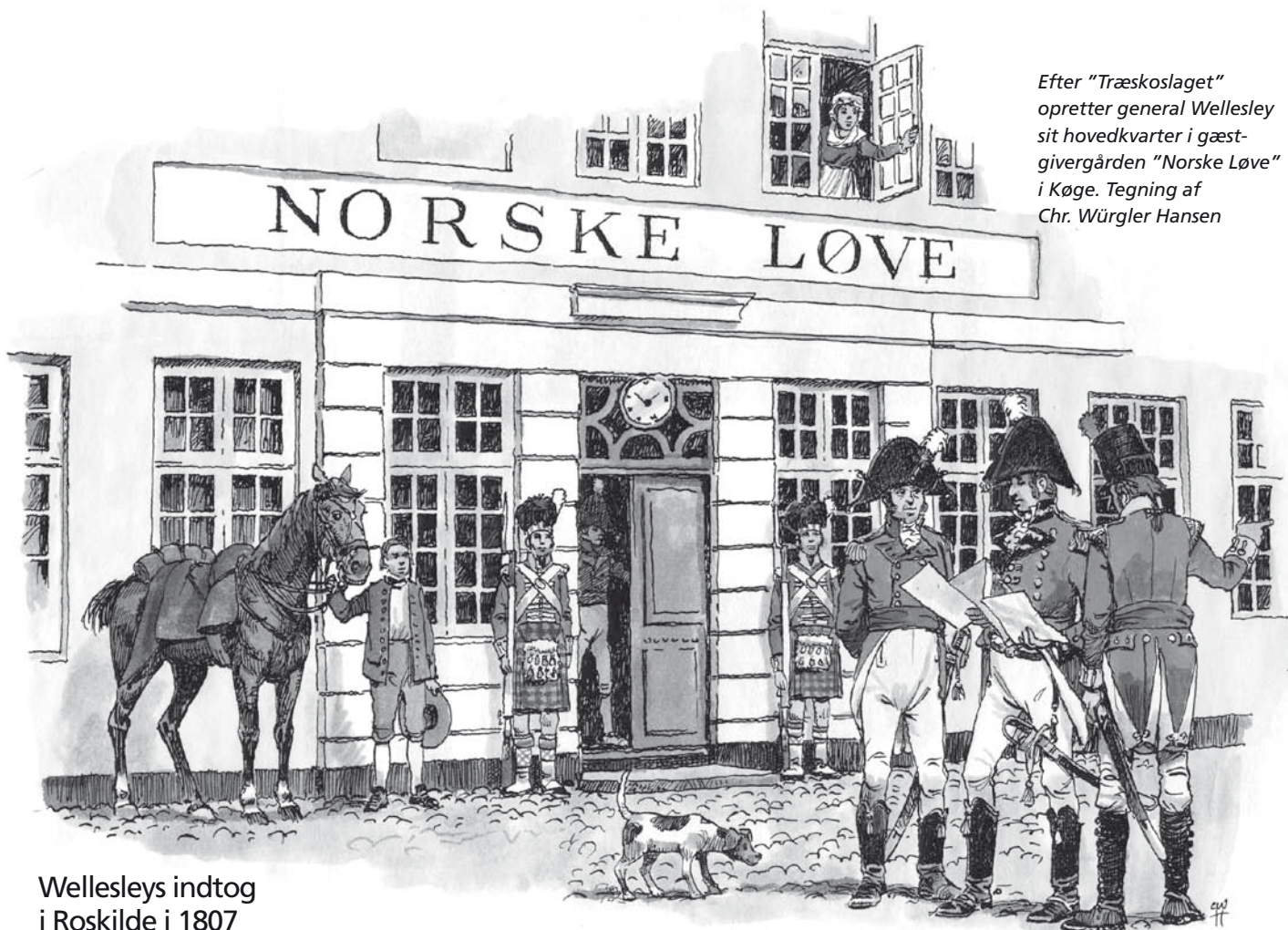
byen, da der i de større købmansgårde blev indkvarteret fra 50 til 100 menige soldater og desuden ofte en officer med oppasser. Deres tilstedeværelse bragte også mere uskyldige hændelser. På et tidspunkt gik fire bevæbnede engelske soldater ind til provstegården, hvor de blev modtaget af provsten. Han forsøgte på bedste måde at snakke med dem på latin og tysk, da han ikke forstod engelsk. Kort tid efter gik han ind til de skræmte damer i dagligstuen og fortalte, at soldaterne ikke ønskede at blive indkvarteret, men høfligt bad om noget mad. Et frokostbord blev dækket op, forsynet med fine oste, kalvesteg og skinken og serveret med rødvin. Brændevin ville provsten dog ikke sætte på bordet.

## Afslutning

Da Arthur Wellesley ikke havde fundet den danske hær hverken i Roskilde eller i det bakkede landskab på Lejre-egnen, forlod han byen og vendte tilbage til sit hovedkvarter i Roskilde Kro. Den 28. august fik soldaterne lov til at få en tiltrængt hviledag, inden de den 29. august marcherede mod Køge for at konfrontere de danske soldater under ledelse af Castenschiold.

Et dansk landeværnskontingent på 5700 dårligt udrustede bøndersoldater var blevet tilkaldt fra det øvrige Sjælland, og den 29. august kom de som de første i direkte kamp med den engelske hær. Efter kort tid gik de danske bønder i panik, og for at flygte hurtigere, smed de deres tunge træsko, som de fleste havde haft med fra deres daglige arbejde på gården – deraf navnet på kamphandlerne, Træskoslaget ved Køge.

Den 2. september begyndte bombardementet af København. Bomber, raketter



Efter "Træskoslaget" opretter general Wellesley sit hovedkvarter i gæstgivergården "Norske Løve" i Køge. Tegning af Chr. Würgler Hansen

## Wellesleys indtog i Roskilde i 1807

og ildkugler larmede og oplyste aftenhimlen og kunne høres helt i Roskilde. Den midtsjællandske domkirkeby kom aldrig til at opleve krigshandlinger i 1807, men begivenhederne i Roskilde lå så tæt på hinanden, at der nemt kunne være opstået et større slag mellem den danske og den engelske hær i eller tæt ved byen. Den rolige provinsby kom i et par dage for alvor til at mærke de barske vinde, der blæste på de europæiske slagmarker – og byen kom til at stifte bekendtskab med en af periodens største hærførere, der efter at have slået Napoleon ved Waterloo i 1814 fik titlen Hertugen af Wellington.

- 8 Stocqueler s. 31.
- 9 Hedegaard s. 61.
- 10 Sst.
- 11 Hedegaard s. 62. Den moderne, danske retskrivning i citatet af dokumentet skyldes Hedegaard.
- 12 Otto Vaupell angiver i sit værk Den danske Hærs Historie til Nutiden og den norske Hærs Historie indtil 1814, at den engelske hær den 26. august sendte et korps på 6000 mand til Roskilde og derfra til Køge.
- 13 Stocqueler s. 31.
- 14 Gardehusarernes 4. eskadrons historie i Roskilde er grundigt beskrevet af Karsten Skjold Petersen i hans Husarer i Roskilde. En garnison og dens by 1778-1842.
- 15 Feddersen s. 163.
- 16 Feddersen s. 168.
- 17 Fich s. 75.
- 18 Sst.
- 19 Fich s. 77.

- 1800-1900. Roskilde 1925.
- Seerup, Jakob og Thomas Olesen: "Belejring og bombardement" i: Magtspillet. Danmark og Napoleon. Udstillingskatalog Det kgl. Bibliotek. København 2005.
  - Skjold Petersen, Karsten: Husarer i Roskilde. En garnison og dens by 1778-1842. Roskilde 2003.
  - Stocqueler, J.H.: The life of Field Marshal the Duke of Wellington. Bd. 1. London 1852.
  - Surtees, William: Twenty-Five Years In The Rifle Brigade. London [2. opl.] 1996.
  - Vaupell, Otto: Den danske Hærs Historie til Nutiden og den norske Hærs Historie indtil 1814. Bd. 2. København 1876.
  - Wellington, Lord: The Dispatches of Field Marshal The Duke of Wellington... Bd. 3. London 1852.

## Elektroniske kilder

- Christiansen, Claus: "Englandskrigene 1801-1814" på: [www.milhist.dk/englandskrigene/england/introdk.html](http://www.milhist.dk/englandskrigene/england/introdk.html)
- Holmberg, Tom: "Danish Privateering: 1807-11" på: [www.napoleon-seris.org/military/battles/c\\_danish.html](http://www.napoleon-seris.org/military/battles/c_danish.html)
- Rasmussen, Peter Henrik: "I Wellingtons fodspor" på: [www.grognard.dk](http://www.grognard.dk).
- [Anom.]: "Englandskrigene 1801-1807 og 1814" på: [http://sql.byhistorie.dk/monumenter/template/englandskrigene\\_1801-1814.xml?xsl=a](http://sql.byhistorie.dk/monumenter/template/englandskrigene_1801-1814.xml?xsl=a)
- [Anom.]: "The Wellington Papers". University of Southampton på: [www.archives.lib.soton.ac.uk](http://www.archives.lib.soton.ac.uk)
- [Anom.]: "Battle of Copenhagen (1807)" på: [www.answers.com/topic/battle-of-copenhagen-1807](http://www.answers.com/topic/battle-of-copenhagen-1807).
- [Anom.]: "Københavns bombardement 1807" på [www.orlogsmuseet.dk](http://www.orlogsmuseet.dk)
- [Anom.]: "Bitter neutrality led to bitter ironies" på: [www.cphpost.dk/print.jsp?o\\_id=59286](http://www.cphpost.dk/print.jsp?o_id=59286)
- [Anom.]: "Da krigen kom i 1807" på: [www.mik.dk/Din\\_guide/MiK\\_anbefaler/Tur\\_Koebenhavns\\_Bombardement\\_18..](http://www.mik.dk/Din_guide/MiK_anbefaler/Tur_Koebenhavns_Bombardement_18..)

## Litteratur Skriftlige kilder

- Bjørn, Claus: "Krigstider i Roskilde" i: Frank A. Birkebæk m.fl. (red.): Roskilde bys historie. Bd. 2: 1536-1850. Roskilde 1998.
- Fang, Arthur: Roskilde. Fra byen og dens historie. Bd. 2. Roskilde [2. opl.] 1970.
- Feddersen, Oscar: "Fra den gamle Krig. (Efter en Samtidigs Beretning.)" i: Danebrog. Ugeblad 15. december 1883.
- Fich, Lucie Elise: Domprovsten i Roskilde. Brudstykke af en Familiekrønike. København 2. opl. 1967.
- Hedegaard, E.O.A.: Krigen på Sjælland 1807. Helsingør 1970.
- Kruse, Anette: "Palæet i begivenhedernes centrum" i: Roskilde Stiftsbog 2005. Roskilde 2005.
- Møller, Jan: 1807 – en by i flammer. København 1982.
- Schmeltz, O.H.: Aarvog til Roskildes Historie

## Noter

- 1 Louise Kjersgaard og Carsten Meyer har for nylig udarbejdet en omfattende bibliografi med den korte titel 1807, udgivet af Københavns Biblioteker. Bibliografien omfatter dansk og udenlandsk litteratur om optakten til belejringen af København, bombardementet af byen og litteratur om flåden, militæret og våben. Den er tilgængelig elektronisk på <https://rediger.bibliotek.kk.dk/inspiration/lokalt/1807-bibliografi.pdf>
- 2 Hedegaard s. 15. Han opremser hele den engelske hær sst. s. 26-29.
- 3 Hedegaard s. 37.
- 4 Hedegaard s. 84.
- 5 Dispatches of Field Marshal The Duke of Wellington s. 9. Alle oversættelser fra engelsk er mine.
- 6 Hedegaard s. 56.
- 7 Hedegaard s. 60.



# Nød- og hjælpebog for bondestanden

Bønder bør i krigstider føre sig fornuftigt an og ikke styrte sig i ulykke: Landsbyen Egerup i dens lykke og ulykke (1800)

Af Jens Kristian Boll

En af Napoleons "hemmeligheder" var at lade sine tropper marchere adskilt og slå til samlet i hurtige marcher, hvor de "levede af landet". Det er ikke helt klart, om den franske hærs brug af selvbetjeningsprincippet var et bevidst valg, der skulle gøre hæren uafhængig af de langsomme trænkolonner, eller om Napoleon gjorde en dyd af nødvendighed, fordi hans hære bevægede sig så hurtigt, at intet konvojsystem med datidens teknologi havde nogen mulighed for at følge med. Systemet blev selvforstærkende, da hærens fremfærd gik så hårdt ud over lokalområdet, at man måtte fremtvinge en militær afgørelse eller i det mindste forlægge residensen til nye områder, inden egnen var ribbet for livsfornødenheder. Så længe Napoleon kunne føre krig i velstående egne, der ikke havde været hærget før, fungerede systemet, men efterhånden som krigen blev ført i tyndt befolkede el-

ler hærgede områder, og modstandernes hære benyttede de samme metoder, hvad enten det var af nød eller en bevidst "den brændte jords politik" (1), måtte Napoleon sande, at metoden havde visse ulemper.

For samtiden blev de franske hærs opførsel et chok, hvis omfang man i dag næppe forstår, da man havde vænnet sig til, at krigen helst skulle føres med så små ulemper for civilbefolkningen som muligt. Vi får et indtryk af om ikke realiteterne så idealerne, når vi studerer Beckers populære håndbog for landalmuen "Nød- og Hjælpebog" fra år 1800, der viser, hvilke forestillinger, man gjorde sig om krig i Danmark på tærsklen til Englandskrigen.

## Den store europæiske civilisationsproces

Bestræbelserne på at gøre krigen mere human i menneskekærlighedens og for-

nuftens navn var ikke nogen enlig svale men led i en almindelig bevægelse for at forbedre mennesket og samfundet ved en tilpas balance mellem fornuft og fromhed. Efter 30-årskrigen katastrofe 1618-1648 gik en forståelig bestræbelse på at indrette såvel det enkelte menneske som samfundet på en måde, der gjorde begge mindre livsfarlige for omgivelserne. I modsætning til det 17. århundredes religionskriges krav om at bevise styrken af sin tro ved den styrke, man anvendte på anderledes troende, blev idealet i det 18. århundrede, at den, der ville forbedre verden, passende kunne begynde med at forbedre sig selv, og at et godt eksempel var mere overbevisende end hårdtslående argumenter. Inden for kristendommen kom de store vækkelsesbevægelser som pietisme og metodisme, og inden for filosofien kom rationalismen, begge bevægelser havde et praktisk tilsnit, hvor den indre overbevisning skulle sætte sig synlige ydre spor, og uanset visse meningsforskelle kunne man enes om, at det ikke sømmede sig for en from mand at være ufornuftig, eller for en fornuftig mand at være ugudelig.

Da såvel vækkelserne som rationalismen fremhævede mådehold, flid og arbejdssomhed og ydre selvbeherskelse, opdagede myndighederne i Nordeuropa, at det var de egenskaber, der passede sig bedst for borgerne i et oplyst enevælde (2)..

Inden for adelen blev idealet ikke længere den opfarende hedspore, der besvarede alt, der kunne tolkes som en fornærmelse med krav om en duel her og nu, men aristokraten, der lagde bånd på sine følelser bag en maske af urokkelig høflighed og selvkontrol, mens han beregnede den taktik, der kunne vende situationen til hans fordel.

## Fornuftig krigsførelse

Krigen i det 18. århundrede syntes faktisk at bevæge sig i samme retning, ikke nødvendigvis fordi officererne blev besjælet af humane følelser, men fordi man som officer og gentleman forventedes at følge de rette normer. Hærene blev professionaliserede fra feudaltidens sammenrend af selvrådige krigsherrer med deres hårdtslående følge til uddannede og disciplinerede tropper, der stort set blev holdt isolerede fra det øvrige samfund, da de med Montgomerys ord blev "rekrutteret blandt adelige og vagabonder, der var de eneste klasser, som var villige og disponible" (Montgomery 322).

Tanken om at begrænse krigenes ødelæggelser ved fornuftens vej var nærliggende. Naturretstænkningen Vattel gjorde i 1758 med bogen *Le Droit des Gens* opmærksom på, at selv om krigen var et nødvendigt onde, så ville den krigsførende part, der lagde bånd på sin ødelæggelses-



Not- und Hilfsbüchlein (1-2 1787-98) skrevet af Rudolf Zacharias Becker. 1. del oversat til dansk af Joakim Larsen/Provst Laurids Hasse.



Hvervning af bonde, der prøver sablen for at gøre indtryk på sin veninde.

## Nød- og hjælpe-bog for bondestanden

trang, ikke alene høste ros som en civiliseret nation, men også konkret fordel: *"En general, der beskytter de ubevæbnede indbyggere, holder sine soldater under streng disciplin og beskytter det erobrede land, er i stand til at forsyne sin hær uden vanskeligheder og bliver derved sparet for mange ondt og farer (Liddell Hart s.48).*

Kravet om passende militær opførsel betød dog ikke nogen almen humanisering, men blev snarere en æreskodeks inden for en højt professionaliseret international militærstand: Grotiske udslag kunne det nå under Stuart-rejsningen i Skotland 1745-1746, hvor tilstedeværelsen af det lille franske kontingent Stapletons Irish Brigade og Lord Drummond's French Royal Scots i Bonnie Prince Charlies hær tvang englænderne til at lade deres egne nederlandske hjælpetropper, en regulær hær på 6000 mand, forblive inaktiv i Newcastle, mens skotterne havde kurs mod London, da nederlænderne efter et nederlag på kontinentet tidligere på året var blevet evakueret til England mod et løfte om ikke at kæmpe mod kongen af Frankrigs soldater i en år-række. Stapleton og hans mænd nød også

godt af, at de var professionelle regulære soldater ved Culloden, hvor de med en beslutsom modstand forsinkede den engelske forfølgelse for så at overgive sig med fuld militær honnør, alt imens englænderne massakrerede de andre skotter, der som oprørere ikke kunne gøre krav på militære rettigheder.

### Beckers nød- og hjælpebog

Vækkelserne og rationalismen bredte sig især inden for adelen, embedsmænd og borgerskabet, men man så ingen grund til at lade bønderne forblive uberørte af civiliseringen, og da vækkelse og rationalisme begge havde fremhævet betydningen af at oprette almueskoler, kunne man nu lade undervisning i rationel opførsel tilflyde den opvoksende ungdom gennem skolebøger. (3).

Øvrighedens forsøg på at hæve undersåtternes horisont skyldtes ikke udelukkende ønsket om lydige undersåtter og gode skattebetalere, men var også båret af en optimistisk idealisme, der bl.a. gav sig praktiske udslag som fordanskningen og udgivelsen af Beckers Nød og Hjælpebog.

Den tyske oplysningsforfatter Becker stillede i udsigt, at den, der tilegnede sig hans bog, ville *"finde underretning om, hvordan han skulle forholde sig i de forskelli-*

*ge tilfælde, der indtræffer i livet, så enhver i sit kald vil blive bestandig bedre, fornuftigere og nyttigere for sig selv og andre, kort sagt: hvordan enhver på en ærlig måde kan bidrage så meget som muligt til sin egen og sine medmenneskers lyksalighed. (Becker ii)"*

Bogen giver gennem korte opbyggelige beretninger og konkrete praktiske råd oplysning om, hvordan en fornuftig bonde bør indrette sin livsstil og sin produktion, hvorfor den *"fandt mange gode og kyndige mænds bifald"* (iii). (4) Beckers Nød- og Hjælpebog havde allerede i Tyskland været en succes, da den i år 1800 var trykt i 200.000 eksemplarer og havde set 16 oplag. De danske myndigheder fandt, at udbredelsen borgede for kvaliteten, hvorfor *Den kongelige Commission for Almueskolerne på Landet* besluttede at lade den oversætte og bruge som læsebog i skolerne. Det var ikke ganske ubetydelige mennesker, man betroede at bearbejde bogen til danske forhold. Som oversætter og bearbejder valgtes den kendte folkeoplysningsforfatter provst Laurids Hasse. Hasses manuskript skulle gennemses og bearbejdes af lærer Riber fra Blaagaards Seminarium, men da han døde, inden opgaven var fuldført, påtog Carl Gottlob Rafn, der var assessor i *General-Land-Økonomi- og Commerce-Kollegiet* sig at fuldføre opgaven.

### Bliver i landet og nærer jer redeligt, når jeres krigstjeneste er til ende

Krigsforhold spiller ingen overordnet rolle i Beckers Nød- og Hjælpebog, hvor 55. kapitel helliges *Hvad bønderfolk har at iagttage i krigstider, såvelsom ved stridigheder og processer* idet den vise ældre bonde, der er Beckers talerør. Konstaterer, at *så ødelæggende krigen end er for bønders velstand, så går der dog ikke nær så mange huse og mennesker til ved den som ved retsager og processer (Becker 407)..*

Fortælleren sammenholder i rationalismens ånd den lykkelige nutid, hvor de krigsførende parter *plejer at skåne bønderfolk, som opfører sig fredeligt* med 30-årskrigen og Carl Gustavkrigene, hvor *alting blev frataget bønderne af fjenden, deres koner og døtre mishandlede og deres huse afbrændt.*

Den vise bonde opfordrer sine sønner til at gøre deres pligt, når/hvis de bliver indkaldt, da *det er jeres skyldighed mod Fædrelandet, at I om nødvendigt vover jeres sidste blodsdråbe, for det gælder bondestandens velfærd, at landet forsvarer mod fjender og bevarer sin rolighed. (Becker 405).* Dog må de ikke frivilligt vælge soldaterkarrieren og blive professionelle soldater.

Jeg skal intet sige om, hvor stor tillid Becker eller den anonyme bonde har til bondestandens evner som stridsmænd, men hovedparten af kapitlet om militære forhold handler om, hvordan en fornuftig bonde forholder sig under en fjendtlig be-



sættelse. Læseren anbefales "to roll with the punches" og i tide sikre sig levnedsmidler nok til at overleve og kunne tilfredsstille fjendens forventninger.

Med mindre kongen absolut befaler at gå til aktiv modstand, skal landbefolkningen forholde sig fredeligt og huske, at *hvo som uden kald blander sig i krigen, må finde sig i at blive behandlet efter krigsbrug*. Derfor advarer den vise bonde sønnerne mod at lade jer forlede af forvovne folk til at sætte jer til modværge eller spille de fjendtlige soldater noget hemmeligt puds. Den slags er ofte årsag til, at hele byer bliver ødelagt og beboerne nedslæbte. (407). Man må under ingen omstændigheder lade sig overtale, hverken af venner eller fjender til at blive forræder eller spion, uanset hvad man bliver tilbudt af penge (5)

Kan man forvente fjendtlig indkvartering, bør bønderne i tide plante alt hvad I kan af kartofler, gulerødder, roer og deslige, så I har noget at leve af, hvis kornet bliver ødelagt. En vis form for passiv modstand indrømmes dog, da man ikke ligefrem behøver at lade fjenden arbejdet ved at have store mængder hø og halm liggende, i stedet bør det skæres til hakke, der dels fylder mindre og dels er vanskeligere at bortføre og anvende for fjenden.



"Befalingsmænd var af princip altid skeptiske over for gode forklaringer på, hvad bønder egentlig foretog sig i krigszonen.."

Over for fjenden anbefales fraternisering som det sikreste ud fra det princip, at det bringer ulykke at modsige en bevæbnet mand. Man bør huske, at selv om de er fjender, er de også kristne og må også tit udholde meget ondt. Derfor vær ikke fortrædelig mod soldaterne, men omgås dem venligt. Giv dem, hvad de vil have, vis jer tjenstagtige, og hjælp dem, hvis de er syge eller sårede, for så bliver de jeres venner og skå-

ner jer, når de kan (Becker 406).

Bliver en fjendtlig besættelse tung at bære, skal bonden huske, at han med fornuftig optræden kan afværge mange ulykker, og huske, at de høje priser på levnedsmidler, der skyde af krigen, kan bringe ham fordel deraf (Becker 405) og om ikke andet vil Kongen som landets fader sørge for, I bliver hjulpet på fode, når der bliver fred igen (Becker 407).

## Noter

- 1805 mente den østrigske general Mack og det østrigske Hofkriegsrath at have afluret Napoleon hans hemmelighed, hvorfor de gav de østrig-ungarske hære og deres russiske allierede ordre om også at leve af landet. Administrationen støttede loyalt generalstaben og nægtede prompte at udlevere proviant og sådanne luksusartikler som uniformer, støvler, telte, tæpper og deslige.
- I pastor Christen Povelsons Hersløfs opbyggelige værk Tretten Andelige Politiforordninger om hvad Gud forbyder sine Undersåtter på Jorden (1686) påviser Hersløf yderst symptomatisk over for sin læser, at de synder, han advarer mod, både sætter synderens salighed og borgerlige karriere på spil, hvorfor det er en yderst dårlig ide at synde.
- Frederik IV indførte det første almene skolesystem gennem de såkaldte Rytterskoler, der anlæg-

- des på de godser, der var med til at finansiere kavalieriet, og adelsmænd og godsejere opdagede, at det at oprette skoler sikrede en den kongelige velvilje. Frederik den Store af Preussen støttede også skolevæsenet, ikke mindst fordi værnepligtige, der kunne læse, jo også kunne tilegne sig trykte militærreglementer. Personligt var kongen nærmest aggressiv ateist, men han var på ingen måde blind for, at fromme undersåtter var at foretrække frem for ateistiske skeptikere. Ludvig Holberg anbefalede i Niels Klims Underjordiske Rejse staten i simpelt selvforsvar at landsforvise enhver ateist.
- Ved gennemlæsningen af Beckers værk og ikke mindst registret spekulerede jeg på, om en vis Carl Barks skulle have haft Beckers værk i tankerne, da han opfandt Grønspejlbogen.
- Når de krigsførende magter ønskede at bruge

lokalbefolkningen som spioner, vejvisere og deslige, fandt man det oftest mere effektivt at sikre sig deres assistance ved at tilbageholde familiemedlemmer som gidsler og/eller true dem med øjeblikkelig aflivning frem for at lokke med pengegaver.

## Litteratur

- Becker /Haase/Raffin: Nød- og Hjælpebog for Bondestanden eller Beskrivelse af Landsbyen Egerup i dens Lykke og Ulykke, København 1800
- Liddell Hart: Revolutionen i Krigsførelsen, Allantic, København 1948
- Montgomery: Krigens Historie, København 1968

# Miniaturemilitær

Søndag den 28. oktober kl. 12.00 - 16.00 i Gammel Varmecentral.

I anledning af Kastellets åbent hus arrangement, afholder vi igen i år udstillingen "Miniaturemilitær" i "Gammel Varmecentral. Der vil blive vist figurstøbning, figurbemaling, figurer/dioramaer og meget andet - til glæde for store og små.

I gården til Varmecentralen vil der endvidere, hvis alt falder på plads, være re-enactere.

Og Kastellet vil som tidligere opvise et stort program af militært tilsnit, så der vil være masser af opleve på dagen.

Udstillingskomiteen vil som sædvanlig opfordre medlemmer, som har tid og lyst til at være med til at opbygge udstillingen, udstille figurer, være ambassadører for Selskabet, være vagter mm. om at lade høre fra sig. Og vi har brug for mange

hjælpende hænder både lørdag og søndag til alt det praktiske.

Man er selvfølgelig også velkommen til bare at besøge udstillingen og få en snak.

Kontaktpersoner er Leif Christensen, tel: 28 26 70 83, e-mail: leif.c@mail.dk eller Christian Raun, tel: 33 31 21 22, e-mail: c.raun@webspeed.dk



## Chakotens mødeliste

### for de kommende måneder

Alle møder åbnes kl. 19.00 og finder – med mindre andet er angivet i mødelisten – sted på Garnisonsbiblioteket i Kastellet. Vær opmærksom på, at døren er låst efter kl. 18.00 og at man skal ringe på for at blive lukket ind.

Biblioteket har åbent for medlemmer fra kl. 18.00.

Møderne søges afsluttet kl. 22.00.

### Lørdag den 1. september og søndag den 2. september fra kl. 12.00 – 16.00

Udstilling "Glimt fra krigen på Sjælland i 1807" på Officersskolen, Frederiksberg Slot over for Søndermarken og ved siden af Zoo. Her vises flot modellerede og bemalede figurer af de militære styrker, der for 200 år siden kæmpede om dobbeltmo-

narkiets flåde og Hovedstad. Glimt fra tiden og fra de dramatiske begivenheder vises i enkeltfigurer og i større opstillinger.

### Onsdag den 5. september

Mødet er annulleret som følge af alle de øvrige igangværende aktiviteter

### Fredag den 7. september

Selskabet markerer den danske overgivelse ved at åbne udstillingen i endelig form i Danske Bank, Holmens Kanal 2. Udstillingen vil være åben i bankens åbningstid frem til den 12. oktober 2007.

Til udstillingen i Danske Bank er der udarbejdet et rigt illustreret udstillingskatalog, som indeholder: Præsentation af krigshandlingerne, omtale af arbejdet med modelgengivelser, en guide til Københavns bombardement og til kampen ved Køge den 29. august, oversigt over de deltagende militære styrker, tilbud om køb af farveplancher og modelfigurer - samt en litteraturliste.

### Onsdag den 3. oktober

Anvisningssalg. Auktionsliste lægges som sædvanlig på hjemmesiden.

### Søndag den 28. oktober kl. 12.00 – 16.00

Udstillingen Miniaturemilitær i Gammel Varmecentral i Kastellet. Se opslag andet sted i bladet eller på hjemmesiden..

### Onsdag Den 7. november

Kristen Nørgaard Kristensen fortæller om sine militære flyvninger som pilot under Den Kolde Krig.

### Lørdag den 1. december kl. 18.00

Chakotens Julemøde og Årskonkurrence 2007 i Kastellet, Hestestalden, Nordre Magasin Fra kl. 17.30 - 18.30 er der indlevering af udstillingsgenstande til årskonkurrencen.

Herefter er der smørrebrød med dertil hørende julehygge, kaffe og kage. Pris for spising er 75,- kr. for voksne og 25,- kr. for børn under 15 år. Vin, øl og sodavand kan købes til rimelige priser.

Selskabets medlemmer opfordres til at tage ægtefælle/samlever og børn med til det populære arrangement. Også i år er Figurina Danica inviteret til at deltage i konkurrencen.

### Tilmelding:

Af hensyn til indkøb af smørrebrød m.m. bedes deltagerne tilmelde sig til Aksel Willumsen, tlf. 32 54 01 77 eller på email: [aksel@corfitz.com](mailto:aksel@corfitz.com). senest onsdag den 21. november.

Se udførligt opslag om årskonkurrencen i juninummeret af Chakoten eller på hjemmesiden.

Se evt. kortet over Kastellet og læs mere udførligt om aktiviteterne på Chakotens hjemmeside [www.chakoten.dk](http://www.chakoten.dk)

## Oversigt over farvebilleder

### FORSIDEN

**Herregårdsskytterne** med trompeter Morgenstjerne under udfaldet i Classens have den 31. august 1807. Planchen viser en officer, jæger og trompeter. Officeren og jægeren har som forlæg haft en beskrivelse af Preben Kannik og et stik tegnet af Eckersberg. Trompeteren er tegnet ud fra beskrivelser i Thor-søe. Tegninger af Eckersberg og Senn og yderligere foreliggende billedmateriale har dannet baggrund for uniformerne. Tegnet af Søren Henriksen

### FORSIDENS INDERSIDE

**Den 26. august 1807** ankommer chefen for det danske landeværn, generallojtnant Castenschield til Køge, hvor han slår sit hovedkvarter op i Thannings gård, Nørregade 24. Tegnet af Chr. Würgler Hansen

**Den 29. august** om morgenen tager det danske landeværn opstilling i 2 geledder langs en linie fra Ølsemagle ud til kysten. Overfor, lige syd for Skensved å, har den engelske general Wellesley (den senere hertug af Wellington) opstillet sine styrker. Tegnet af Chr. Würgler Hansen

### BAGSIDENS INDERSIDE

**En del af de landeværnssoldater**, der slipper helskindet fra mødet med, først englænderne nord for Køge og derefter hannoveranerne i den sydlige ende af byen, flygter til Herfølge, hvor de tager opstilling på kirkegården. Hannoveranerne samler sig omkring kirkemuren. Der går kun kort tid før de ca. 120 danske landeværnssoldater overgiver sig til overmagten. Tegnet af Chr. Würgler Hansen

**Fra morgenstunden** har en engelsk styrke (bestående af hannoveranere) under generalmajor Von Linsingen foretaget en omgående bevægelse fra Roskilde over Gadstrup og Eiby til Lellinge, hvor de går over Køge å, for at angribe Køge fra vest. Tegnet af Chr. Würgler Hansen

### BAGSIDEN

**I slaget mod de professionelle britiske soldater** bliver de danske landeværnssoldater trængt tilbage til mølleområdet lige nord for Køge. Her begynder danskernes flugt sydpå gennem byen, mens de kaster alt fra sig – inklusive træskoene (deraf ogenavnet "Træskoslager"). Tegnet af Chr. Würgler Hansen







